

LAPSEN TURVALLISUUTTA VAARANTAVIEN
TEKIJÖIDEN TUNNISTAMINEN JA
MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ VAIKEISSA
EROTILANTEISSA

Henna Rantanen
515054
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalityö
24.5.2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä.

Tiivistelmä

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

RANTANEN, HENNA: Lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistaminen ja moniammatillinen yhteistyö vaikeissa erotilanteissa.

Pro gradu -tutkielma, 86 s., 2 liites.

Sosiaalityö

TOUKOKUU 2021

Tämän tutkielman tavoitteena oli tuottaa tietoa vaikeista eroriidoista ilmiönä, niihin liittyvän moniammatillisen yhteistyön hyödyistä ja haasteista sekä vaikeisiin erotilanteisiin liittyvistä riskeistä, jotka voivat vaarantaa lapsen turvallisuuden. Tutkielmassa tarkasteltiin sitä, mistä ammatillaiset tunnistavat lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä ja millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy ammatillisille vaikeissa erotilanteissa olevien perheiden kanssa työskennellessä.

Tutkielman aineisto koostui helmi-maaliskuussa 2021 toteutetuista kahdesta fokusryhmähaastattelusta, joihin osallistui yhteensä seitsemän sosiaalialan ammattilaista. Lisäaineistona käytettiin Turvassa-hankkeen vuonna 2019 keräämää kyselyaineistoa. Koostaan huolimatta aineisto oli sisällöltään monipuolinen. Tutkielma on teoriasidonnainen sisällönanalyysi, jossa hyödynnettiin teorian tuottamaa tietoa konfliktin muodostumisesta ja eron vaikutuksista perheenjäseniin. Aineistoa käsiteltiin teema-analyysin keinoin.

Tutkimustuloksista nousi tarve palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Ammatillaiset tunnistivat laajasti lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavia tekijöitä vaikeissa erotilanteissa. Lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa korostui lapsen kuulemisen ja mielipiteiden selvittämisen tärkeys. Lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä tunnistettiin havainnoimalla ja kaikkia perheenjäseniä haastatteleamalla. Etenkin lojaliteettiristiriidassa olevien lasten turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa korostuivat lasten kokemukset. Haasteina nähtiin palvelujärjestelmän pirstaleisuus sekä puutteelliset resurssit ja keinot auttaa vaikeissa erotilanteissa olevia perheitä. Ammattilaisten puheessa nousi tarve ennaltaehkäisevien sovittelupalveluiden lisäämiselle ja yhtenäisten toimintatapojen kehittämiseksi.

Asiasanat: eroriita, huoltoriita, konflikti, turvallisuus, moniammatillisuus, eropalvelut

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VANHEMPIEN ERO LAPSIPERHEESSÄ	3
2.1	AVIO-/AVOEROT JA LAPSEN ETU	3
2.2	EROKRIISIN VAIKUTUKSET	6
2.3	EROAUTTAMINEN LAPSEN HYVINVOINNIN TUKENA	9
2.4	EROJEN TARKASTELU KONFLIKTITEOREETTISESTA NÄKÖKULMASTA	14
3	MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ KONFLIKTOITUNEESSA EROTILANTEESSA	18
3.1	MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ	18
3.2	MONIAMMATILLISEN YHTEISTYÖN EDUT JA HAASTEET	20
3.3	ORGANISAATIOKULTTUURIN VAIKUTUKSET YHTEISTYÖHÖN	22
4	TUTKIMUSASETELMA	25
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ	25
4.2	AINEISTO JA SEN KERUU	25
4.2.1	<i>Fokusryhmähaastattelut</i>	26
4.2.2	<i>Kyselyaineisto</i>	28
4.3	AINEISTON ANALYYSI	30
4.4	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	32
5	VAIKEAT EROTILANTEET MONIAMMATILISESTI TYÖSKENTELEVIEN AMMATTILAISTEN NÄKÖKULMASTA	35
5.1	VAIKEAT EROT AMMATTILAISTEN MÄÄRITTELEMÄNÄ JA HAASTEET VASTATA ASIAKKAIDEN PALVELUTARPEISIIN	35
5.2	MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ VAIKEASSA EROTILANTEESSA OLEVIEN PERHEIDEN KANSSA	44
5.3	LAPSEN TURVALLISUUTTA VAARANTAVAT TEKIJÄT VAIKEISSA EROTILANTEISSA	46
5.3.1	<i>Lapsen jääminen vaille huolenpitoa</i>	46
5.3.2	<i>Lapsen oma käyttäytyminen turvallisuutta vaarantavana tekijänä</i>	48
5.3.3	<i>Vanhempien väliset kommunikaatiovaikeudet</i>	50
5.3.4	<i>Lapsen lojaliteettiristiiriita vanhempien välillä</i>	52
5.3.5	<i>Taustaan ja kulttuuriin liittyvät tekijät</i>	56
5.3.6	<i>Vanhemman päihteiden käyttö, mielenterveyden ongelmat ja neuropsykiatriset haasteet</i>	57
5.3.7	<i>Väkivalta</i>	59
5.4	LAPSEN TURVALLISUUTTA VAARANTAVIEN TEKIJÖIDEN TUNNISTAMINEN VAIKEISSA EROTILANTEISSA	62
5.5	MONIAMMATILLISEN YHTEISTYÖN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET	64
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	68

LÄHTEET	74
LIITTEET	82
LIITE 1 : TEEMAHAASTATELURUNKO	82

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuviot

Kuvio 1. Huoltoriitoihin liittyvien palveluiden tehtäväalueet.

Kuvio 2. Friedrich Glaslin konfliktin kiihtymisen portaat.

Kuvio 3. Ensi- ja turvakotien liiton järjestämän koulutuksen/seminaarin yhteydessä vuonna 2019 kerättyyn kyselyyn vastanneiden ammattilaisten ajankohtaiset työpaikat.

Kuvio 4. Teemahaastattelun teemat.

Taulukot

Taulukko 1. Lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeissa erotilanteissa.

1 JOHDANTO

Erot lapsiperheissä kuormittavat sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää ja tulevat näin ollen myös yhteiskunnalle kalliiksi (Hannuniemi 2016, 10). Sosiaalipalveluissa erot tulevat näkyviksi esimerkiksi perheneuvolan, lastenvalvojan ja sosiaalihuoltolain mukaisten lapsiperhepalveluiden sekä lastensuojelun tuen tarpeena. Konfliktituneissa ero-riidoissa vanhemmat usein myös riitelevät toistuvasti lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisista eri tuomioistuinten asteilla. Erojen vaikutukset näkyvät terveydenhuollossa muun muassa eroavien tai eronneiden vanhempien ja eron kokeneiden lasten psyykkisenä pahoinvointina ja mielenterveyspalveluiden tarpeena. Päivähoidossa ja koulussa vanhempien erosta johtuva lasten psyykkinen oireilu saattaa näkyä lasten käyttäytymisen muutoksena ja lisätuen tarpeena. (Nurmela & Kaittila 2019, 424.)

Työn ja opintojen innoittamana olen viimeisen vuoden ajan ollut todella kiinnostunut moniammatillisesta yhteistyöstä ja sen kehittamisestä. Olen eri sosiaalialan työtehtävissä huomannut, kuinka vaikeat erotilanteet työllistävät samaan aikaan monien eri alojen ammattilaisia. Tällä hetkellä julkisten palveluiden palveluvalikoimassa ei kuitenkaan vaikuta olevan, tuomioistuinta lukuun ottamatta, palvelua erokonfliktien ratkaisemiseksi. Palvelujärjestelmä on usein voimaton riitaiden erojen edessä, eikä riitainen ero tunnu kuuluvan kenenkään ammattilaisen vastuulle. Viranomaisiin yhteyttä ottava hädissään oleva vanhempi kokee, ettei hänen huoltaan kuulla. Ammattilaiset korostavat vanhemman vastuuta huoltajana, velvoittaen sopimaan asiat toisen vanhemman kanssa. Näin ollen vastuu lapsen edun turvaamisesta jää vanhemmalle. (Mattila-Aalto & Bergman-Pyykkönen & Haavisto & Karvinen-Niinikoski 2012, 231–236.)

Vanhempien eron tunnistetaan olevan kriisi koko perheelle ja myös monissa tutkimuksissa on todettu vanhempien riitaisilla väleillä olevan haitallinen vaikutus lapsen hyvinvoinnille (Karttunen, 2010; Salo, 2011; Taskinen 2001). Pahimmillaan erotilanne voi johtaa hyvin äärimmäiseen toimintaan, jolloin saattaa muodostua jopa perhesurmariski. Tällaisten pysäyttävien ja koko yhteiskuntaa järkyttävien tapahtumien julkitulon jälkeen esiin nousee kysymys: eikö kukaan viranomainen tunnistanut riskejä tai pystynyt puuttamaan tilanteeseen ajoissa?

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tutkia, mistä ammattilaiset tunnistavat lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeissa erotilanteissa ja millaisena moniammatillinen yhteistyö kuvautuu työskenneltäessä vaikeassa erotilanteessa olevien perheiden kanssa? Tutkielma on tehty yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton Turvassa-hankkeen kanssa. Tutkielmassani tarkastelen avio-/avoeroja konfliktiteorian viitekehyksestä sekä lapsen edun näkökulmasta. Tutkielmassani käytän käsitettä vaikeat erot synonyymina käsitteille vaikeat erotilanteet tai konfliktoituneet eroriidat. En rajaa tutkimukseni ulkopuolelle sellaisten perheiden tilanteita, joilla ei ole käynnissä huoltoriitaa tuomioistuimessa, ja sen vuoksi käytän käsitettä vaikeat erotilanteet, vaikeiden huoltoriitojen sijaan.

Tutkimuksessani toinen avainkäsite on moniammatillisuus. Tarkastelen tutkimuksessani moniammatillisuutta organisaatiokulttuurin käsitteen kautta. Eri alojen ammattilaiset saattavat työskennellä samojen asiakasperheiden kanssa ja tarkastella heidän tilanteitaan omasta organisaatiostaan ja omasta positiostaan käsin. Uskon moniammatillisella ryhmällä olevan toisiaan täydentävää tietoa perheen tilanteesta ja he saattavat myös havaita ja tunnistaa keskenään erilaisia lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä asiakkaiden kohtaamisissa. Aihetta tutkimalla voidaan kehittää moniammatillista yhteistyötä ja näin ollen myös tulevaisuudessa parantaa lapsiperheiden hyvinvointia tarjoamalla oikea-aikaista apua konfliktoituneisiin erotilanteisiin.

2 VANHEMPIEN ERO LAPSIPERHEESSÄ

AVIO-/AVOEROT JA LAPSEN ETU

Vanhempien ero koskettaa nykypäivänä monia lapsia (Kartovaara & Säkkinen 2007). Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (2018) mukaan vuonna 2015 13 939 avioliittoa päättyi avioeroon. Päättyneiden avioliittojen mukaan laskettuna on arvioitu, että vanhempien ero koskettaa vuosittain noin 30 000 lasta ja nuorta. Joka kymmenes lapsi elää uusperheessä. (Suomen virallinen tilasto, 2015.)

Avioerojen yleistyminen on yhteydessä laajoihin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin, joiden myötä avioliittoinstituution luonne on länsimaissa muuttunut. Avioliittoinstituution muutokseen on vaikuttanut muun muassa naisten aseman parantuminen, yhteiskunnan maallistuminen ja yksilökeskeisemmän ajattelun yleistyminen. Myös avioliittoihin liittyvää lakijärjestelmää on muutettu Suomessa niin, että eroaminen on tullut entistä hyväksyttävämmäksi ja helpommaksi. Perheet rakentuvat vanhempien parisuhteen varaan ja länsimaisessa yksilöllisiä valintoja korostavassa kulttuurissa parisuhteet perustuvat yksilöiden väliseen tunnesiteeseen ja parisuhdetta arvioidaan yksilön onnellisuuden näkökulmasta. Avioerojen yleistymisestä huolimatta ne ovat silti usein monin tavoin kuormittavia niin eroavalle pariskunnalle kuin myös eroavan parin lähipiirille ja erityisesti heidän lapsilleen. (Kiiski 2012, 18, 32–35.)

Vanhempien eron jälkeen lapsilla on arvioitu olevan kahdesta kolmeen kertaa enemmän tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia kuin kahden vanhemman ydinperheissä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä kerro millaisia vaikutuksia vanhempien erolla on lapseen, vaan pikemmin siitä, millainen lapsen psyykkinen tila on vanhempien eron jälkeen. Eroa edeltävä stressi ja eron aikainen epävakaa elämäntilanne vaikuttavat väistämättä lapseen. (Sinkkonen 1998, 206.)

Pitkittyneessä eroriidassa riidan alkulähde usein hämärtyy riidan aiheuttaman vihan ja katkeruuden myötä. Tämä johtaa siihen, että eronneiden puolisoitten väliin kertyy jatkuvasti erimielisyyttä ja kaunaa ja samaan aikaan vanhempien pitäisi kuitenkin pystyä tekemään yhteistyötä ja keskustelemaan lapseen liittyvistä käytännönasioista (Taskinen

2001, 15). Pitkittyneinä eroriidat saattavat johtaa useisiin eroon liittyviin oikeudenkäynteihin lapsen asumiseen, huoltajuuteen, tapaamiseen tai elatukseen liittyen (Pettilä & Ylimarttila 1999, 42, 100). Vanhempien erotilanteessa ja huoltajuuteen liittyvässä riitalanteessa lapsilla on erityisen suuri riski joutua kokemaan toisen tai molempien vanhempien kielteisiä tunteita, väkivaltaa tai tarpeiden laiminlyöntiä (Puura 2019, 89). Myös vanhemman ja lapsen roolit saattava vaihtua niin, että lapsi saattaa ottaa vastuuta vanhempiensa psyykkisestä hyvinvoinnista, nuoremmista sisaruksistaan tai aikaisempaa suuremmissa määrin kodinaskareista (Ayalon & Flasher 1997, 39).

Huoltoriidoissa kuitenkin harvoin on kyse vain lapsesta, vaan usein niissä riidellään ensisijaisesti parisuhteessa tyydyttymättä jääneistä tarpeista sekä moraalisisista ja sosiaalisista arvoista. Riitaan liittyy myös usein loukatuksi tulemisen ja pettymyksen tunteet sekä myös pelko taloudellisen tilanteen muuttumisen myötä emotionaalisten ja sosiaalisten hyvinvointitoiveiden kariutumisesta. Tämän kaltaisissa eroriidoissa vanhemmat eivät yleensä ole kykeneviä tekemään kompromisseja, vaikka se olisi lapsen etu. (Pettilä & Ylimarttila 1999, 42, 100.)

Erotilanteissa vanhempien riidellessä lapsen etu saattaa jäädä taka-alalle. Tällöin vanhempien katse ei ole aina välttämättä lapsissa, vaan etusijan on saattanut saada vanhemman kokemus ja pettymys. (esim. Mattila-Aalto ym. 2012.) Erotilanteissa, kuten myös kaikissa lapsiin kohdistuvassa toiminnassa ja päätöksenteossa, lapsen edun toteutuminen on ensisijainen tavoite (esim. sosiaalihuoltolaki 2014/1301).

Lapsen edun määrittäminen yksiselitteisesti on osoittautunut vaikeaksi. Käsitteen sitominen lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin auttaa sen rajaamisessa ja sisällön ymmärtämisessä. Perus- ja ihmisoikeudet pitävät sisällään lapsen edun käsitteen ydinsisällön, jota voidaan kuitenkin soveltaa tapauskohtaisesti. (Valjakka 2000, 54.) Lapsen edun turvaamisessa on kysymys kokonaisharkinnasta, jossa tulee ottaa huomioon lapsen mahdolliset erityistarpeet sekä tämän tietyn lapsen yksilöllinen tilanne. Harvoin lapsen etu voidaan määritellä minkään yksittäisen asian perusteella, vaan tilanteessa joudutaan arvioimaan eri tekijöiden yhteisvaikutusta. (Taskinen 2001, 43.)

Lapsen edun ensisijaisuus (kolmas artikla) on erityisen keskeinen osa lapsen oikeuksien sopimusta. Lapsen oikeuksien sopimus kokoaa yhteen näkemyksen lasten hyvän elämän

ja kasvun perusedellytyksistä. Se velvoittaa arvioimaan aina ensisijaisesti lapsen etua, lasta tai lapsia koskevissa päätöksissä. Lapsen mielipide tulee selvittää ja sille tulee antaa sen luotettavuuden ja lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti painoarvoa päätöksenteossa. (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus.) YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus tuli voimaan kansainvälisesti vuonna 1990. Suomi liittyi sopimukseen elokuussa 1991. Lapsen oikeuksien sopimuksen tärkein tavoite on taata jokaiselle lapselle mahdollisuus olla lapsi: Turvata jokaiselle lapselle elämän perusedellytykset ja turvallinen kasvuympäristö. Sopimus velvoittaa turvaamaan jokaiselle lapselle hoivan, huolenpidon, asianmukaisen terveydenhuollon ja koulutuksen. Sopimuksen sisällön keskeiset teemat ovat syrjimättömyys, lapsen edun huomioiminen, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittaminen häntä koskevissa asioissa. (Suomen YK-liitto.)

Suomen perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu (Suomen perustuslaki 1999/731). Lapsen asioista päättäminen perustuu ensisijaisesti lapsen huoltajien yhteisiin sopimuksiin ja vasta lastensuojelullinen huoli velvoittaa viranomaisen puuttumaan tilanteeseen (Aaltonen 2001, 357). Viranomaiset voivat näin ollen puuttua huoltajien oikeuksiin, jos lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaaminen sitä vaatii (Hakalehto 2018, 181). Tällä tarkoitetaan tilanteita, joissa lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen katsotaan vaarantuvan esimerkiksi väkivallan uhan tai vanhempien päihteidenkäytön vuoksi. Perheen kanssa työskentelevien viranomaisten tulee tarvittaessa tarjota perheelle apua riittävän varhain sekä ohjata lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun palveluiden piiriin (Lastensuojelulaki 2007/417, jatkossa LSL).

Lastensuojelulain (2007/417) mukaan lapsen vanhemman tai muun huoltajan tulee ensisijaisesti turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsenhuoltolaisissa (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 2019/190, jatkossa LHL) säädetään. Lapsenhuoltolain (2019/190) voidaan nähdä toimivan ohjenuorana huoltajille lapsen kasvatustehtävässä. Sen tavoitteena on turvata vanhempiinsa nähden alisteisessa asemassa olevan lapsen oikeudet ja siinä korostetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden huomioon ottamista. Lapsen huollosta päätettäessä myös tuomioistuimien nojalla päätöksessään lain ensimmäiseen pykälään. (Hakalehto 2018, 179–180.) LHL 1 §:n mukaan lapsen huolto koostuu lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaavista elementeistä,

jotka on tiivistetty kuuteen pääkohtaan: 1) Lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen, lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti, 2) lapsen myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden turvaaminen, etenkin lapsen ja hänen vanhempiensa välillä, 3) hyvän hoidon ja kasvatuksen turvaaminen, 4) lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito, 5) turvallisen ja virikkeitä antavan kasvuympäristön mahdollistaminen sekä 6) lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen järjestäminen. Lisäksi lasta tulee suojella ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Esimerkiksi lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella loukkaavasti. Lapsen kasvattamisessa on tärkeää, että lapsi saa vanhemmiltaan osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä, kun hänen kasvuun tuetaan ja edistetään kohti itsenäistymistä. Näin ollen laki ottaa huomioon lapsen tarpeet koko lapsuusiän ajalta eli siihen asti, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta.

Myös sosiaalihuoltolaki (2014/1301, 5 §) velvoittaa kaikissa lasta koskevissa toimissa ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen edun. Lasten kanssa työskennellessä on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin: mahdollisuuden saada osakseen ymmärrystä sekä iän ja kehitystason mukaista huolenpitoa, turvallisen kasvu- ympäristön ja koskemattomuuden sekä mahdollisuuden ja edellytykset itsenäistymiseen. (SHL 2014/1301.)

EROKRIISIN VAIKUTUKSET

Ero on kriisi, joka vie vanhempien voimavaroja ja vaikuttaa koko perheeseen (Taskinen 2001, 15). Ero voi olla vanhempia psyykkisesti, fyysisesti, sosiaalisesti sekä myös taloudellisesti kuormittavaa (Nurmela & Kaittila 2019, 424). Eroa läpikäyvät vanhemmat saattavat yliarvioida kykynsä pitää lapsi vanhempien välisten riitojen ulkopuolella ja lapsi saattaa jäädä ilman tarvitsemaansa tukea vanhempien ollessa oman kriisinsä ja ongelmiansa pauloissa. Vaikka lapsi ei suoraan joutuisi keskelle vanhempien riitatilanteita, vanhemmilla voi olla oman kriisinsä keskellä vaikeaa huomata ja tunnistaa lapsen tarpeet ja toimia niiden edellyttämällä tavalla. Mitä suurempi kriisi ero vanhemmille on, sitä suurempi mahdollisuus on, että lapsen hyvinvointi vaarantuu vakavasti, kun van-

hempien välinen konflikti eskaloituu äärimmilleen. Jos eron kokenut ei pysty käsittelemään eroa ja tunnistamaan omaa haurauttaan ja haavoittuvuuttaan, voi hän jumiutua syyllisyyteen tai loukatuksi tulemisen tunteeseen. Tällöin eroriita voi jatkua vielä vuosia eron jälkeen. (Taskinen 2001, 12–13; Ayalon & Flasher 1997, 39.)

Vanhempien erokriisi kestää keskimäärin 1–3 vuotta, joskus jopa pidempään. Sinä aikana lapsilla ei käytännössä ole mahdollisuutta työstää omaa vanhempien eron aiheuttamaa kriisiä kotiooloissa. (Sinkkonen 1998, 206.) Lapsen reaktiot uutiseen vanhempien eroista ja toisen vanhemman muuttamisesta pois perheen yhteisestä kodista voivat olla voimakkaita. Lapsen tunnetila voi vaihdella nopeasti hämmennyksestä ja epävarmuudesta suruun, pelkoon ja vihantunteeseen tai alakuloisuudesta masennukseen ja itsesyytöksiin. Vanhempien voi olla vaikeaa ymmärtää lapsensa tapaa kokea ja reagoida tilanteeseen ja lapsi voi kokea, että hän ei tule kuulluksi ja kohdatuksi. (Arajärvi & Koski 1984, 16, 24.) Lapsi voi myös kokea, ettei surun tunteelle ole tilaa, kun aikuisilla vihantunteet näkyvät päällimmäisinä. Näin ollen lapsi ei halua näyttää suruaan ja vanhempien psyykkisen energian kuluessa omiin keskinäisiin ristiriitoihinsa, voi lapsen pahoinvointi jäädä huomiotta. Lapsi saattaa myös suojella vanhempiaan omilta huoliltaan ja peloiltaan, kun tunnistaa vanhempiansa olevan alakuloisia. (Karttunen 2010, 81.)

Useissa tutkimuksissa on myös todennettu, että vanhempien ero altistaa myös lapsen kriiseille sekä aiheuttaa lapselle kärsimystä (Taskinen 2001, 43–44). Vanhempien eron myötä muuttunut perhesysteemi aiheuttaa lapselle stressiä, hämmennystä ja epävarmuutta (Ayalon & Flasher 1997, 40). Lapsen vallitsevaan tunnetilaan vaikuttaa muun muassa lapsen ikä, persoonallisuus ja lapsen ja vanhempien väliset suhteet sekä lapsen asema ja rooli perheessä (Arajärvi & Koski 1984, 16, 24).

Vanhempien eron aiheuttamasta stressistä ja kuormituksesta huolimatta pitkällä aikavälillä tarkasteltuna suurin osa lapsista omaa resilienssin, jonka avulla he ovat sopeutuneet tilanteeseen (Hetherington & Stanley-Hagan 1999, 131). Resilienssillä tarkoitetaan ihmisen psyykkistä sietokykyä, toleranssia tai sopeutumiskykyä, joka ilmenee vastoinkäymisiä kohdattaessa pitämällä yllä ihmisen toimintakykyä (Joutsenniemi & Lipponen 2015, 2515–2516). Lapsen resilienssi ei kuitenkaan poista ahdistusta, jota lapsi kokee vanhempiansa avioeron yhteydessä. Sekä vanhemmat että lapset pitävät avioeroa yhtenä stressaavimmista tapahtumista heidän elämässään. (Davies & Cummings, 1994.) Vaikka

vanhempien ero on lapselle rankka kokemus, merkittävämpää lapsen hyvinvoinnin kannalta on se, miten vanhemmat pystyvät suoriutumaan lapseen liittyvistä asioista ja toimimaan yhteistyössä vanhempina keskinäisistä erimielisyyksistään huolimatta (Taskinen 2001, 12; Karttunen 2010, 97).

Vahingollisinta lapselle on, jos vanhempien välit ovat riitaiset (Karttunen 2010, 97). Vanhempien välisen suhteen laatu heijastuu lasten elämään ja vanhempien hyvä suhde on lapsen turvallisuudentunteen yksi osatekijä. Lapselle muodostuu suhde molempien vanhempiensa lisäksi myös vanhempien väliseen parisuhteeseen. (Sinkkonen & Kalland 2019, 79.) Vanhempien riitaisista väleistä johtuvan sanallisen vuorovaikutuksen puutteen on todettu lisäävän lasten turvattomuuden tunnetta. Lapset havainnoivat tarkasti vanhempiensa vuorovaikutusta ja huomaavat usein vanhempiensa välisessä vuorovaikutuksessa olevan jännitteen esimerkiksi hymyilyn ja nauramisen puutteena. (Sadowski & McIntosh 2016, 75–79.) Vanhempien vakavat ja pitkäkestoiset erimielisyydet aiheuttavat lapselle mielenterveyden häiriintymisen riskin, vaikka hän kokisikin vanhemmat erikseen turvallisina (Sinkkonen & Kalland 2019, 79).

Vanhempien väliset ristiriidat ovat riskitekijöitä lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille, koska ne altistavat lapsen lojaliteettikonfliktille (Väyrynen 2008, 11). Lojalisuus ilmenee, kun henkilö asettaa kiintymyssuhteessaan toisen ihmissuhteen toisen edelle (Boszormenyi-Nagyn & Spark 1984). Lapset ovat sensitiivisiä vanhempiaan kohtaan, vaikka vaatimuksia sille ei esitettäisikään. Lojaliteettikonflikti eli lojaalisuuden ristiriita tarkoittaa sitä, kun lapsi kokee joutuvansa luopumaan lojaalisuudesta toista vanhempansa kohtaan, osoittaessaan sitä toiselle vanhemmalle (Karttunen 2010, 97). Lapsen luottamuksen ja uskollisuuden hyväksi käyttämistä vanhempien erotilanteissa pidetään pääasiallisimpana psykosomaattista stressiä sekä suurta psyykkistä kuormitusta aiheuttavana tekijänä lapselle (Väyrynen 2008, 11; Nurmela & Kaittila 2019, 424).

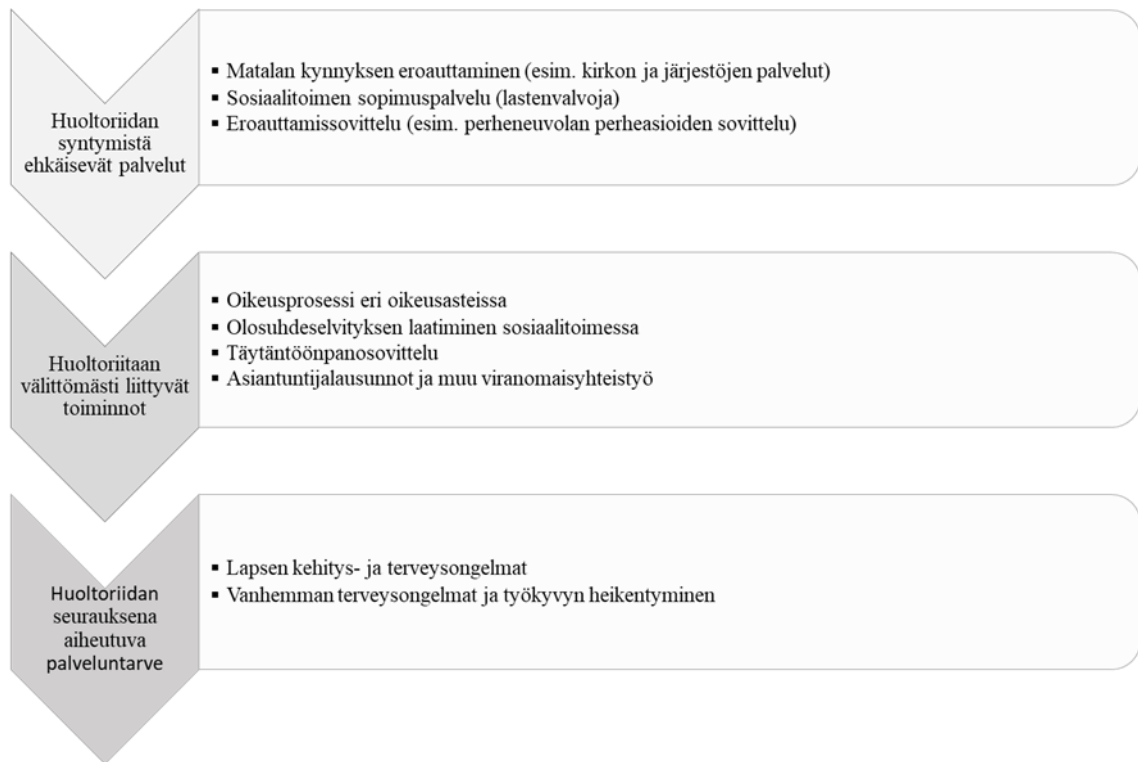
Myös vanhempien eron keskellä lapsen tulisi voida kokea, että vanhemmat välittävät hänestä. Erosta huolimatta vanhempien tulee pystyä turvaamaan jatkuvuus ja turvallisuus lapsen elämässä. Lapsi ei saa joutua vanhempiensa eron välikappaleeksi. Erotilanteissa vanhempia tulisi ohjata näkemään tilanne lapsen kannalta. (Taskinen 2001, 43–44.) Lapset reagoivat tunnekokemuksiin eri tavoilla. Jotkut lapset prosessoivat tunnekokemuksensa mielessään, eikä se näy heistä ulospäin ja jotkut voivat reagoida vahvasti

ulospäin, jolloin se voi näyttäytyä esimerkiksi häiriökäyttäytymisenä (Karppinen & Pihlala 2016). Ydinperheen hajoamisen on myös kuvattu olevan yksi psykososiaalinen riskitekijä lapsen sairastumiselle käytöshäiriöön (Aronen & Lindberg 2019, 257–258).

Lapsen ikä, personallisuus ja aikaisemmat kokemukset vaikuttavat siihen, millä tavoin lapsi reagoi vanhempiensa eroon. Vanhempien eron myötä alle kouluikäisten käytös saattaa taantua ja he saattavat tarrautua lähivanhempaansa, toisen vanhemman muuttaessa pois perheen yhteisestä kodista. Kouluikäisten lasten käytöksessä vanhempien ero saattaa näyttäytyä keskittymisvaikeuksina koulussa, sulkeutuneisuutena tai pakenemalla kodin ongelmia ajan viettämisellä kodin ulkopuolella kavereiden kanssa. (Taskinen 2001, 12–13.)

EROAUTTAMINEN LAPSEN HYVINVOINNIN TUKENA

Toisesta maailmansodasta lähtien eroauttaminen on ollut erityinen osa yhteiskunnallista palvelukenttää. Sen juuret ovat kirkon perheneuvontatyössä, mutta nykyään se koostuu monista toimijoista ja organisaatioista. Kunnilla on lakisääteinen velvollisuus järjestää ohjausta ja tukea antavaa palvelua eroaville pareille ja heidän lapsilleen. Huoltoriitojen hahmottamisessa osana palvelujärjestelmää on olennaista erottaa sen kolme tehtäväaluetta: 1) huoltoriitoja ehkäisevät palvelut, 2) lain edellyttämät huoltoriitoihin välittömästi liittyvät oikeus- ja sosiaalipalvelut ja 3) huoltoriitojen seurauksena tullut palveluntarve. (Hämäläinen 2011, 15–16.)

Kuvio 1 Huoltoriitoihin liittyvien palveluiden tehtäväalueet (Hämäläinen 2011, 19).

Perheneuvolassa järjestettävä perheasioiden sovittelu ja lastenvalvojan palvelut ovat julkisen sektorin järjestämää huoltoriidan syntymistä ehkäisevää palvelua (ks. kuvio 1). Julkisen sektorin palveluiden lisäksi kirkolla ja järjestöillä on palveluita, joiden avulla pyritään ehkäisemään huoltoriitojen syntymistä ja tukemaan eroavia tai eronneita vanhempia ja heidän lapsiaan. Avioliittolain (1987/411) mukaista perheasioiden sovittelua voidaan käyttää erosta toipumiseen, vanhemmille erimielisyyksiä aiheuttavien käytäntötoimien ratkomiseen ja lasten tilanteen tarkistamiseen. Perheasioiden sovittelu on vapaaehtoisuuteen ja luottamukseen perustuvaa palvelua. Sen tarkoitus on madaltaa eronneiden vanhempien kynnystä hakea apua, jos heille tulee erimielisyyksiä lasten asioista sopimisessa eron jälkeen ja vanhemmat kokevat tarvitsevansa rauhallisen ympäristön ja ulkopuolista apua asioiden sopimiseksi. Perheasioiden sovittelua voidaan pitää lasta kuormittavia oikeudellisia eroriitoja ennalta ehkäisemään pyrkivänä palveluna. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 99.) Perheasioiden sovittelu ei kuitenkaan, harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, ole vakiintunut järjestelmälliseksi osaksi eropalveluja, vaan eroperheiden vanhemmille sovittelumahdollisuus voidaan nostaa esiin vasta hyvin

myöhäisessä vaiheessa tuomioistuinsovittelun yhteydessä (Mattila-Aalto ym. 2012, 236).

Avioero on käräjäoikeuden päätös ja lapsiperheissä vanhempien velvollisuus on järjestää myös lapsen asiat erotilanteessa (Auvinen 2002, 113). Monet vanhemmat pystyvät sopimaan lapsensa asumiseen, tapaamisiin ja elatukseen liittyvistä asioista ja käyvät vahvistamassa sopimuksensa lastenvalvojan luona. Lastenvalvojan luona vanhemmat voivat myös neuvotella ja pohtia erilaisia vaihtoehtoja. Lastenvalvojan tehtävä on huolehtia, että vanhempien välinen sopimus on juridisesti täytäntöönpanokelpoinen. Lastenvalvoja voi vahvistaa sopimuksen, jos sen katsotaan olevan lapsen edun mukainen ja se vastaa lapsen yksilöllisiä tarpeita. (Mattila-Aalto ym. 2012, 225.) Lastenvalvojan tulee selvittää lapsen mielipide ja toivomukset keskustelemalla hänen kanssaan henkilökohtaisesti, jos lapsi tähän suostuu (LHL 2019/190 8 §).

Vanhempia ei kuitenkaan edellytetä tekemään juridisesti päteviä sosiaalilautakunnan vahvistamia sopimuksia, vaan vanhemmat voivat sopia lapsensa asioista myös keskinäisellä sopimuksella. Jos asiasta ei päästä sopimukseen, huoltoriidan syntymistä ehkäisevistä palveluista siirrytään huoltoriitaan välittömästi liittyviin palveluihin (ks. kuvio 1), kun vanhemmat vievät riita-asiansa käräjäoikeuden selvitettäväksi. (Auvinen 2002, 113.)

Lapsen tapaamista, asumista ja/tai huoltoa koskevia oikeusasteisiin vietyjä riitoja kutsutaan lapsenhuoltoriidoiksi. Tuomioistuimessa käräjäoikeuden tuomari voi pyytää kunnan sosiaalilautakuntaa tekemään olosuhdeselvityksen vanhempien olosuhteiden selvittämiseksi. (Auvinen 2002, 113.) Olosuhdeselvitystyön ensisijainen tehtävä on tiedonhankinta tuomioistuimelle asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Tällaista tietoa voivat olla esimerkiksi muista viranomaisista saadut tiedot tai lapsen mielipiteen selvittäminen. Olosuhdeselvitystä tekevien sosiaalityöntekijöiden tulee selvittää lapsen vanhempien, tai muiden lapsen huollosta riitelevien osapuolten, tämänhetkiset olosuhteet ja heidän edellytyksensä vastata lapsen huollosta, kasvattamisesta ja lapselle tärkeiden ihmissuhteiden turvaamisesta (Taskinen 2001, 68–72). Sosiaalityöntekijät toimivat myös lapsen edun toteutumisen asiamiehinä ja huolehtivat siitä, että lapsen toivomukset ja mielipide selvitetään. Lapsenhuoltolaki (16 §) velvoittaa sosiaalityöntekijöitä myös avustamaan sopimuksen laatimisessa, jos selvityksen aikana vaikut-

taa siltä, että vanhemmilla olisi tilanteessa edellytykset päästä sopuratkaisuun. (Taskinen 2001, 69–71.)

Tuomioistuinkäsittelyn aikana tuomari arvioi asianosaisten sovintoon pääsyn todennäköisyyttä. Tuomarin tulee tarjota tuomioistuinsovittelua, perinteisten tuomioistuinkäsittelyn sijaan, jos tuomari arvioi sovintoon pääsyn mahdolliseksi riitatilanteessa. Sovinnon mahdollisuuden arviointi vaatii perusteellista valmistelua osapuolten vaatimusten ja niiden perusteluiden selvittämisen osalta. Vallitsevan käsityksen mukaan sovinnon ratkaisun tulisi olla asiassa annettavan tuomion sisältöä vastaava. (Kiesiläinen 2001, 143–158.) Tähän tavoitteeseen pääseminen edellyttää suurta työmäärää asian käsittelyn valmisteluvaiheessa ja sen vuoksi sovittelua vaihtoehtona tarjotaan yleensä vasta valmisteluistunnon lopulla (Ervasti 1998, 66). Maija Auvisen (2002, 163–165) mukaan sopuratkaisu ei kuitenkaan ole aina tavoiteltava päämäärä huoltoriidassa, jos sen ei katsota edistävän toisen osapuolen tai lapsen turvallisuutta. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi, jos toisen vanhemman käyttäytymisessä toista vanhempaa tai lasta kohtaan voidaan havaita olevan persoonallisuushäiriöön viittaavia piirteitä.

Vanhempia kuormittava huoltoriita saattaa vaikuttaa vanhempien terveyteen, työkykyyn ja elämänhallintaan, jolloin perheenjäsenet voivat tarvita erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita (ks. Kuvio 1: Huoltoriidan seurauksena aiheutuva palveluntarve). Riitaisa eroprosessi voi aiheuttaa myös lapsille henkistä pahoinvointia, joka pahimmillaan voi vaatia psykiatrista hoitoa. Psykiatristen palveluiden tarve voi ilmetä välittömästi tai se voi tulla näkyväksi vasta vuosien kuluttua posttraumaattisena stressinä tai muuna oireiluna. Pitkään jatkuneissa huoltoriidoissa voi esiintyä myös lastensuojelun palveluiden tarvetta. Lastensuojelun palveluiden tarve voi liittyä erotilanteessa esimerkiksi väkivaltaan tai lapsen oireiluun, jonka myötä lapsi itse saattaa toiminnallaan vaarantaa oman kehityksensä ja hyvinvointinsa. Usein myös koulu- ja päivähoitoikäisten lasten vanhempien riitainen ero vie myös kasvatusinstituutioiden henkilöstön resursseja, kun vanhempien riitelyn rasittamien lasten erityistarpeita pyritään kartoittamaan ja sen mukaisia tukitoimia järjestämään. (Hämäläinen 2011, 15.)

Erolla on näin ollen myös taloudellisia vaikutuksia niin yksilön toimeentulon näkökulmasta kuin myös yhteiskunnan näkökulmasta. Juha Hämäläisen (2011) tutkimuksessa huoltoriitojen kustannuksista käy ilmi, että pitkittyneet huoltoriidat näyttävät yhteis-

kunnalle myös taloudellisena rasitteena. Pitkittyneissä huoltoriidoissa usein myös erilaisten sosiaali- ja terveystalouden palveluiden tarve lisääntyy myös huoltoriidoissa tavantomaisia sosiaali- ja oikeuspalveluita laajemmaksi. Yhteiskunnalle koituvat kustannukset koostuvat tarvittavien palveluiden ylläpitämisestä. (Hämäläinen 2011, 14).

Huoltoriitojen välittömät kulut koostuvat pääasiassa palveluprosessien henkilöstö- ja hallintokuluista. Epäsuorasti huoltoriitoihin liittyvät kustannukset ovat monisyisiä ja niiden tunnistaminen huoltoriitoihin liittyviksi kustannuksiksi voi olla vaikeampaa. Huoltoriidoilla voi olla moninaisia lyhyen ja pidemmän aikavälin seurauksia eroperheiden elämässä. Monissa tapauksissa nämä huoltoriidoista yhteiskunnalle aiheutuvat välilliset kustannukset ovat moninkertaisia verrattuna välittömiin kustannuksiin. (Hämäläinen 2011, 14).

Sosiaalipalveluilla pyritään turvaamaan lapsen hyvinvointi. Hyvinvointia voidaan tarkastella objektiivisen ja subjektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Objektiivista hyvinvointia tarkasteltaessa pyritään määrittelemään ja arvioimaan hyvinvoinnin ulkoisia ehtoja, kuten terveyttä ja riittävää toimeentuloa. Subjektiivisella hyvinvoinnilla sen sijaan tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta hyvinvoinnista. Hyvinvoinnin tutkimuksessa hyvinvointikäsite kattaa ihmisen perustarpeiden täyttymisen tarpeen lisäksi terveyden, sosiaaliset suhteet sekä sosiaalisen identiteetin. Ihmisen kokemus omasta hyvinvoinnista muodostuu näistä hyvinvoinnin ulottuvuuksista sekä niiden kokonaisuudesta. Erilaiset tunteet, kuten onnellisuuden- ja turvallisuudentunne ovat subjektiivisia kokemuksia hyvinvoinnista. (Vornanen 2010, 52, 58.) Hyvinvointi riippuu siis ihmisen elinolojen lisäksi yksilön kyvyistä ja mieltymyksistä (Karvonen 2019, 96).

Lasten hyvinvointia voidaan tarkastella turvallisuuden käsitteen kautta. Turvallisuus on inhimillisen elämän edellytys, joka rakentuu kokemuksille. Aikuisen aktiivinen läsnäolo vähentää lapsen stressiä ja lisää näin ollen turvallisuudentunnetta. Läsnä oleva aikuinen näkee ja kuulee lapsen, osoittaa lapsen kertomaa kohtaan arvostavaa kiinnostusta ja myötätuntoista hyväksyntää lasta kohtaan. (Karppinen & Pihlava 2016.) Lapset tarvitsevat aikuisten kautta tulevia resursseja ja ovat näin ollen riippuvaisia lapsen kanssa elävien aikuisten valinnoista. Lapsi ei voi myöskään aikuisen tavoin tehdä oman turvallisuutensa kannalta tärkeitä valintoja, esimerkiksi vaihtamalla asuinpaikkaa tai rajaamalla pois ihmissuhteita, jotka eivät edistä omaa hyvinvointia. Lapsen kotiolosuhteet, ym-

päristön laatu, turvallisuus ja lapselle tärkeiden asioiden pysyvyys ja jatkuvuus vaikuttavat lapsen hyvinvointiin merkittävästi. Erityisen tärkeänä lapset kokevat, että he voivat mieltää jonkin paikan kodikseen, missä saavat osakseen huolenpitoa ja jonne voivat sijoittaa omat tärkeät tavaransa. (Vornanen 2010, 56–58.)

EROJEN TARKASTELU KONFLIKTITEOREETTISESTA NÄKÖKULMASTA

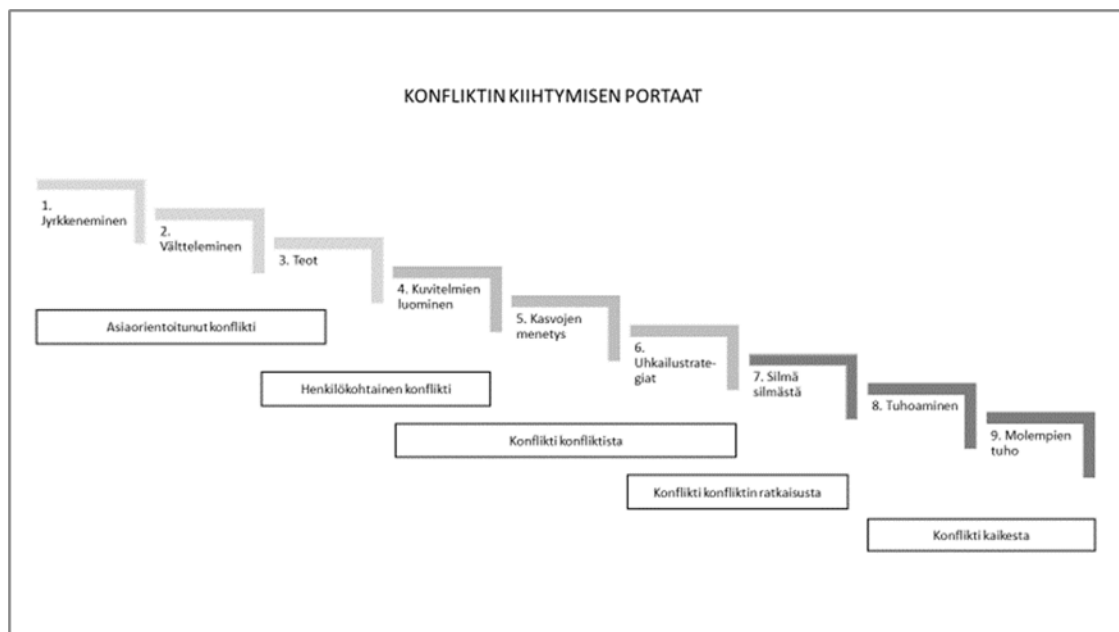
Ero on tilanne, joka muuttaa perheen vakiintuneita toimintatapoja. Eronneiden vanhempien on yhdessä löydettävä keinoja asioista sopimiseen ja ratkoa parisuhteen päättymiseen, talouteen ja vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä. Erotilanteessa vanhempien suurena huolenaiheena on usein se, miten lasten asiat saadaan hoidettua ja kuinka lasten arki voidaan pitää mahdollisimman muuttumattomana, vanhempien erosta huolimatta. (Mattila-Aalto ym. 2012, 213.)

Perhesuhteita koskevassa ajattelussa on siirrytty korvaavuuden logiikasta jatkuvuuden logiikkaan, jolloin vanhempien erotessa perhe ei automaattisesti hajoa ja toisen vanhemman uusi puoliso korvaa toista biologista vanhempaa, vaan side molempiin biologisiin vanhempiin pyritään säilyttämään (Castrén 2009, 145–146). Erovanhempien neuvottelun tarpeesta on tullut jatkuvaa. Kaikki vanhemmat eivät kuitenkaan selviä jatkuvista neuvotteluista ilman erimielisyyksiä ja erimielisyyksien lisääntyessä, voivat neuvottelut muuttua konflikteiksi. (Mattila-Aalto ym. 2012, 213–214.) Tällöin perhesuhteiden jatkuvuuden logiikka vaihtuu riitelyyn tuomioistuimissa sekä vallankäyttöön ja vahingontekoihin lapsen toista vanhempaa kohtaan (Castrén 2009, 145–146).

Konflikti on kahden osapuolen välinen prosessi, joka muodostuu, kun toinen osapuoli huomaa toisen osapuolen intressien olevan omiin intresseihin nähden vastakkaiset tai kielteiset (Wall & Callister 1995, 517). Näin ollen vain toisen konfliktin osapuolen havaitsema jännite riittää konfliktin muodostumiseen. Konflikti koskee molempia osapuolia, vaikka osapuolet kokisivat sen eri tavoin. (Vindeløv 2012.) Intresseillä tarkoitetaan yleisesti ihmisten tunnetta toivottavasta ja tavoiteltavasta asiasta. Intressit ovat keskeisiä ihmisten toiminnassa ja ajattelussa ja ne muodostavat asenteiden ja toiminnan ytimen. (Pruitt & Kim 2004 ref. Mattila-Aalto ym. 2012, 215.)

Konflikti ei ole aina tuhoisa, vaan se voi myös olla rakentava tai neutraali. Osapuolten voi kuitenkin olla vaikeaa nähdä konfliktin positiivisia tai rakentavia puolia riidan keskellä. Ihmiset toimivat ristiriitatilanteissa eritavoilla. Toinen pyrkii toimimaan aktiivisesti taistelemalla, joustamalla ja yrittää löytää ratkaisun tilanteeseen. Toinen on passiivisempi ja pyrkii välttämään konfliktia vetäytymällä joko fyysisesti tai psyykkisesti. (Pruitt & Kim 2004 ref. Mattila-Aalto ym. 2012, 215.)

Konflikti on prosessi, jossa tapahtuu kiihtymistä ja kehittymistä. Konfliktit ovat ainutlaatuisia ja sen osapuolet määrittelevät millaiseksi se muotoutuu omilla valinnoillaan ja toiminnallaan. Myös eri kulttuureissa, missä konflikteja esiintyy, on omia piirteitä. Kaijus Ervastin (2012) mukaan on tärkeää ymmärtää konfliktien etenemisen logiikkaa ja niiden ominaispiirteitä, jotta niitä voidaan ratkaista. (Mattila-Aalto ym. 2012, 217.)

Kuvio 2. Friedrich Glaslin konfliktin kiihtymisen portaat (Glasl 1999; Mattila-Aalto ym. 2012, 218).

Friedrich Glasl (1999, 106, 118–120) kuvaa konfliktin etenemistä yhdeksän askelmaisina alaspäin vievinä portaina. Konfliktin kiihtymisen portaiden ylätasanteilla eli konfliktin ensimmäisissä vaiheissa osapuolet pystyvät ratkaisemaan ristiriitansa neuvotellen, ilman ammattilaisten apua. Neljännellä portaalla ulkopuolisen avun tarve on välttämätön konfliktin ratkaisemisessa. Sovittelu voi olla mahdollista seitsemännelle portaalle

saakka, mutta kahden viimeisen portaan kohdalla sovinto on jo myöhäistä. Glasl kuitenkin korostaa, että konfliktin jokaisessa vaiheessa on mahdollisuus kääntää konfliktin suuntaa. (Mt., 118–120.)

Mattila-Aallon ja kumppaneiden (2012) analyysin mukaan tietämättömyys siitä, mistä kaikista asioista heidän tulee sopia altistaa vanhemmat riitelylle. Riitoja aiheuttaa niin juridinen lasten asioista sopiminen, kuten lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisesta ja elatuksesta päättäminen, mutta myös arjen järjestelyt. Vanhemmat saattavat kokea lapsen edun vaarantuvan toisen vanhemman näkemyksen mukaisessa asumis- tai tapaamisjärjestelyssä. Eroriidoissa on nähtävissä aiemmin mainitun konfliktin kiihtymisen prosessin asteittainen ja prosessinomainen eteneminen (ks. Kuvio 2): yhteisymmärrykseen pyrkivä keskustelu muuttuu ärtymykseksi ja ratkaisuja etsitään yksin ja vahvistetaan omaa näkemystä vahvistavaa rintamalinjaa erilaisin keinoin. Konflikti etenee stressiksi ja paniikkireaktion kaltaiseksi toiminnaksi, jolloin myös ammattilaisilta haetaan tukea oman toiminnan tueksi. Vanhempi pyrkii hakemaan apua viranomaisilta ja vanhemman psyykkiset reaktiot voimistuvat, kun ammattilaiset eivät puutu tilanteeseen vanhemman toivomalla tavalla. Usein kärjistyneessä konfliktitilanteessa vanhempi hakeutuu palveluihin yksin saadakseen konfliktiin ratkaisua haluamallaan tavalla. Konfliktissa on kuitenkin aina vähintään kaksi osapuolta, eikä se siksi ole ratkaistavissa yksin. (Mattila-Aalto ym. 2012, 235.)

Eroja, vanhemmuutta ja lasten hyvinvointia tarkastelevissa tutkimuksissa eroperheiden vanhempien riitelyä on kuvattu asteittaisesti. Nämä kolme astetta ovat matalan, kohtuullisen ja korkean konfliktin asteet. Matalan tason riitaisissa erotilanteissa vanhemmilla on erilaisia näkemyksiä lasten kasvatuksesta, mutta riitoja on vähän ja vanhemmat tulevat kuitenkin verrattain hyvin toimeen keskenään. Kohtuullisen tason eroriidoissa vanhempien välit ovat riitaiset, he ovat vähän tekemisissä keskenään ja heillä on vaikeuksia toimia yhteistyössä lasta koskevissa asioissa. Korkean konfliktin asteisella tasolla tarkoitetaan vanhempien välistä fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa. Tässä konfliktin asteessa voi myös olla havaittavissa lapsen kohdistuvaa väkivaltaa, kaltokohtelua tai laiminlyöntiä. Korkea-asteisessa konfliktissa lapsi saattaa vuosien ajan altistua vanhempien välisille väkivallan muodoille. Vanhempien välinen korkea-asteinen riitaisuus on lapselle erityisen vahingollista. (Nielsen 2017, 212.) Korkean tason eroriidat ovat myös edus-

tettuina tuomioistuimissa käytävissä huoltoriidoissa, kun vanhemmat saattavat käydä oikeustaistelua lapsen huollosta vuosien ajan (Trinder & Kellet & Swift 2008, 182).

Eron jälkeinen väkivalta on myös lähisuhdeväkivaltaa. Lähisuhdeväkivalta on vallan väärinkäyttöä tai uhkaa tällaisen vallan väärinkäytöstä lähisuhteissa. Lähisuhdeväkivalta voi ilmetä henkisenä, fyysisenä, taloudellisenä, seksuaalisena tai hengellisenä vallankäyttönä. Erityisinä väkivallan muotoina erotilanteissa voidaan nimetä vainoaminen ja kunniaväkivalta. (Karhuvaara, Kaitue & Ruuhilahti 2013, 12–16.) Henkistä väkivaltaa erotilanteissa voi olla esimerkiksi toisen vanhemman uhkailu, painostaminen, mitätöinti ja lapseen liittyvien asioiden tarkoituksellinen salailu. Eroon voi liittyä myös toiseen vanhempaan kohdistuvaa kontrollointia, manipulointia tai häirintää toisen vanhemman osalta. (Nurmela & Kaittila 2019, 424.) Toinen vanhempi voi myös pyrkiä vieraannuttamaan lasta toisesta vanhemmasta tai toisen vanhemman puolen suvusta. Vieraannutettu lapsi jakaa toisen vanhemman kielteiset asenteet ja kärsii perusteettomasta inhon tunteesta toista vanhempaansa tai muita sellaisia henkilöitä kohtaan, joihin lapsi normaaleissa olosuhteissa kiintyisi. (Warshak 2010, 59–62.) Vieraannuttaminen on lapsen mieleen vaikuttamista, manipuloimalla lasta. Vieraannuttaminen luetaan lapsen kaltoinkohdeltelun muodoksi. (Häkkänen-Nyholm 2010, 499–505.) Vieraannuttaminen on lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille vahingollista ja voi johtaa lapsen käyttäytymisen ja tunne-elämän häiriöihin (Luoma & Aronen 2016).

Suomessa on useita tahoja, jotka toimivat eroperheiden kanssa, kuten lastenvalvojat, perheneuvojat, oikeusavustajat ja pari- ja perheterapeutit. Eroriitelyyn tulisi pystyä puuttumaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa niin, että konfliktinratkaisumetodeista olisi vielä apua konfliktin hallinnassa ja sen ratkaisemisessa. Lapseen liittyvien käytännönasioihin liittyvät riidat saattavat vaikuttaa ulkopuolisille mitättömiltä, mutta ne voivat saada konfliktin kärjistyessä sellaiset mittasuhteet, joiden seurauksena vanhempien välinen riitely voi olla vakava uhka lapsen hyvinvoinnille. Jos lasten asioista sopiminen kääntyy riitelyksi vanhempien välillä, on nykyinen palvelujärjestelmä keinoton auttamaan konfliktin ratkaisemiseksi. Palvelujärjestelmässä ei juurikaan ole tuomioistuinta lukuun ottamatta paikkaa erokonfliktien ratkaisemiselle. (Mattila-Aalto ym. 2012, 236.)

3 MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ KONFLIKTOITUNEESSA EROTILANTEESSA

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

Moniammatillisen yhteistyön käsite nousi suomalaiseen keskusteluun 1980-luvun lopulla ja vakiintui hyvin laaja-alaiseen käyttöön 1990-luvulla (Isoherranen 2005, 13). Asiantuntijoiden ja ammattilaisten yhteistyöstä käytetään sosiaali- ja terveydenhuollossa myös muita käsitteitä, kuten monialainen yhteistyö ja verkostotyö tai puhutaan monitoimijuudesta (Pärnä 2012, 48). Nämä käsitteet ovat kontekstisidonnaisia ja niiden eroa ei aina arkikielessä tunnisteta (Isoherranen 2005, 13). Monialaisuudessa viitataan toimintaan ja yhdessä tekemiseen, ei niinkään toimijoihin (Tuomela-Jaskari 2016, 75). Verkostotyöllä tarkoitetaan myös ammattien ja organisaatioiden rajat ylittävää työskentelyä. Verkostotyötä voidaan pitää moniammatillisen työskentelyn muotona, jossa toimitaan yhdessä asiakkaan läheisverkoston ja viranomaisverkoston kanssa. (Mönkkönen 2007, 130.) Moniammatillisuudessa tarkoitetaan yleisesti eri ammattiryhmien erityisosaamisten yhteensovittamista yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri ammattikuntien välistä yhteistyötä, joka toteutuu joko organisaatioiden sisällä tai eri organisaatioiden välillä. Luottamus, yhteiset tavoitteet ja yhteistyö liittyvät keskeisesti moniammatillisen yhteistyön käsitteeseen. (Pärnä 2012, 49–50.)

Moniammatillinen yhteistyö on jatkuvasti uudelleen määrittyvä ja dynaaminen käsite, jonka merkitystä ja sisältöä luodaan niin organisaationaalisilla tasoilla kuin myös yksittäisten työryhmien vuorovaikutustilanteissa. Käsitettä määritellään myös yksilöllisesti ja näiden yksittäisten työntekijöiden ja paikallisten työryhmien antamista merkityksistä muodostuu paikallinen moniammatillinen yhteistyökulttuuri. Yhteistyökulttuuri on sellainen, millaiseksi se ihmisten vuorovaikutuksessa muodostuu ja se voi joko kannustaa tai rajoittaa yhteistyökäytäntöjen kehittymistä. (Pärnä 2012, 48.) Moniammatillisen yhteistyön voidaan ajatella tarkoittavan laajasti eri yhteistyön muotoja eri asiantuntijoiden välillä asiakas- ja potilastyössä (Isoherranen 2008, 33; Kekoni, Mönkkönen, Hujala, Laulainen & Hirvonen 2019, 12).

Käsitettä käytetään myös suomalaisessa poliittishallinnollisessa ohjauksessa, kuten monissa sosiaali- ja terveystalvueluita koskevissa ohjelmissa, hankkeissa ja projekteissa. Moniammatillista yhteistyötä kuvataan parantavan palveluiden laatua ja tuloksellisuutta. (Pärnä 2012, 48.) Tulevaisuuden palvelusuunnitelmat organisoituvat laajasti erilaisten yhteistyömuotojen ympärille (esim. Kasvio 1994; Alavaikko 2006; Määttä 2007).

Moniammatillisesta yhteistyöstä on puhuttu pitkään terveydenhuollossa työskentelyn tehostamisen kontekstissa, mutta siitä huolimatta ammattikuntien välisen yhteistyön toimivuudesta käytännössä tiedetään yhä suhteellisen vähän. Moniammatillinen työskentelyn tapa on siis olemassa, mutta sen tuomista mahdollisuuksista, haasteista ja tehokkuudesta on vähän yksityiskohtaista tutkimustietoa. (Nikander 2003, 279.) Moniammatillisesta yhteistyöstä on tuotettu paljon tieteellistä kirjallisuutta esimerkiksi hoitotieteen viitekehyksessä (Pärnä 2012, 49). Kaarina Isoherrasen (2005) mukaan moniammatillisen yhteistyön käsitteen määritelmän taustalla on asiakas- ja työlähtöisen yhteistyön tarve. Moniammatillinen yhteistyö pitää sisällään työskentelyn asiakas- ja työlähtöisesti niin, että eri alojen ammattiryhmät yhdistävät tietonsa ja taitonsa pyrkien mahdollisimman tasa-arvoiseen päätöksentekoon. (Mt.)

Moniammatillinen yhteistyö vaatii toteutuakseen tietojen vaihdon mahdollistavan lainsäädännön. Tässä yhteydessä tietojen vaihtamisella tarkoitetaan viranomaistyöhön liittyvien tietojen saamista ja luovuttamista (Hallituksen esitys eduskunnalle, 164/2014). Suomessa moniammatillista yhteistyötä sosiaalialalla ohjaa muun muassa sosiaalihuoltolaki. Sosiaalihuoltolaki (2014/1301, 41 §) velvoittaa niin sosiaalihuollon ammattilaisia, kuin myös muita viranomaisia, toimimaan yhteistyössä asiakkaan palvelutarpeen arvioimiseksi ja tukitoimien järjestämiseksi. Sosiaalityöntekijällä tai muulla sosiaalihuollosta vastaavalla työntekijällä on velvollisuus ottaa yhteyttä muihin viranomaistahoihin asiakkaan luvalla, jos asiakkaan tarpeisiin ei pystytä vastaamaan ainoastaan sosiaalihuollon palveluiden ja tukitoimien avulla (SHL 2014/1301, 40 §).

MONIAMMATILLISEN YHTEISTYÖN EDUT JA HAASTEET

Moniammatillisessa yhteistyössä eri ammattiryhmiin kuuluvat ammattilaiset tekevät yhteistyötä keskenään. Moniammatillista yhteistyötä voidaan tehdä muodostamalla moniammatillinen ryhmä tai kokoontumalla yhteiseen verkostoon yksittäistä tavoitetta varten. Moniammatillinen yhteistyö ei kuitenkaan edellytä verkoston kokoontumista. Moniammatillista yhteistyötä on myös toisen alan ammattilaisen konsultoiminen työtehtävissä. Usein kuitenkin säännöllisesti kokoontuvan ryhmän jäsenten yhteistyötä pidetään sujuvampana. (Payne 1982, 104–106.)

Moniammatillinen yhteistyö voi mahdollistaa epävarman ja ristiriitaisen tiedon täydentämisen, jota yksi työntekijä tai ammattiala ei pysty tekemään niillä resursseilla ja tiedoilla, mitä sillä on omassa organisaatiossa käytettävissä. Kerätyn tiedon reflektointi yhdessä voi tuoda myös uutta sisältöä ja oivalluksia työskentelyyn. (Nikupeteri 2016, 162.) Myös tiedonvaihdon näkökulmasta moniammatillisten työkäytäntöjen kehittäminen on tärkeää. Institutionaaliset tekijät määrittävät perheiden tilanteita erilaisista positioista käsin ja näin ollen tilannetta voidaan tulkita eri tavoilla. (Nikupeteri & Laitinen 2017, 35.) Parhaimmillaan moniammatillisen yhteistyön avulla eri alojen asiantuntijat tuottavat toisiaan täydentävää tietoa ja asiakkaan tilanteesta pystytään muodostamaan selkeä kokonaiskuva. Toimivassa yhteistyössä ammattilaiset tietävät keihin olla yhteydessä, kun kaipaavat täydentävää asiantuntemusta. (Payne 1982, 13.) Asiakkaan kannalta toimivan moniammatillisen yhteistyön mahdollistama tärkeä etu on se, että hän voi saada tarvitsemansa avun nopeasti ja vaivattomasti ilman, että tarvitsee asioida useassa eri paikassa (Payne 1982, 13).

Ihmiset tunnistavat ja pitävät eri tavoilla arvossa eri ammattiryhmien edustajien tietoa ja osaamista. Esimerkiksi lääkäreiden professionaalinen asema on vahva ja sairaanhoitajien rooli hoivaajina tunnustetaan. Sen sijaan sosiaalityöntekijöiden rooli ei ole aina yhtä selvä verkoston muille jäsenille. Yhteistyössä on myös tärkeää osoittaa kunnioitusta toisen ammattilaisen osaamista kohtaan. Yhteistyössä on tärkeää pyrkiä välttämään loukkaamista verkoston muita jäseniä yksilöinä tai ammattinsa edustajina. Esimerkiksi lääkäri on ammattinsa puolesta usein vastuussa potilaan hoidosta päättämisestä, opettaja opetussuunnitelman laatimisesta ja sosiaalityöntekijän ammatilliseen osaamiseen ja vastualueeseen kuuluu sosiaalipalveluiden tarpeen arvioiminen. Toisen ammattilaisen

vastuualueeseen puuttuminen vahvasti voi aiheuttaa jännitteitä verkoston jäsenien välille ja näin ollen myös vaikeuttaa yhteistyön tekemistä. (Payne 1982, 105.)

Moniammatillisessa yhteistyössä ammattilaiset pyrkivät usein määrittelemään, minkä ongelman äärellä ollaan ja kuinka toimintaa tulisi koordinoita. Ongelmanmäärittely on usein moniammatillisissa ryhmissä eriäviä näkemyksiä tuottava tekijä. Yhteiseen ongelmanmäärittelyyn pyrkiminen saattaa tuottaa näennäisselkeyttä asiakkaan tilanteeseen, mutta usein se myös vaikeuttaa yhteistyötä. Myöskään asiantuntijoiden määrittelemät ongelmat eivät välttämättä vastaa asiakkaan itse määrittelemää ongelmaa. Eri alojen ammattilaisilla on eri perustehtävät, eri näkökulmat ja erilaiset toimintamahdollisuudet. Esimerkiksi perheessä, jossa äidin mielenterveyden ongelmat vaikuttavat hänen toimintakykyynsä ja yhteisessä lapsen asioissa järjestetyssä verkostopalaverissa äitiä hoitava lääkäri, lapsen opettaja ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä pohtivat, miten perhettä voidaan auttaa, kun lapsi on alkanut oireilla tilanteen vuoksi. Vaikka ensisijaiseksi ongelmaksi asiantuntijat voivat määrittellä äidin mielenterveyden ongelmat, ainoa, joka voi asettaa tämän ongelman ratkaisemisen toiminnan tavoitteeksi, on äitiä hoitava lääkäri. Sosiaalityöntekijän toiminta kohdistuu perheen tukemiseen ja opettajan lapsen koulunkäyntiin. Perheenjäsenen sairaus vaikuttaa perheenjäseniin eri tavoilla ja aiheuttaa erilaisia tarpeita. Sairastuneelle potilaalle ongelma on eri kuin sairastuneen omaiselle – ja vastaavasti eri kuin perheen kanssa työskenteleville ammattilaisille. Yhteinen ongelmanmäärittely edellyttäisi yhteisen tarkastelupisteen, josta käsin asiakkaan tilanne näyttäytyisi kaikille toimijoille samana. Näkökulmia on kuitenkin yhtä monta kuin toimijoita. (Seikkula & Arnkil 2009, 37–38.)

Organisaatioiden välisessä yhteistyössä korostuu usein organisaatioiden ongelmat. Tällaisia ongelmia voi olla esimerkiksi hallinnolliset tai resursseihin liittyvät ongelmat. (Payne 104.) Moniammatillista yhteistyötä on myös kritisoitu siitä, että sen myötä myös vastuut jakautuvat, jolloin voi olla riskinä, että lopulta kukaan toimijoista ei ota vastuuta kokonaisuudesta (Rantala 2006, 220–222).

ORGANISAATIOKULTTUURIN VAIKUTUKSET YHTEISTYÖHÖN

Tarkastelen moniammatillista yhteistyötä organisaatiokulttuurin kautta, koska sen avulla voidaan ymmärtää organisaation sekä organisaatioiden välisen yhteistyön ongelmia (Ojuri 1996, 117). Edgar Schein (2016, 27–30) kuvailee organisaatiokulttuuria vahvaksi ja usein tiedostamattomaksi sarjaksi tekijöitä, jotka määrittävät käyttäytymistä yksilönä ja ryhmänä. Sitä tarkastelemalla voidaan ymmärtää paremmin erilaisia käsitystapoja, ajatusmalleja ja arvoja (Schein 2016, 12–14). Organisaatiokulttuuri on määritelty monin eri tavoin, mutta Joanne Martinin (2002, 4–5) mukaan kaikkia näitä määrittelyjä yhdistää se, että niissä pyritään syventymään ilmiöihin, jotka vaikuttavat organisaatioihin sekä tunnistamaan tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten elämään organisaatioissa. Organisaatiokulttuurisista lähestymistavoista on useampia luokituksia, mutta perusjakona pidetään luokittelua kahteen ryhmään. Varhaisemman näkökulman mukaan organisaatiolla katsotaan olevan (has) kulttuuri. Tämän mukaan kulttuurin perustana pidetään jaettuja merkityksiä ja organisaation sisäisiä piileviä odotuksia. Toisen näkökulman mukaan organisaatiokulttuuria pidetään metaforana. Sen mukaan organisaatio on (is) kulttuuri, joka on jatkuvan vuorovaikutusprosesseissa tapahtuvan sosiaalisen konstruoinnin tulosta. Kaarina Isoherranen (2012, 73) näkee näiden kahden (is ja has) lähestymistavan täydentävän toisiaan. Kummassakin lähestymistavassa tarkastelun keskiössä ovat organisaation sisällä tapahtuvat psykologiset ja sosiaaliset prosessit. Molemmat lähestymistavat realisoituvat organisaation muutostilanteessa: Johtajuudella luodaan suuret yhteiset raamit muutokselle ja sen jälkeen muutos toteutuu vuorovaikutusprosesseissa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutehtävät on kirjattu lakeihin (esim. Sosiaalihuoltolaki 2014/1301, 14 §; Terveydenhuoltolaki 2010/1326, 10 §), mutta eri organisaatioiden, kuten kuntien ja sairaanhoitopiirien välillä on silti suuria eroja. Olennaista on tunnistaa se, että sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön muodostamien moniammatillisten ryhmien kulttuurisilla piirteillä, kuten arvoilla, normeilla ja perusoletuksilla, on vaikutusta näiden toimijoiden välisessä yhteistyössä. (Ojuri 1996, 117.)

Tärkeää moniammatillisen yhteistyön toimivuuden kannalta on, että eri alojen asiantuntijoilla on jonkinlainen yhteisymmärrys kulttuurisista arvoista ja perusoletuksista. Mikäli yhteistä ymmärrystä ei ole, on riskinä, että eri ammattiryhmät havainnoivat asioita

aivan eri näkökulmista ja näin ollen ymmärtävät tietyt perusasiat toisistaan poikkeavilla tavoilla. Yhteisen tavoitteen määrittelemättä jättäminen ja toisten toimijoiden toiminnan arvojen ja perusoletuksen ymmärtämättömyys jakaa moniammatilliseen yhteistyöhön pyrkivät eri alojen asiantuntijat eri kulttuuriyksiköihin, jolloin myös hedelmällisen yhteistyön tekeminen voi aiheuttaa konflikteja toimijoiden välillä. Eri kulttuurit voivat kuitenkin myös elää limittäin tai rinnakkain ilman suurempia konflikteja. (Ojuri 1996, 118; Kinnunen 1990, 45.)

Yhteisen tavoitteen määrittely ei kuitenkaan ole aina helppoa. Oletettavaa on, että jokainen asiantuntija moniammatillisessa ryhmässä pyrkii toimimaan oman organisaationsa näkökulmasta asiakkaan parhaaksi, mutta tavoite voi silti olla hyvinkin erilainen. Kunkin työntekijän tavoitteen asetteluun vaikuttaa hänen henkilökohtainen suhtautumisen esillä olevaan asiaan ja hänen kykynsä nähdä toiminta kokonaisuutena. Yhteistyöhön suhtautuminen ja työntekijöiden omat käsitykset yhteistyön merkityksestä ja sisällöstä vaikuttavat luonnollisesti myös yhteistyön laatuun. Työntekijöiden kokemukseen ja suhtautumiseen yhteistyötä kohtaan vaikuttavat heidän ammatillinen orientoituminensa ja aikaisemmat kokemuksensa yhteistyöstä. (Ojuri 1996, 119–123.)

Työntekijä toimii myös organisaationsa edustajana ja näin ollen myös organisaation perustehtävä määrittelee merkittävästi sitä, mistä näkökulmasta asiakkaan asiaa tarkastellaan ja millaisia tavoitteita työskentelylle asetetaan. Työntekijä saattaa myös joutua tilanteeseen, jossa on ikään kuin oman toimenkuvansa eristämänä, jolloin myös kuva toiminnan tavoitteista saattaa vinoutua ja kyky tarkastella tilannetta kokonaisuutena ja eri näkökulmista voi heikentyä. (Ojuri 1996, 119.)

Organisaation toimintatavat eivät ole selitettävissä ainoastaan tarkastelemalla sen virallisesti ilmaistuja tavoitteita, päätöksentekojärjestelmää ja työnjakoa, vaan organisaation toimintaa ohjaa myös vahvasti sen kulttuuristen syvärakenteiden muodostama kokonaisuus. Tämä toimintakulttuurin muodostama todellisuus voi olla jopa hyvin kaukana siitä, mitä organisaation virallisiksi tavoitteiksi on nimetty. Organisaatiokulttuuri vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka organisaatiossa työskennellään. Se vaikuttaa esimerkiksi siihen, kuinka sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiot hoitavat palvelutehtäväänsä. (Ojuri 1996, 117.)

Organisaatiokulttuuri voi vakiinnuttaa organisaation toiminnan kannalta merkittäviä toimintatapoja, niin hyvässä kuin pahassa. Organisaatiokulttuuri voi olla muutoksia estävä tekijä, jos esimerkiksi työyhteisössä vallitsee kritiikkiä välttävä hiljaisuuden kulttuuri. Vanhat työntekijät saattavat myös sosiaalistaa uudet työntekijät totuttuihin toimintatapoihin, eikä tämän vuoksi muutosta tapahdu, vaikka toimintatavan tiedostetaan olevan haitallinen ja rutinoitunut tapa toimia. (Ojuri 1996, 125.)

Tutkimus on osoittanut, että eri ammattiryhmien välillä sosiaali- ja terveyspalveluissa on eroa siinä, miten toiminnan tavoitteet asetetaan. Esimerkiksi lääkinnällisessä kuntoutuksessa tavoitteet asetetaan yksilöön kohdistuvasti, mutta sosiaalityössä ollaan korostuneesti yhteisösuuntautuneita, jolloin huomioidaan pelkän potilaan tai asiakkaan lisäksi se yhteisö tai läheisverkosto eli usein perhe, jossa asiakas elää. Kokonaistavoitteen muodostumisen ja yhteistoiminnan kannalta ei itsessään tuota haittaa se, että eri alojen asiantuntijoilla on toisistaan poikkeavia näkemyksiä, vaan ne voidaan nähdä myös toisiaan täydentävinä. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua, jos asiantuntijat eivät tunnista näitä eriäviä näkökulmia toisiaan täydentäviksi tai eivät tunne riittävän hyvin toistensa työtehtäviä ja organisaatiosta lähtöisin olevia työn tavoitteita. Jokaisen moniammatillisen ryhmän jäsenen tulee oman työnsä osaamisen lisäksi hahmottaa myös toisten yhteistyötahojen työtehtävät ja niiden merkitys toiminnan kokonaisuudessa. (Ojuri 1996, 119.)

Yhteistyön kannalta merkittävää on myös se, millainen ammatti-identiteetti ja asiantuntijuus moniammatillisen ryhmän jäsenille on kehittynyt. Sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiot ovat professionaalisia organisaatioita, joissa ammatillaiset työskentelevät melko itsenäisesti oman alansa ja organisaationsa edustajina. Tällöin työskentelyssä nousee vahvasti esiin erilaiset professionaaliset piirteet, kuten erityistiedon korostaminen ja ammattikuntien monopoli omaan tietalueeseensa sekä siihen liittyviin tehtäviin. (Kiviniemi 1989, 29–30.) Tämän vuoksi myös kysymys vastuusta, vallasta ja niiden jakautumisesta korostuu.

4 TUTKIMUSASETELMA

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa vaikeista eroriidoista ilmiönä, niihin liittyvän moniammatillisen yhteistyön hyödyistä ja haasteista sekä vaikeisiin erotilanteisiin liittyvistä riskeistä, jotka voivat vaarantaa lapsen turvallisuuden.

Tutkimuskysymykseni ovat Mistä ammattilaiset tunnistavat lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeissa erotilanteissa? Millaisena moniammatillinen yhteistyö kuvautuu työskenneltäessä vaikeassa erotilanteessa olevien perheiden kanssa?

AINEISTO JA SEN KERUU

Tutkielmani aineisto on syntynyt osana Turvassa-hanketta. Olen sopinut hankkeen työntekijöiden kanssa yhteistyöstä. Turvassa-hankkeen tarkoitus on parantaa lasten turvallisuutta ja vähentää vaativiin ero- ja huoltoriitoihin liittyviä riskejä, jotta varmistetaan lapsen oikeus turvaan ja turvallisiin ihmissuhteisiin. Ensi- ja turvakotien liitto ry, Turun ensi- ja turvakoti ry ja Viola – väkivallasta vapaaksi ry toteuttavat hankkeen yhdessä useiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

Käytin tutkimuksessani aineistona kahta fokusryhmähaastattelulla kerättyä aineistoa (tutkijan itse tuottama aineisto) ja lisäaineistona Turvassa-hankkeen aikana Ensi- ja turvakotien liiton keräämää kyselyaineistoa (Turvassa-hankkeessa tuotettu aineisto), joka on kerätty Ensi- ja turvakotien liiton järjestämän koulutusseminaarin yhteydessä vuonna 2019.

FOKUSRYHMÄHAASTATTELUT

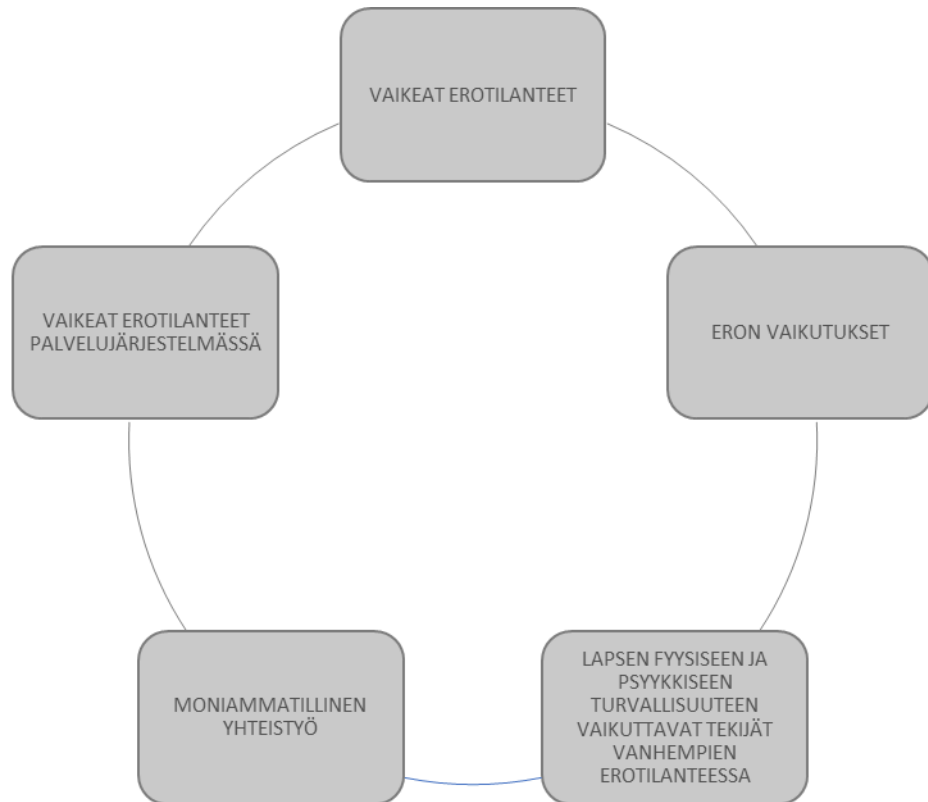
Fokusryhmähaastatteluissa haastattelin eri organisaatioissa työskenteleviä ammattilaisia. Jaoin haastateltavat kahteen ryhmään, joissa toisessa oli neljä (4) ja toisessa kolme (3) haastateltavaa. Ryhmien muodostamisessa otin huomioon haastateltavien aikataululliset toiveet ja haasteet ja pyrin siihen, että molemmissa ryhmissä olisi useamman eri ammattiryhmän ja eri organisaation edustajia. Kutsuin haastatteluun ammattilaisia lapsiperhesosiaalityöstä, lastensuojelusta, perheoikeudellisista palveluista, sosiaalipäivätyksestä, yksityisestä terveydenhuollon palveluita tuottavasta yrityksestä, kasvatus- ja perheneuvolasta, varhaiskasvatuksesta sekä Turvassa-hankkeesta. Haastateltavia yhdistin se, että he kaikki kohtaavat työssään erotilanteessa olevia perheitä. Käytin ryhmähaastattelua haastattelumenetelmänä, koska toivoin ryhmässä muodostuvan enemmän keskustelua kuin yksilöhaastatteluissa. Ryhmähaastattelu vähentää haastateltavien jännitystä tilanteesta ja sen avulla voidaan saada enemmän tuotettua tietoa, kun haastateltavat voivat tukeutua toisiinsa ja esimerkiksi innostaa toisiaan puhumaan eri aiheista (Eskola & Suoranta 1998, 70). Fokusryhmähaastattelut tein teemahaastatteluina (ks. Liite 1), koska teemahaastattelun lähtökohtien mukaisesti pidän tutkimuksessani tärkeänä, että haastateltavien kokemukset, ajatukset, mielipiteet ja näkemykset tulevat kuulluiksi haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48; Eskola & Vastamäki 2001). Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu eli siinä osa tutkimuskysymyksistä on valikoitu etukäteen (Eskola & Vastamäki 2001; Metsämuuronen 2008).

Haastattelut pidin Zoom-etäyhteyden välityksellä. Olen saanut tarvittavat tutkimusluvut tutkimustani varten. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä seitsemän (7) asiantuntijaa. Yksi haastateltava joutui kuitenkin lähtemään pois kesken haastattelun. Haastateltavat työskentelivät sillä hetkellä lastensuojelussa, perheneuvolassa, sosiaalialan järjestössä, yksityisessä sosiaalipalveluita tuottavassa yrityksessä sekä perheoikeudellisissa palveluissa.

Tutkimuksessani tarkastelen eri alan ammattilaisten tuottamaa tietoa toisiaan täydentävänä tietona. En erittele ammattilaisten tuottamaa tietoa tehtävänimikkeen tai organisaation mukaan. Päädyin tähän ratkaisuun, koska en näe tutkimukseni kannalta merkittävänä tehdä eroa eri ammattikuntien välille vertailemalla heidän vastauksiaan. Ammattilaiset toivat haastattelun aikana esiin myös kokemuksiaan työskentelystä muissa organi-

saatioissa kuin siinä, mistä kontekstista he osallistuivat tutkimukseeni. Uskon myös vahvasti siihen, että ammattilaisten asiantuntijuus ja osaaminen on kertynyt työkokemuksen myötä työskenneltäessä eri organisaatioissa ja eri työtehtävissä.

Kuvio 4. Teemahaastattelun teemat.

Teemahaastattelurunkoni koostui viidestä teemasta (ks. Kuvio 4). Molemmissa ryhmähaastatteluissa käsitelimme kaikkia viittä teemaa, mutta annoin haastateltavien ohjata keskustelun kulkua ja esitin tarkentavia kysymyksiä sen mukaan, mitä haastateltavat tuottivat. Alkutietojen jälkeen pyysin haastateltavia määrittelemään, millaisia erotilanteita he pitävät vaikeina omassa työssään. Tämän jälkeen kysyin haastateltavilta, kuinka he näkevät vanhempien vaikean erotilanteen vaikuttavat lapseen ja vanhempiin. Lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamiseen liittyvässä teemassa pyysin haastateltavia kertomaan, millaisia lapsen fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta vaarantavia tekijöitä he tunnistavat. Tähän teemaan liittyen kysyin myös ammattilaisten käytössä olevista työmenetelmistä näiden turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamiseksi. Haastateltavat kertoivat tunnistamistaan lapsen turvallisuutta vaarantavista tekijöistä esimerkkien kautta. Moniammatillinen yhteistyö -teemassa kysyin moniammatillisen

yhteistyön tekemisestä vaikeassa erotilanteessa olevien asiakkaiden kanssa työskennellessä ja kysyin muun muassa, mitä toimivaa ja mitä kehitettävää haastateltavat näkevät moniammatillisessa yhteistyössä olevan. Teemassa *Vaikeat erotilanteet palvelujärjestelmässä* olin kiinnostunut siitä, kuinka asiakkaat päätyvät asiakkuuteen eri organisaatioihin ja mihin asiakkaat eri palveluista ohjautuvat.

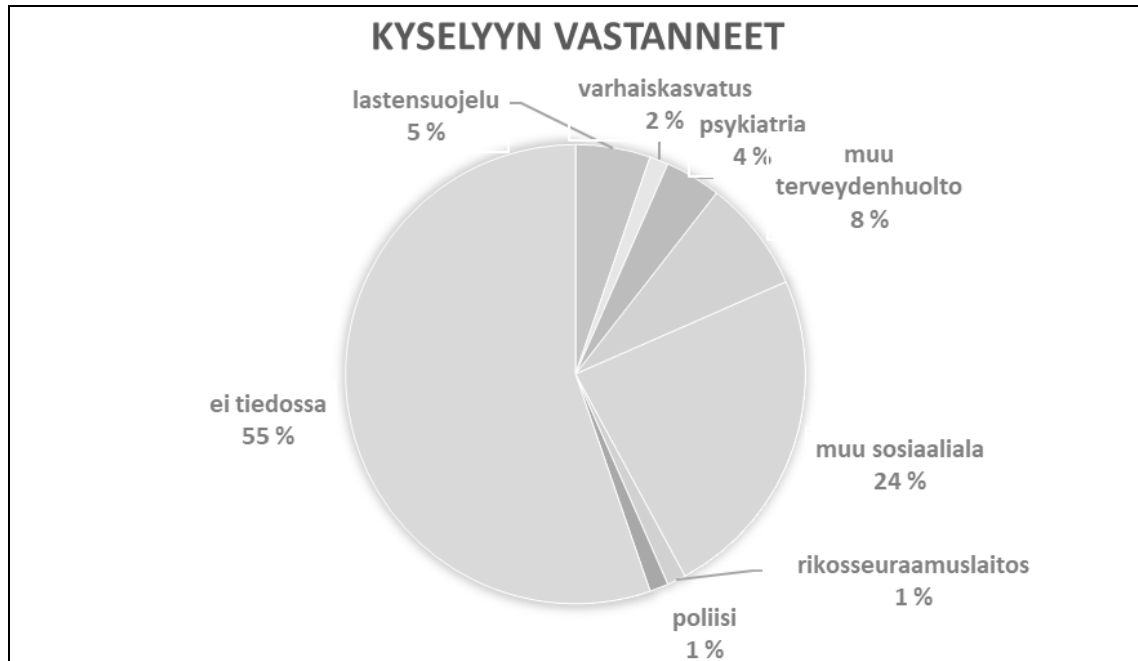
Haastateltavat kävivät aktiivisesti keskustelua näiden viiden teeman ympärillä. Haastateltavat osallistuivat keskusteluun aktiivisesti ja kaikki haastateltavat vastasivat joka teemaan paitsi yksi, joka joutui lähtemään kesken haastattelun. Haastateltavat täydensivät omia vastauksiaan ja toivat esiin uusia havaintoja muiden vastausten innoittamana ja kommentoivat myös toistensa vastauksia. Haastateltavien puheenvuorot olivat usein pitkiä ja he tuottivat paljon tietoa esimerkkien kautta.

Omien havaintojeni ja kokemukseni mukaan fokusryhmähaastattelut poikkesivat tunnelmiltaan huomattavasti toisistaan. Ensimmäisessä haastattelussa ilmapiiri oli oman kokemukseni mukaan jollain tavalla vapautuneempi ja haastattelun aikana haastateltavien vastauksissa oli läsnä myös naurua ja huumorin sävyttämiä kommentteja. Toisessa haastattelussa keskustelu pysyi pääasiassa asiapitoisena. Uskon haastatteluissa vallinneeseen tunnelmaan vaikuttaneen ihmisten persoonien lisäksi myös sen, että ensimmäisessä haastattelussa haastateltavat pitivät kamerat päällä koko haastattelun ajan, jolloin he pystyivät myös havainnoimaan toistensa eleitä ja ilmeitä.

KYSELYAINEISTO

Lisäaineistona käyttämäni kyselyaineisto oli kerätty Ensi- ja turvakotien liiton järjestämän luennon päätteeksi sähköisellä kyselylomakkeella. Lisäaineisto sisälsi kolme avointa kysymystä: 1) Miten tunnistat erityisen vaativan eron? 2) Miten sinun työssäsi arvioidaan väkivaltariskiä erotilanteessa? Kenen kanssa teet arviointia? ja 3) Millä valmiilla menetelmällä arviointia tehdään työssäsi?

Kyselyyn oli vastattu lyhyesti yhdellä tai kahdella lauseella kysymystä kohden. Aineisto oli kuitenkin suhteellisen suuri suuren kyselyyn osallistujien määrän vuoksi. Kyselyyn vastasi yhteensä 76 ammattilaista.

Kuvio 3. Ensi- ja turvakotien liiton järjestämän koulutuksen/seminaarin yhteydessä vuonna 2019 kerättyyn kyselyyn vastanneiden ammattilaisten ajankohtaiset työpaikat (konteksti, josta on vastannut kyselyyn).

Kyselyn yhteydessä oli kerätty tietoa kunkin vastanneen nykyisestä työpaikasta kysymyksellä ”Missä työskentelet tällä hetkellä?” Kyselyyn vastanneista 76:sta 42 ei ollut ilmoittanut nykyistä työpaikkaansa. Vastanneista neljä (4) työskenteli lastensuojelussa, kahdeksantoista (18) vastasi ”muu sosiaaliala”, kolme (3) psykiatrialla, kuusi (6) vastasi ”muu terveydenhuolto”, yksi (1) varhaiskasvatuksessa, yksi (1) poliisissa ja yksi (1) rikosseuraamusalalla. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan vastanneet kaikkiin avoimiin kysymyksiin.

AINEISTON ANALYYSI

Tutkielmani on teoriasidonnainen sisällönanalyysi, jossa olen hyödyntänyt teorian tuottamaa tietoa muun muassa lapsen eron vaikutuksista perheenjäseniin ja konfliktin muodostumisesta. Teoriasidonnaisessa analyysissä kytkennät teoriaan ovat havaittavissa, vaikka se ei perustu suoraan teoriaan. Tällöin aineistosta tehdyille havainnoille etsitään vahvistusta tulkinnan tueksi ja selityksiä teorioiden kautta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Olen käsitellyt aineistoa teema-analyysin keinoin. Teema-analyysissä teemat muodostetaan aineistosta nostetuista tutkimusongelman kannalta olennaisista aiheista. Teema-haastattelun runkona käytetyt teemat eivät siis ole sama asia kuin analyysin tuloksena syntyvä aineiston teemoittelu. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 174–180; Hirsjärvi & Hurme 2008.) Virginia Braunin ja Victoria Clarken (2006) mukaan teema-analyysi on erityinen aineistolähtöinen menetelmä, jonka avulla voidaan analysoida, raportoida ja tunnistaa aineistossa olevia teemoja eli säännönmukaisuuksia ja rakenteita (patterns). Tutkija muodostaa teemat aineistosta tekemiensä tulkintojen ja havaintojen pohjalta. Teemat eritellään aineistosta koodauksen avulla. Koodit ovat aineistosta löydettyjä tutkimuksen kannalta kiinnostavia ilmiöitä, ja niitä yhdistämällä tutkija muodostaa teemoja. Teemojen avulla tutkija vastaa tutkimuskysymyksiin. Laadullisessa tutkimuksessa teemaksi voidaan tulkita tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellinen asia tai ilmiö, vaikka se esiintyisikin aineistossa vain yhden kerran. Richard Boyatzis (1998, 12–15) tunnistaa teema-analyysin haasteiksi projektion, otoksen sekä tutkijan mielialan ja tyylin. Projektiolla hän tarkoittaa sitä, että tutkija saattaa nähdä aineistossa vain ennakoajatuksiinsa sopivia asioita ja jättää huomiotta ne kohdat, jotka eivät siihen sovi. Otoksella hän tarkoittaa sitä, ettei teema-analyysillä voida paikata aineiston puutteita.

Fokusryhmähaastatteluiden nauhoitteet on litteroitu. Ryhmähaastatteluista kertyi yhteensä 49 sivua (Times New Roman fonttikoossa 12 rivivälillä 1.5) ja 17 900 sanaa litteroitua aineistoa. Sain Ensi- ja turvakotien liiton keräämän aineiston valmiina Excel-taulukon koottuna. Lisäaineiston vastaukset täydensivät haastateltavien näkemyksiä vaikeiden eroriitojen määrittelystä sekä lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisesta väkivallan osalta. Kyselyaineiston vastauksista nousi myös Moniamma-

tillinen yhteistyö -teemaan sopivaa aineistoa, kun ammattilaiset vastasivat kysymyksiin väkivaltariskin arvioimisesta ja vaikeiden erojen tunnistamisesta.

Ensin muodostin fokusryhmähaastatteluilla kerätystä tutkimuskysymykseen 1 vastaavasta aineistosta Excel-taulukon, johon jaoin vastaukset lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantaviin tekijöihin:

Lapsen psyykkistä turvallisuutta vaarantavat tekijät	Lapsen fyysistä turvallisuutta vaarantavat tekijät
Vanhemman reflektiivisen kyvyn lasku	Jääminen vaille huolenpitoa/kaltoinkohtelu
Vanhemman mentalisaatiokyvyn lasku	Karkailu
Uusperheessä ulkopuoliseksi jääminen	Lapsen päihteiden käyttö
Lapsesta vastuun ottamisen välttely	Rajaton/negatiivinen käyttäytyminen
Vanhemman jumiutuminen kokemuksiinsa epäoikeudenmukaisuuksiin	Lapsen raivokohtaukset
Lapsi jää yksin tunteidensa kanssa	Viiltely
Vaikeiden tunteiden tukahduttaminen	Lapsen tahaton heitteillepano
Lapsi ottaa ikätasolleen liian suuren vastuun kotona	Kunniaväkivalta
Lapsi tiedonvälittäjänä	Kuritusväkivalta
Lojaliteettiristiiriitä	Vanhemman päihteidenkäyttö
Vanhemmat puhuvat pahaa toisistaan lapsen kuullen	Vanhemman mielenterveyden ongelmat
Vieraannuttaminen	Lapsen pahoinpityä
Lapsen luottamusongelmat	Väkivaltatilanteessa läsnä oleminen
Traumakokemusten ylisukupolvisuus	Lapsen välttämättömien tarpeiden käyttäminen taloudellisen väkivallan välineenä toista vanhempaa kohtaan
Vanhemman päihteiden käyttö	Lähisuhdeväkivalta ennen eroa
Vanhemman tai lapsen neuropsykiatriset haasteet	Vainon välineeksi joutuminen
Vanhemman mielenterveyden ongelmat	Lapsikaappaus
Väkivallan kokeminen: fyysinen, psyykinen, taloudellinen	Perhesurma
Väkivallan näkeminen	
Vanhemman itsetuhoisuus	
Vainon välineeksi joutuminen	

Taulukko 1. Lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeissa erotilanteissa.

Joidenkin haastattelusta nostamieni avainsanojen katsoin sopivan molempien sarakkeiden (psyykinen ja fyysinen) alle, joten muodostin aineistolähtöisesti seitsemän teemaa käyttämällä Tekstin korostusväri -toimintoa. Yhdistin molemmista sarakkeista aineistosta paikantamiani avainsanoja aineistolähtöisesti muodostamieni teemojen alle. Muo-

dostamani teemat olivat: 1) *Lapsen jääminen vaille huolenpitoa*, 2) *Lapsen oma käyttäytyminen turvallisuutta vaarantavana tekijänä*, 3) *Vanhempien väliset kommunikaatio-ongelmat*, 4) *Lapsen lojaliteettiristiriita vanhempien välillä*, 5) *Kulttuuriin liittyvät tekijät*, 6) *Vanhemman päihteiden käyttö, mielenterveyden ongelmat ja neuropsykiatriset haasteet ja 7) Väkivalta*. Lisäksi paikansin aineistosta tutkimusaiheeni kannalta tärkeää tietoa siitä, mitä keinoja tai menetelmiä ammattilaiset käyttivät lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamiseen ja muodostin siitä teeman: 8) *Tunnistamiseen käytetyt menetelmät ja tunnistamisen tavat*. Tämän jälkeen analysoin lisäaineistoa teemoittelemalla. Käsittelin lisäaineistona käyttämäni kyselyaineistoa värikoodaamalla sen näiden muodostamieni kahdeksan (8) teeman mukaisesti. Yhdistin teemoitellun kyselyaineiston tutkimuskysymykseen 1 vastaavat tulokset samaan taulukkoon fokusryhmähaastatteluilta keräämäni teemoitellun aineiston kanssa.

Tutkimuskysymykseen 2 vastaavan aineiston teemoittelin vastaavasti värikoodaamalla. Muodostin teemoiksi: 1) *Vaikean erotilanteen määrittely*, 2) *Yhteistyötahot*, 3) *Yhteistyön tekemisen tavat*, 4) *Palvelujärjestelmän vaikutukset yhteistyöhön*, 5) *Organisatiokulttuuri* ja 6) *Ammatti-identiteetti*. Tämän jälkeen teemoittelin kyselyaineiston värikoodaamalla sen muodostamieni kuuden (6) teeman mukaisesti ja yhdistin sen fokusryhmähaastatteluiden teemoiteltuun aineistoon.

TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimusta tehdessäni kiinnitin huomiota tutkimuseettisiin kysymyksiin. Tutkimuseettisessä neuvottelukunnassa (2009) tutkimuseettiset periaatteet on jaoteltu kolmeen osaluueeseen: tutkittavien itsemääräämisoikeuteen, vahingoittamisen välttämiseen sekä yksityisyyteen ja tietosuojaan. Keräsin pro gradu -tutkielmaani aineistoa haastattelemalla yksittäisiä eri organisaatioissa toimivia sosiaalialan ammattilaisia kahdessa pienryhmässä. Haastattelut tein Zoom-etäyhteyden välityksellä puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Usein sosiaalityön tutkimuksessa tutkimuseettiseksi kysymykseksi nousee haastateltavien itsemääräämisoikeus, sillä tutkimusta tehdään paljon sellaisten ihmisten parissa, joiden itsemääräämisoikeus on tavalla tai toisella rajoittunutta tai rajoitettua.

Tällaisia ihmisryhmiä voivat olla esimerkiksi lapset. Haastattelin tutkimuksessani vain eroperheiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia.

Olen saanut tutkimusluvan Ensi- ja turvakotien liitolta lisäaineiston saamista, käyttämistä ja hanketyöntekijöiden haastattelua varten. Lisäksi olen saanut tarvittavat tutkimusluvut niistä organisaatioista, joiden työntekijöitä haastattelin. Lähetin tutkimuskutsut organisaatioiden esimiehille, jotka jakoivat ne eteenpäin alaisilleen. Yhden organisaation kohdalla lähetin kutsun suoraan organisaation työntekijälle, joka jakoi sen tiiminsä jäsenille.

Arja Kuulan mukaan (2006, 22–23) tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuden lähtökohtina ovat ihmisarvon ja itsemääräämisen kunnioittaminen. Tutkimuseettisestä näkökulmasta vapaaehtoisuus on ehdotonta. Olen kertonut tiedotteessa tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja kertonut tutkimukseen osallistuville heidän oikeudestaan perua osallistumisensa tutkimuksen missä tahansa vaiheessa.

Haastatteluissa otin huomioon haastateltavien anonymiteetin säilymisen, jättämällä tutkimuksestani pois haastateltavien tunnistetiedot. Lähetin ennen haastattelun ajankohtaa haastateltaville tiedotteen haastatteluun liittyen sekä suostumuslomakkeen, jossa oli otettu huomioon myös vaitiolovelvollisuus ryhmähaastattelussa muilta haastateltavilta kuultuun tietoon liittyen. Kaikki haastateltavat esittivät suostumuksensa haastatteluun haastattelun alussa. Suostumukset on nauhoitettu. Haastateltavilla oli mahdollisuus osallistua haastatteluun muille haastateltaville täysin anonymisti eli nimettömästi ja ilman videoyhteyttä. Haastateltavista käytettiin sitä nimitystä, jonka he kirjoittivat nimekseen Zoom-keskustelualueelle liittyessään.

Säilytän ja käsittelen kaikkea tutkimusaineistoani ainoastaan yksityisellä tietokoneellani ja säilytän sitä ulkoisella kovalevyllä. Tutkimuksen valmistuttua tuhoan hallussani olevat sähköisessä muodossa olevat aineistot, niin nauhoitteet kuin myös litteroidut aineistot sekä niiden paperiset kopiot.

Pyrin avaamaan aineiston keräämisen ja analyysin vaiheita mahdollisimman kattavasti tutkimuksen toistettavuuden mahdollistamiseksi. Tutkimusta tehdessäni olen pohtinut paljon tutkimukseni luotettavuutta. Toiveenani olisi ollut saada 1–2 haastateltavaa lisää, mutta aikarajojen puitteissa se ei toteutunut, joten ryhmähaastatteluihin osallistuneiden määrä jäi aika pieneksi. Olen arvioinut kriittisesti pienen aineiston vaikutusta tutkimuk-

seni luotettavuuteen. Haastateltavat kuitenkin kävivät ryhmähaastatteluissa avointa keskustelua teemojen ympärillä, ja osa pohti haastattelun aikana kysymyksiä useasta eri näkökulmasta ja haastateltavat kävivät aiheista myös keskustelua keskenään. Ajattelen laajojen vastausten kompensoivan haastatteluihin osallistuneiden pientä määrää laadullisessa tutkimuksessa. Ryhmähaastattelujen lisäksi minulla on ollut myös lisäaineisto käytössäni, joka täydensi haastatteluilla keräämääni aineistoa.

Otin tutkimusta tehdessäni huomioon omien kokemusteni ja näkemysteni vaikutukset tutkimuksen tekoon ja kiinnitän erityistä huomiota siihen, että pyrin tarkastelemaan aihetta mahdollisimman objektiivisesti. Pysyin haastatteluissa haastattelijan roolissa, enkä ottanut kantaa haastateltavien ammattilaisten keskusteluun.

5 VAIKEAT EROTILANTEET MONIAMMATILISESTI TYÖSKENTELEVIEN AMMATTILAISTEN NÄKÖKULMASTA

Erot näyttäytyvät eritavoin eri alojen ammattilaisille. Heillä ammattiryhminä, kuten myös työntekijöillä yksilöinä, voi olla erilaiset näkemykset siitä, minkä he kokevat vaikeaksi erotilanteeksi asiakastyössä. Ammattilaiset tunnistavat vanhempien vaikean eron näkyvän vanhempien oman toiminnan lisäksi myös lapsessa erilaisena oireiluna (luku 5.1). Moniammatillisen yhteistyön työntekemisen tavat ovat moninaisia (5.2). Ammattilaiset kuvaavat erilaisia lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavia tekijöitä vaikeissa erotilanteissa (5.3) sekä sitä, miten he niitä tunnistavat (5.4). Lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä nimetessä ammattilaiset toivat esimerkkien avulla esiin sen, millaisissa konkreettisissa tilanteissa tai millaisesta toiminnasta he tunnistavat riskit lapsen turvallisuuden vaarantumiselle. Ammattilaiset tuovat myös esiin näkemyksiään moniammatillisen yhteistyön haasteista ja mahdollisuuksista vaikeissa erotilanteissa (5.5).

VAIKEAT EROT AMMATTILAISTEN MÄÄRITTELEMÄNÄ JA HAASTEET VASTATA ASIAKKAIDEN PALVELUTARPEISIIN

Erotilanteiden kanssa työskentelevät ammattilaiset luokittelevat vanhempien vaikeat erot asteiltaan erityyppisiksi. Ammattilaisten määrittelemät tavalliset erot tunnistetaan koko perheen kriisiksi, jossa vanhemmat kriisikokemuksesta huolimatta pystyvät yhteistyössä huolehtimaan lapsen liittyvistä asioista. Vaikeat erot kuvautuvat usein konfliktuneina ja riitaisina. Ammattilaisten mukaan vaikeissa erotilanteissa lapsen asioista sopimiseen tarvitaan useiden eri organisaatioissa toimivien ammattilaisten apua. Alla olevissa otteissa ammattilaiset tekevät tätä näkyväksi:

”-- Erojahan voi olla hyvin erilaisii et sillon ku oli lastenvalvojana, ni sillon näki enemmän sitä koko skaalaa --”

”Tosiaan lastensuojelussa ja perheneuvolassa nähdään niitä eroavia, joilla ehkä jonkinlainen problematiikka tai haaste siihen eroon liittyy, mutta siellä lastenval-

vojan luona on sitten taas niitä eroavii vanhempii, jotka pystyy sopimaan kaikesta ja jotka pystyy niin kuin asettaa lapset siihen tärkeimmälle osalle ja miettimään sitä eron toteuttamista nimenomaan sieltä lasten näkökulmasta.”

Otteissa ammattilaiset tekevät näkyväksi, että vanhempien välisiä eroja on monenlaisia. Yleensä lastenvalvojan luo hakeutuvat sellaiset vanhemmat, jotka pystyvät sopimaan lapsen tapaamiseen ja elatukseen liittyvistä asioista ilman suurta erimielisyyttä. Kyseiset vanhemmat asettavat lapsen edun ja hyvinvoinnin etusijalle. Sen sijaan lastensuojeluun ja perheneuvolapalveluihin ajautuvat sellaiset erovanhemmat, joiden tilanne on konfliktoitunut niin, että he tarvitsevat erityistä apua ja tukea erotilanteen selvittelyyn.

Ammattilaiset määrittivät vaikean erotilanteen omasta positiostaan ja organisaatiossaan käsin. Keskeisenä ja vastauksissa toistuvana tekijänä vaikeissa eroriidoissa pidettiin sen pitkäkestoisuutta ja eroavien tai eronneiden vanhempien riitaisuutta. Vaikeisiin erotilanteisiin tunnistetaan liittyvän myös toistuvat oikeusprosessit ja ulkopuolisen avun hakeminen:

”Vaikeaksi sen tilanteen tekee ainakin se, että jos se jatkuu pitkään ja jotenkin sitä helpotusta tai ratkaisua ei löydy, että pidetään kiinni vaan siitä riidasta vuosien ajan --”

”-- että vaikka pystyttäisiin sopimaan, niin sitten käytännössä ei toimi, et esimerkiksi perutaan toisen vanhemman puolelta se lapsen siirtyminen vanhemmalta toiselle kovin lyhyellä aikavälillä ja sitten siinä niinku toinen vanhempi ei koe mitään muuta vaihtoehtoa kun sitten ottaa yhteyttä sosiaalipäivystykseen tai virkaaikaiseen päivystykseen ja sitten jossain kohtaa niitä alkaa kirjautua niitäkin [lastensuojelu]ilmoituksia. Niin toi on tosi hyvä näkökulma mun mielestä toi, että jos se alkaa niinku se ero koskettaa monia eri viranomaistahoja ja niinku et se perhe tarvitsee monesta suunnasta sitä, että on oikeusprosessia, on poliisin kontakti, on lastensuojelu, on lastenvalvojaa, on niinku mahdollisesti just jotain erotyöskenteilyä tai molemmilla vanhemmilla työterveyden kautta, vaikka niinku omaa tukea ja muuta niin, et se kun se kokonaistilanne ajautuu semmoiseen kuormitukseen kaikista suunnista.”

Vanhemmat saattavat hakea apua eri viranomaisista tai pyrkiä vaikuttamaan toisen vanhemman tilanteeseen tekemällä lastensuojeluilmoituksia lapsen olosuhteista toisen vanhemman luona tai tekemällä rikosilmoituksia toisesta vanhemmasta. Vaikeita eroja yhdistäväksi tekijäksi ammattilaiset nimeävät vanhempien yhteydenotot ja asioinnit eri viranomaisissa. Vaikeiksi eroriidoiksi tunnustetaan myös erot, joissa vanhemmat eivät pysty sopimaan lapsen asioista ilman ulkopuolista apua. Vaikeissa erotilanteissa ratkaisua erimielisyyksiin lapsen asioista haetaan oikeusteitse eri oikeusasteissa ja tuomioistuinkäsittelyiden yhteydessä vaaditaan myös selvityksiä toisen vanhemman tilanteesta. Ammattilaiset mainitsevat myös vaikean eroriidan tunnistamisen yhteydessä lähestymiskiellon hakemisen entisestä puolisoista sekä myös perättömien rikosepäilyjen, kuten seksuaalirikosepäilyjen esittämisen toisesta vanhemmasta.

Alla olevassa otteessa ammattilainen kokoaa yhteen useita vaikeisiin erotilanteisiin liittyviä elementtejä ja ominaisuuksia:

”Jatkuva riitaisuus, sopiminen mahdotonta, toistuvat oikeusprosessit, jos siellä on väkivaltaa, vainoa, vieraannuttamisen ilmiöitä ja siitä kriisistä ei niinku päästä jotenkin eteenpäin, että siinä on semmoinen katkeroitumisen ja koston kierre tai että jos se lapsi asetetaan niinku sen toisen vanhemman tilalle, että siitä lapsesta tulee kumppani eikä sitä yhteisvanhemmuutta esimerkiksi tavoitella. Niin nyt ne on usein semmosia hankalia erotilanteita.”

Aiemmin mainittujen riitaisuuden ja toistuvien oikeusprosessien lisäksi ammattilainen tuo esiin vaikeisiin erotilanteisiin liittyvän katkeroitumisen ja koston kierteen, johon voi liittyä myös väkivaltaa, vainoa ja lapsen vieraannuttamista. Vaikeina erotilanteina nähdään myös erotilanteet, joissa vanhemmat eivät pyri tavoittelemaan yhteisvanhemmuutta. Näissä tilanteissa lapsi joutuu usein ottamaan ikään kuin toisen aikuisen roolin perheessä ja kantamaan ikätasoiselleen liian suurta vastuuta olemalla vanhempansa tai vanhempiensa tukena eri tavoilla.

Eroperheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset tarkastelevat eroriitoja myös lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta:

”Se mitä oma työkokemus sanoo, ja nimenomaan siitä lapsen näkökulmasta, mä ajattelen, että sillon ne erotilanteet on vaikeita, kun vanhemmilta puuttuu se keskusteluyhteys. Että tavallaan ero voi olla vaikea aikuisten välillä, jos he ei niinku löydä, sitä konsensusta siitä, että miten he tähän on päätynyt ja sehän se vanhempien välinen eron käsittely on vielä yksi asia, mutta jos mä niinku mietin sieltä lapsen näkökulmasta, niin se että jos vanhemmat eivät pysty sopimaan yksinkertaisistakaan asioista lapseen liittyen saatikka niistä vähän vaikeammista niin se kyllä tekee siitä tosi vaikeaa, koska useimmitenhan näissä tilanteissa ollaan vastatusten myös sen asian kanssa, että molemmat vanhemmat on edelleen huoltajia. Eli juridisesti heillä on yhteistyövelvollisuus. Niin se tekee erosta kyllä sen keston lisäksi mun mielestä vaikean myös.”

Yllä ammatilainen määrittelee vaikean eroriidan käsitettä ja tuo esiin vanhempien kokemuksen rinnalle myös sen, miltä riitaisa ero näyttäytyy lapsen näkökulmasta. Ammatilainen nostaa keskusteluun myös vanhempien juridisen velvollisuuden tehdä yhteistyötä lapsen huoltajina. Vaikeissa erotilanteissa tämä ei kuitenkaan toteudu vanhempien riitaisten välien vuoksi.

Ammattilaiset tuovat myös esiin subjektiivisen kokemuksen vaikutuksen sen määrittelyssä, mitä kukakin pitää erityisen vaikeana:

”Ja nyt on jotenkin huomaa, että mä pohdin sitä, että onko meissä myös sitten jotenkin viranomaisena eroa siinä, mikä on ikään kuin, mikä määrä on tavallaan niinku sallittua et ku me tietään et se ero on vaikeaa niin missä kohtaa niinku päättyy jotenkin se ymmärrys, että okei, et niinku alkuun voi jotenkin ymmärtää, että siinä unohtuu lapsen paras hetkeksi, mutta et sit jossain kohtaa sitä alkaa jo odottaa että nyt täytyisi vanhempien pystyä toimimaan jo eri tavalla tai tehdä asioita sen eteen, että he näkee myös sen lapsen. Että mikä se aikajänne mahtaa olla. En mä osaa siihen nyt itsekään vastata, että missä kohtaa mä alkaisin odottaa ja mihin asti niinku jotenkin ehkä ymmärtääkin sitten, että se alkuun varsinkin voi olla tosi haastavaa. Ja mun mielestä tosi tärkeätä pohdintaa siitä, koska kyllähän niinku se väistämättä on niin, että työntekijöiden tavallaan joustavuus on hyvin erilainen ja se just se, että kuka ajattelee että mikäkin on vaikeata.”

Yllä olevassa otteessa ammattilainen pohtii vaikean erotilanteen määrittelyä. Ammatillaiset tunnistavat eron kriisiksi, joka kuormittaa vanhempia. Ammattilainen tuo esiin ymmärtävänsä sen, että hyvin tuoreessa erotilanteessa vanhempien voi olla vaikeaa nähdä oman toiminnan vaikutuksia lapseen. Ammattilainen nostaa esiin jokaisen ammattilaisen yksilöllisen näkemyksen siitä, kuinka pian eron jälkeen vanhempien pitäisi pystyä näkemään lapsen tarpeet ensisijaisena ja toimia sen mukaan. Määrittelyyn tunnistetaan vaikuttavan jokaisen työntekijän subjektiivisen näkemyksen lisäksi myös se, missä organisaatiossa eroperheen kanssa toimiva ammattilainen työskentelee ja millaiset ovat työnkuvan mukanaan tuomat mahdollisuudet ja resurssit auttaa perhettä ja vaikuttaa perheen tilanteeseen.

Ammattilaiset tunnistavat vanhempien vaikean erotilanteen näkyvän niin vanhemmissa kuin myös lapsissa. Asiakkaiden vaikea erotilanne on näyttäytynyt työntekijöille vanhempien mielenterveyden ongelmina, lisääntyneenä päihteiden käyttönä, vainoamisena, uhkaavana tai väkivaltaisena käytöksenä toista vanhempaa kohtaan, epätietoisuutena lapsen asioista, jumiutumisen erimielisyyksiin, jatkuvana riitelynä ja toisen vanhemman mustamaalaamisena ja vaikeutena edetä omassa elämässä. Vanhempien välit ovat saattaneet olla todella tulehtuneet pidemmän aikaa ja vanhemmat saattavat vältellä toistensa kohtaamista.

Lapsessa vanhempien välinen vaikea erotilanne näyttäytyy ammattilaisille erilaisina käyttäytymisen ongelmina. Lapsen käytöksen nähdään olevan normaalia haastavampaa ja lapsen käytöksen kuvaillaan olevan levotonta. Ammatillaiset tuovat esiin, että lapsi saattaa olla myös vetäytyvä tai takertua toiseen vanhempaan. Ammattilaisten mukaan lapsen vanhempaansa takertuminen voi liittyä lapsen huoleen vanhemman pärjäämisestä. Lapsi saattaa myös ottaa kolmannen aikuisen roolin ja saattaa alkaa järjestelemään käytännönasioita vanhempiensa puolesta. Ammatillaiset kertovat myös tilanteista, joissa lapsi on alkanut puhua pahaa toisesta vanhemmasta ja on saattanut kertoa vanhemman tukistaneen tai kaltoinkohdelleen häntä:

”-- muistan myös semmosii tapauksii, missä ne lapset on niinku alkanu puhumaan jollain tapaa pahaa siitä toisesta vanhemmasta, et tämmönen alakouluikänen jatkuvasti puhu siitä kuinka isä häntä kaltoinkohtelee ja lyö ja tukistaa ja kaikkee tämmöstä ja vaikka sitä selvitettiin poliisien kans eikä löytyny, et tämmöstä olis

tapahtunut, et se sit aika selkeesti yhdisty siihen huoltoriitaan. Et tää lapsi puhu niinku tän toisen vanhemman suulla niistä tilanteista ja sit koulusta tehtiin [lastensuojelu]ilmoituksia tän perusteella.”

Lapsi saattaa kokea joutuvansa valitsemaan puolensa vanhempien välillä ja alkaa vieraantua toisesta vanhemmasta. Yllä olevassa otteessa ammattilainen kertoo asiakastapauksesta, jossa lapsen kohdistunutta pahoinpitelyepäilyä on selvitetty ja tutkittu yhdessä poliisin kanssa, mutta mitään todisteita tällaisesta toiminnasta ei ollut ilmennyt. Ammattilainen yhdistää lapsen puheiden liittyneen vanhempien huoltoriitaan. Ammattilainen tuo esiin, kuinka lapsi on saattanut puhua ikään kuin vanhempansa suulla eli toistanut toiselta vanhemmalta kuulemiaan asioita.

Ammattilaiset tunnistavat lapsen reagoivan vanhempiensa väliseen vaikeaan erotilanteeseen niin psyykkisesti kuin myös fyysisesti. Lapsessa vanhempien vaikea ero näkyy tunteina, kuten suruna, ikävänä ja vihaisuutena. Lapsen psyykkisen pahoinvoinnin nähdään vaikuttavan lapsen aloitekykyyn ja turvattomuuden tunteeseen ja se näkyy muun muassa koulupoissaoloina, unettomuutena, taantumisena, yökasteluna, masentuneisuutena ja ahdistuksena. Lapsen pahoinvointi saattaa näyttäytyä ammattilaisille myös somaattisena oireiluna, kuten vatsa- tai pääkipuna.

Vaikeiden erotilanteiden määrittelyssä nousee esiin ammattilaisten kokemus keinottomuudesta:

”Omat keinot ammattilaisena eivät riitä, tunne omasta kykenemättömyydestä auttaa.”

”Joihin ei pystytä puuttua yksin lastenvalvojan tai lastensuojelun keinoin.”

Ammattilaiset kertovat, että eropalvelut ovat parantuneet ja moninaistuneet viime vuosien aikana, mutta nostavat esiin kehittämisen kohteita kuten seuraava ote tekee näkyväksi:

”Itse ajattelen, että tällä alalla tai tässä eroasioiden teemassa on tapahtunut paljon hyvää tällä lyhyelläkin aikajänteellä, minkä oon eropalveluissa työskennelly eli tässä on jotenkin semmoinen kova draivi päällä kehittää palveluita ja tuoda

paljon uutta ja näistä asioista keskustellaan paljon ja on paljon niinku jotenkin semmoista uutta innostavaa. Mut et sit mä ehkä mietin sitä, että kenttä on vielä aika semmoinen hajanainen ja erotilanteen kohdalla tai eroasioissa niin perheen kanssa työskentelee monia eri tahoja, niin sitten se sellainen ehkä tietynlainen pirstaleisuus on tässä aika tyypillistä, niin se on ehkä semmoinen asia, mihin olisi kehitettävää paljon vielä.”

Ammattilaisten mukaan eropalvelut ovat olleet kehitystyön fokuksessa: niihin on tuotu paljon uusia innostavia toimintatapoja. Tämä on ammattilaisten mielestä toivottua ja positiivinen asia. Tapahtuneesta kehityksestä huolimatta ammattilaiset näkevät, että eropalveluissa on yhä paljon kehitettävää. Ammattilaiset tunnistavat eropalveluiden ongelmaksi niiden hajanaisuuden, pirstaleisuuden ja palveluiden alueelliset erot erityisesti palveluiden saatavuuden näkökulmasta. Ammattilaiset tuovat esiin, että he ovat tavanneet työssään perheitä, jotka eivät ole päässeet palveluihin riittävän erotilanteensa takia:

”Se mitä kehittäisin ja toivoisin niinku perheiden ja vanhempien näkökulmasta on se, että vaikea ero ei ole este päästä palveluihin. Tai että tuntuu, että hirmu usein kohtaa niitä vanhempia tai perheitä jotka ei jotenkin saa palveluita tai heitä ei oteta asiakkuuteen, koska heillä on niin riitaisa ero tai koska tässä on niin vaikea riitatilanne vanhempien välillä. Niin ja jotenkin se on se mitä itse haluaisi kehittää, että se ei estä sitä, että meidän täytyy auttaa myös niitä perheitä joilla on hankala erotilanne.”

Ammattilaiset ovat turhautuneita siihen, että palvelujärjestelmässä ei vaikuta olevan paikkaa, minne ohjata konfliktoituneessa erotilanteessa olevia asiakkaita. Ammattilaiset kertovat tilanteista, joissa riitaisa erotilanne on ollut esteenä asiakkuuteen pääsemiselle. Yllä olevassa otteessa ammattilainen kertoo tämän olevan asia, mihin toivoisi muutosta.

Ammattilaiset kertovat kuulleensa asiakkailta, kuinka he ovat kokeneet tullessa poiskäännytetyksi, kun ovat hakeneet apua vaikeaan erotilanteeseensa. Asiakkaiden kokemus poiskäännyttämisestä syntyy, kun ammattilaiset rajaavat ristiriitatilanteen oman osaamisalueensa ulkopuolelle ja ohjaavat asiakkaat hakemaan apua muualta. Tämä synnyttää asiakkaille kokemuksia siitä, että he eivät saa riitatilanteeseensa apua muualta

kuin tuomioistuimesta. Tuomioistuimessa vireillä oleva huoltoriita vaikuttaa taas sulkevan pois avun saamisen muista eropalveluista:

”-- Se palaute, mitä perheiltä tulee on se et koska kyseessä on huoltoriita ja se tilanne ilmenee huoltoriitana ni on koettu sellasta tavallaan sellanen poiskäännyttämisen kokemus, et ei kuulu meille, että tää kuuluu jonnekin muualle ja sit vanhemmat kokee et ainoa paikka missä ne saa nää asiat ratkaistuu on se tuomioistuin ja sit ku se ei niinku se ei poista sitä konfliktia se tuomioistuin et vaikka se tuomari paukauttais nuijallaan vaikka minkälaisen päätöksen ni se ei sitä ristiriitatilannetta tai vaikeeta riitatilannetta muuksi muuta, tai joskus, mut ei välttämättä --”

Ammattilaiset tunnistavat vaikeassa erotilanteessa olevien vanhempien olevan sen asteisessa konfliktitilanteessa, ettei pelkkä tuomioistuimen ratkaisu tilanteeseen riitä turvaamaan lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta, koska vanhempien riitely jatkuu tuomarin päätöksestä huolimatta. Tuomarin päätös ei myöskään poista vanhempien välistä konfliktia.

Haastatteluotteista paikannan eroperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten yhdeksi työtehtäväksi palveluohjauksen. Lastenvalvojalle asiakkaat hakeutuvat itse varaamalla ajan, mutta sinne myös ohjataan vanhempia, jotka soittavat esimerkiksi lastensuojeluun kysyäkseen neuvoa, kuinka toimia erotilanteessa tai jos vanhemmilla on erimielisyyksiä lapsen tapaamiseen tai asumiseen liittyen. Lastenvalvoja sen sijaan ohjaa asiakkaitaan jonkin verran perheneuvolaan ja muihin eropalveluja tarjoavien julkisten, yksityisten ja järjestöjen palveluihin.

Eropalveluihin hakeutuvat asiakkaat määrittyvät ammattilaisten näkökulmasta paljon apua tarvitseviksi asiakkaiksi, kuten alla oleva ote tekee näkyväksi:

”Kyllähän nää perheet tarvii ihan hirveästi apua, että eihän näitä saa missään tapauksessa jättää yksin, että kyllä mua niinku kanssa tämä systeemi välillä jotenkin turhauttaa ihan valtavasti. Että on se nyt kummaa, että ei löydy sitten sellaista palvelua, että tähän asiaan pystyisi jotenkin auttamaan.”

Ammattilainen tuo esiin kokemuksensa siitä, ettei vaikeassa erotilanteessa oleville perheille vaikuta löytyvän palvelua, missä heitä osattaisiin auttaa. Ammattilainen tunnistaa asiakkaiden suuren avuntarpeen ja painottaa näkemystään siitä, ettei vaikeassa erotilanteessa olevia perheitä saa jättää yksin, ilman tukea ja palveluita. Vaikeassa erotilanteessa olevien auttamisen tunnistetaan vaativan pitkäjänteistä työskentelyä ja näin ollen myös resursseja, joita harvalla palveluntuottajalla on käytössä:

”-- Kyllä mä monta kertaa sitä oon miettinyt että millä taholla on ne resurssit tehdä näiden kanssa töitä koska nämä tarvitsee pitkäjänteistä työtä ja sitten siitähän johtuu toki se ajatus, että miten me saadaan nää tilanteet estettyä, ettei ne mene tähän pisteeseen, et missä me nähdään ne riskit, kuinka nopeesti me nähdään ne riskit tässä perheessä et onks se se lastenvalvoja joka kohtaa siinä eron akuuttivaiheessa tai siinä kohtaa ku se on aktuaalisoitumassa, niin mis kohtaa meidän täytyy bongata niit riskejä mitä näis on? Mistä me ne opitaan tunnistamaan ja mitä me sit tehdään, ettei me sit olla siinä, et ollaan viis vuotta käyty oikeutta ja monia follosovitteluita ja oikeudenkäyntejä, mitkään sopimukset ei pidä tai pitää mut kaikki kokee ne epäoikeudenmukaisena? Et kyl mä sen ennaltaehkäisyn puolesta rummutan tosi paljon, koska sit ku ne tilanteet menee vaikeeks ni ne tarvii todella paljon aikaa, enkä mä tiedä, et mikä taho se on jolla se resurssi sit on --”

Yllä olevassa otteessa konfliktoituneiden erotilanteiden parissa työskentelevä ammattilainen tuo esiin ennaltaehkäisyn ja konfliktoituvien erotilanteiden tunnistamisen tärkeyden mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tunnistamisen lisäksi tärkeänä nähdään asiakkaan oikea-aikainen ohjautuminen asiakkaan tarvitsemiin palveluihin. Ammattilainen tuo esiin pohdintansa siitä, mikä taho on se, joka kohtaa perheitä eron akuuttivaiheessa ja kuinka erokonfliktiin johtavat riskit voidaan tunnistaa. Ammattilainen tuo puheenvuorossaan esiin myös tarpeen palveluketjun selkeyttämiselle: mitä tehdään, kun konfliktiriski on tunnistettu? Konfliktoituneessa erotilanteessa olevien perheiden kanssa työskentely tunnistetaan paljon aikaa vieväksi, pitkäjänteiseksi työskentelyksi, joka vaatii paljon resursseja. Konfliktoituneessa erotilanteessa olevien perheiden kanssa toimiminen nähdään myös erityistä osaamista vaativana työnä.

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ VAIKEASSA EROILANTEESSA OLEVIEN PERHEIDEN KANSSA

Vaikeassa erotilanteessa olevien asiakasperheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset kertovat tekevänsä paljon yhteistyötä muissa organisaatioissa toimivien eri alojen ammattilaisten kanssa. Ammattilaiset tekevät yhteistyötä yhdessä lapsiperhepalveluiden, lastensuojelun, sosiaalipäivystyksen, perheneuvolan, päiväkodin, koulun, psykiatrian, poliisin, tuomioistuimen, eropalveluja tarjoavien järjestöjen, hankkeiden ja yksityisten palveluntuottajien sekä perheoikeudellisten palveluiden ohjaajien ja lastenvalvojien kanssa.

”-- Jonkun verran tietysti tulee sitten lastensuojeluilmoituksia, että on perheneuvolan pitkä asiakkuus tämän asian tiimoilta ja tuntuu, ettei se enää riitä. Tai sitten lastenpsykiatria on sellainen, missä on lapsella voinut olla hoitosuhde. Ja siihen hoitosuhteeseen liittyen on tiedossa tällainen vaikea erotilanne ja sitten niinku sieltä päädytään tekemään lastensuojeluilmoitus. Jonkin verran, mutta ehkä varmaan vähän harvemmin, niin eroasioista tulee koululta tai varhaiskasvatuksesta sitten niitä lastensuojeluilmoituksia.”

”Sit taas niinku näihin niinku yhteispalavereihin, niin niitä on niinku järjestöjen kanssa tavataan jonkin verran. Ja sitten lastensuojelun kanssa, niin pyydetään tai sieltä suunnasta joskus tulee juuri pyyntö, että voitko tulla palaveriin, että olisi tällainen ja tällainen perhe. Sosiaalipäivystyksen kanssa meillä on ihan semmoinen kiinteä käytäntö siitä käytäntö näissä yhteisissä palaverissa. Sitten tulee juuri eri kunnista ja muista instansseista tosi paljon näitä niinku kysymyksiä, että hei, että miten tämä asia menee ja mitä se elatuskysymys on ja niinku ihan semmoisia yleisluontoisia niinku konsultointikysymyksiä tai mitä tällaisessa tilanteessa voi tehdä tai sitten ihan semmoisia palveluohjauksellisia kysymyksiä.”

Yhteistyökumppanit kuvautuvat valikoituvan asiakkaan oman verkoston mukaisesti. Yhteistyötahot lisääntyvät myös sen mukaan, minkä palveluiden piiriin asiakkaita ohjataan ja millaiseksi eri organisaatioiden yhteistyöverkostot ovat muodostuneet. Yhteistyötä tehdään moninaisesti eri tavoilla esim. asiakirjojen muodossa, konsultointina ja yhteisinä palavereina.

”Mä ajattelen, että yhteistyö on niinku koulutuksia, asiakirjoja, konsultointia, yhteistä palavereita eli ne toimintamuodot on hirveän moninaiset myös.”

Yllä ammattilainen luettelee moninaisia yhteistyön tekemisen muotoja. Eroperheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten verkostoa kuvaillaan laajaksi. Yhteistyötä tehdään tilannekohtaisesti asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden mukaisesti. Organisaatiokulttuurin nähdään vaikuttavan siihen, kuinka yhteistyötä tehdään eri organisaatioissa:

”Siihen [yhteistyö] vaikuttaa kuntien erilaiset yhteistyön tekemisen muodot. Siihen vaikuttaa varmastikin kunkin kunnan organisaatiokulttuuri, et kuinka tavallista on, että jalkaudutaan jonnekin vai onko se työote sellainen, että sitä tehdään oman tiimin työntekijän kanssa työparina? Vai onko se enemmän niinku nykyisen lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain mukaista toimintaa, jossa se tosiasiallinen yhteistyökumppani otetaan sieltä, joka toimii sen perheen verkostossa?”

Eri organisaatioissa on erilaisia työskentelytapoja. Myös samaa palvelua tuottavien, mutta eri organisaatioissa, kuten eri kunnissa, työskentelevien ammattilaisten yhteistyö eri toimijoiden kanssa voi poiketa toisistaan. Organisaatiokulttuurin nähdään vaikuttavan siihen, kuinka paljon ja millä tavoilla moniammatillista yhteistyötä tehdään. Ammattilainen tuo yllä olevassa katkelmassa esiin myös lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain velvoittavan yhteistyön tekemiseen asiakkaan verkoston kanssa.

Lastensuojelussa lapsen turvallisuuteen liittyviä riskejä erotilanteissa arvioidaan ja käsitellään samalla tavalla kuin muita tilanteita, joissa on herännyt huoli lapsen kehityksen tai hyvinvoinnin vaarantumisesta:

”Tarpeen mukaan tietenkin [tehdään yhteistyötä]. Ja ku et aattelee et lastensuojeluun yleensä tulee niin et joku on tehny sen ilmoituksen ja siitä alkaa se palvelutarpeen arviointi ni sit siin yhteydes tietenki ollaan yhteydessä niihin jos siinä perheessä on jotain muita tahoja tai tämmöstä tai koulu tai tämmönen.”

”-- ja sit monesti, tai ainaki oon huomannut, et näissä eroperheissä sen palvelutarpeen arvioinnin myötä niin ni ne ohjataan muihin palveluihin esimerkiks per-

heneuvolaan tai johonki kolmannelle sektorille et näin et jos on sitä erotyöskentelyä et sit ei ala lastensuojelun asiakkuutta vaan sit ne ohjataan jonnekin avun piiriin.”

Lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisen jälkeen tehdään kiireellisyysarvio, jonka jälkeen aloitetaan sosiaalihuoltolain 36 § (2014/1301) ja lastensuojelulain 26 § (2007/417) mukainen palvelutarpeen arviointi, jossa arvioidaan lapsen ja perheen palveluiden tarve sosiaalihuollossa ja lastensuojelussa. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitystä tekevät ammattilaiset ovat yhteydessä lapsen kouluun ja muihin perheen kanssa toimiviin viranomaisiin. Ammattilainen kertoo huomanneensa, että riittaisat eroperheet ohjataan usein muihin palveluihin, kuten perheneuvolaan tai kolmannen sektorin palveluihin, jos nähdään tarve erotyöskentelylle. Tällöin lastensuojelun asiakkuutta ei aloiteta.

LAPSEN TURVALLISUUTTA VAARANTAVAT TEKIJÄT VAIKEISSA EROKILANTEISSA

LAPSEN JÄÄMINEN VAILLE HUOLENPITOA

Ammattilaiset tunnistavat lapsen turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi sen, jos vanhemmat ovat kuormittuneita ja kriisissä eron jälkeen, eivätkä sen vuoksi kykene tunnistamaan lapsen tarpeita.

”-- He ei ehkä, he ehkä tavallaan yrittää nähdä sen lapsen niissä tilanteissa, mutta näkee sen tilanteen omasta perspektiivistään.”

”Mäki jotenki oon ajatellu, et lastensuojelussa jotenki ehkä näkyy kärjistyneenä se, et se vanhemman reflektiivinen kyky hajoaa siin kohtaan, et vanhempi on jotenki niin valtavassa kriisissä itse, et se tavallaan vaikuttaa siihen vanhemmuuteen siten, et se lapsi ei kerta kaikkiaan pysy mielessä ja sit ne vanhemman valinnat, et mitä ne tekee tai puhuu tai miten ne alkaa vaikka sitä muuttaa hoitamaan, niin se vanhemman tarve niinku jyrää sen reflektiivisen kyvyn ylitse, vaik niinku muuten vanhempi ois jossain määrin aikasemmin pystynyt asettuu sen lapsen

asemaan ja semmosta reflektiivistä kykyä olis ollu jossain määrin mut se kriisi jotenki ajaa sen kyvyn alas --”

Ammattilaisilla on huoli lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta silloin, kun eron aiheuttama kriisi vaikuttaa vanhemman jaksamiseen. Vanhemman reflektiivinen kyky voi laskea kriisitilanteessa. Tällöin vanhempi ei kykene tarkastelemaan kriittisesti omaa toimintaansa ja näkemään oman toimintansa vaikutuksia lapseen. Vanhempi saattaa tällöin kääntää keskustelun helposti lapsen tarpeista, toisen vanhemman huonoihin puoliin ja tekemättä jättämiin asioihin.

”Nii et se kriisi tosiaan laskee sitä mentalisaatiokykyä ettei pysty ajattelemaan toisen ihmisen kannalta sitä tilannetta et on täys työ et ite pysyy jotenki kasassa.”

Kriisi voi näkyä vanhemman mentalisaatiokyvyn laskuna, jolloin vanhemman voi olla vaikeaa nähdä asioita lapsen näkökulmasta. Tällöin vanhemman voi olla vaikeaa tunnistaa lapsen käytökseen johtaneita syitä. Hyvä mentalisaatiokyky auttaa vanhempaa säätelemään tunnetilojaan ja se myös vähentää konfliktien aiheuttamaa stressiä (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015).

Lapsi voi jäädä myös ilman ikätasoistaan huolenpitoa, jos riitaisen eron jälkeen molemmat vanhemmat keskittyvät oman elämän rakentamiseen uudelleen eron jälkeen.

”Mua niinku itseäni pysähdyttää ja mietityttää sellaisetkin tilanteet, missä kumpikaan vanhempi ei ole valmis ottamaan esimerkiksi sitä vanhemman vastuuta siitä lapsesta. Kumpikin haluaa mennä omassa elämässään eteenpäin ja lapset sitten jääkin aika tyhjän päälle. Jos kukaan ei ikään kuin halua sitä lasta.”

Vanhemmille saattaa tulla riitoja yhteiseen lapseen liittyvistä asioista ja lapsi on riitaisia entisiä puolisoita yhdistävä tekijä. Lapsen kannalta pahimmassa tilanteessa vanhemmat eivät riitele siitä, kumpi saa lapsen lähivanhemmuuden, vaan molemmat välttelevät vastuun ottamista lapsen asioista.

”-- se on ihan semmonen tunnistettava ilmiö et kun ero tulee niin lapset saattaa jäädä vähemmälle huomiolle ja jos on uus elämä tai niinku uusperhe ni se lapsi

saattaa jäädä siinä vähemmälle huomiolle ja se lapsi saattaa jäädä siinä vähän niinku yksin ja sit just nää uusperhe kuviot et niiski saattaa jatkuu siel et tää joku lapsi saattaa jäädä vähän et hänt ei siin et vähä miten sen nyt sanois et saattaa jäädä paitsioon siinä uudessa perheessä et sille ei löydy paikkaa ja näin.”

Yllä oleva ote tekee näkyväksi, kuinka ammattilaiset ovat nähneet työtehtävissään tilanteita, joissa vanhemmat ovat muodostaneet uusien puolisoitensa kanssa uusperheet. Vaikeaan eroon päättyneestä edellisestä parisuhteesta syntynyt lapsi voi jäädä uusperheessä ulkopuoliseksi. Lapsi voi myös oireilla elämässään tapahtuneiden suurien muutosten vuoksi ja voi tarvita normaalia enemmän tukea uudessa elämäntilanteessa. Lapsi voi kokea, ettei hänen tunteilleen ja tarpeilleen jää tilaa, kun vanhemmat yrittävät jatkaa elämässä eteenpäin eron jälkeen.

Pitkittyneissä eroriidoissa vanhemmilla ei välttämättä enää ole luottamusta toista vanhempaa tai viranomaisia kohtaan. Vanhempi voi jumiutua ajatukseen kokemastaan epäoikeudenmukaisuudesta, eikä huomaa antaa tilaa lapsen tunteille ja kokemuksille vaikeassa tilanteessa, joka kuormittaa eroriidassa olevien vanhempien lisäksi myös lasta.

”Mä aattelen kans et niinku tää on yks et ne lapset jää yksin niitten tunteiden kanssa et se on semmonen psyykkinen kuormitus heille --”

Ammattilaiset tunnistavat myös lapsen psyykkistä turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi sen, jos lapsi jää yksin vanhempiensa eron ja pitkittyneen riitatilanteen aiheuttamien tunteiden kanssa.

LAPSEN OMA KÄYTTÄYTYMINEN TURVALLISUUTTA VAARANTAVANA TEKIJÄNÄ

Lapset voivat reagoida vanhempien eroon monilla eri tavoilla. Vanhempien erotilanteessa lapsen turvallisuutta voi vaarantaa myös lapsen oma kyky käsitellä asiaa ja sen myötä lapsen oma käyttäytyminen lasta psyykkisesti kuormittavassa tilanteessa.

”Ja sit mä mietin kans sitä, et se menee ihan tohon semmoseen ihan todella huolestuttavaan käyttäytymiseen, et se lapsi alkaa ottaamaan semmosen kolmannen aikuisen roolin siinä perheessä ja järjestelemään jotain käytännön juttuja tai soittelemaan tai miettimään niitä aikatauluja ni se on se semmonen niinku se se toinen niinku äärilaita et se näkyy tolalailailla, et se on toinen sellanen mitä ei sais tapahtuu, et nää on niitä semmosii, mitä meidän noissa lastensuojeluilmoituksissa tulee esille ja mikä näkyy sit ehkä kans kouluun esimerkiks, et lapsi alkaa järkkäilee jotain kirjoja, et miten ne liikkuu ees taas [kotien välillä].”

Yllä olevassa otteessa ammattilainen tunnistaa yhdeksi lapsen psyykkistä turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi sen, jos lapsi ottaa vanhempien erotilanteessa ikään kuin kolmannen aikuisen roolin ja ottaa ikätasolleen liian suuren vastuun omista asioistaan.

Seuraavissa aineisto-otteissa ammattilaiset tekevät näkyväksi sen, että lapsen kuormittuneisuus ei aina näy ulospäin ja lapsi saattaa näkyvän oireilun sijaan pyrkiä käyttäytymään mahdollisimman kiltisti, jolloin lapsi tukahduttaa myös omat negatiiviset tunteensa:

”Sitten lapsi voi yrittää pärjätä kovin hyvin. Hän voi yrittää tukahduttaa ne vaikeat asiat mitä hänellä on siellä mielen päällä ja käyttäytyy mahdollisimman kiltisti ja toivoo, että sitten niinku sillä on jotain sellaista vaikutusta.”

Lapsi saattaa tukahduttaa omia tunteitaan ja pyrkii käyttäytymään mahdollisimman kiltisti ja yrittää käytöksellään lohduttaa ja huolehtia vanhemmastaan. Lapsi voi myös ajatella vanhempien riitaisuuden johtuvan hänestä ja ajattelee voivansa vaikuttaa vanhempien riitaisiin väleihin tai riitelyn määrään käyttäytymällä itse mahdollisimman moitteettomasti. Tämä on lapselle erittäin kuormittavaa etenkin, jos eroriita pitkittyy, eikä vanhempi tunnista lapsen käytöstä lasta vahingoittavaksi.

”Siinä on myöskin semmoisia just riskejä, että lapsi voi saada semmoisia niinku hallitsemattomia raivokohtauksia, erityisesti pienet lapset, että sellaisia vanhemmat ainakin kuvaa aika paljon.”

Lapsen ikävien tunteiden tukahduttaminen voi ammattilaisten havaintojen mukaan johdattaa pienempien lasten kohdalla hallitsemattomiin raivokohtauksiin. Lapsi voi käyttäytyä

rajattomasti ja pyrkiä negatiivisella käyttäytymisellään kääntämään vanhempiensa huomion itseensä.

”Ja sitten se pärjääminen ja tunteen tukahduttaminen niin sehän sitten voi kyllä kääntyä varsinkin sitten vähän ehkä nuoruusiässä semmoiseen ihan itsensä vahingoittamiseen tai sitten ylipäätään tämmöiseen negatiiviseen käyttäytymiseen ja puhumisentapaan jos se lapsi kokee ettei hän saa sitä [huomiota vanhemmalta] hyvällä.”

”Jos lapsi joutuu vahvasti siihen vanhempien väliin, niin lapsi voi hatkailla tai niinku lähtee sieltä kotoa ja karata siitä tilanteesta, käyttäytyä tuhoavasti itseään kohtaan, että että päihteiden käyttöä ja viiltelyä ja tällaisia ilmiöitä sitten niinku niissä rajuimmista tilanteista.”

Yllä ammatilainen tuo esiin, kuinka lapsuudessa tukahdutetut tunteet voivat näyttäytyä nuoruusiässä negatiivisena käytöksenä tai itsensä satuttamisena. Toisessa otteessa ammatilainen tuo myös esiin, kuinka nuoruusiässä lapsuudessa tukahdutetut tunteet voivat johtaa itseään vahingoittavaan käyttäytymiseen. Nuori voi käyttäytyä itseään vahingoittavasti esimerkiksi viiltelemällä, karkailemalla tai käyttämällä päihteitä.

VANHEMPIEN VÄLISET KOMMUNIKAATIOVAIKEUDET

Vanhempien riitaisista väleistä johtuvien kommunikaatio-ongelmien nähdään vaarantavan lapsen turvallisuutta monilla eri tavoilla. Ammatilaiset pitävät kommunikaatio-ongelmina tilanteita, jolloin vanhemmat välttelevät toistensa kanssa keskustelemista myös lapsen liittyvissä asioissa. Kärjistyneimmillään vanhempien välit saattavat olla myös kokonaan poikki niin, että he eivät keskustele keskenään ollenkaan, vaan pyrkivät sopimaan lapsen asioista ja siirtämään tietoa vanhemmalta toiselle esimerkiksi lapsen mukana kulkevaa vihkoa käyttäen.

Vanhempien välisten kommunikaatio-ongelmien tunnistetaan vaarantavan lapsen psyykkistä turvallisuutta pitkittyneissä erokonflikteissa.

”Sit mä aattelen ehkä et pitkittynyt erokonflikti on semmonen mikä lapsen henkistä turvallisuutta haastaa hyvin paljon: Vanhempien väliset kommunikaatiohaasteet ja vaikeudet tai kommunikaation puute kokonaisuudessaan ja se et vanhemmat ei pysty keskustelemaan aikuismaisesti lapsen asioista.”

Ammattilaiset tunnistavat lapsen turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi vanhempien puhumattomuuden lisäksi myös tavan, jolla vanhemmat puhuvat toisilleen. Lapsen psyykkistä turvallisuutta vaarantavana riskinä pidetään myös sitä, jos lapsi joutuu toimimaan tiedon välittäjänä vanhempiensa välillä.

”Mutta mun mielestä riski on myös se, että jos se lapsi joutuu siihen vanhempien välille sen tiedon välittäjäksi, että lapsen tehtävä on välittää vanhemmalta toiselle sitä itseään koskevaa tietoa. Se, kuinka vakavalla tavalla, niin se sitten vaihtelee, mutta että onhan se semmoinen kestämatön tilanne, että siinä lapsi joutuu niin kuin semmoiseen rooliin, mikä ei lapselle kuulu et joutuu osalliseksi omasta kasvatuksesta tavalla, jolla hänen ei pitäisi olla, koska se tiedon kuuluisi siirtyä niiden vanhempien välillä.”

Ammattilaisten mukaan lapsi joutuu silloin ottamaan sellaisen roolin ja vastuun omasta kasvatuksesta, mikä ei lapselle kuulu. Vanhempien väliset kommunikaatio-ongelmat voivat olla lapsen fyysistä turvallisuutta vaarantavana tekijänä, kun esimerkiksi lapsen vaihtotilanteessa vanhemmalta toiselle on tullut väärinymmärryksiä:

”Tulee vaa mieleen ihan sellanen lievämpi et jos vanhemmat ei pysty kommunikoimaan kauheen hyvin keskenään ni voi olla tulla tilanteita, varsinki jos he jotenki välttää sitä kommunikointii ja sitä tapaamista et lapsi esimerkiksi vaihdetaan jotenki semmosessa paikassa et jätetään parkkipaikalle tai tai et tulee joku väärinymmärrys et ei olla haettukaan jostain tai jotain semmosii.”

Vanhemmat saattavat vältellä kanssakäymistä toistensa kanssa ja silloin myös asioista sopiminen voi jäädä pintapuoliseksi. Pahimmassa tapauksessa vanhempi voi jättää lapsen vaihtopaikkaan ajatellen, että toinen vanhempi noutaa hänet hetken päästä, mutta keskusteluyhteyden puuttuessa toinen vanhempi ei jostain syystä olekaan hakemassa lasta.

LAPSEN LOJALITEETTIRISTIRIITA VANHEMPIEN VÄLILLÄ

Ammattilaiset nimeävät vaikeiden erojen tunnusmerkiksi ja lapsen psyykkistä turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi vanhemman pahan puhumisen toisesta vanhemmasta lapsen kuullen tai suoraan lapselle:

”-- jos joutuu kuulemaan pahan puhumista toisesta vanhemmasta ni se on tosi vaurioittavaa.”

Ammattilaiset tunnistavat vanhempien välisen toistensa mustamaalaamisen aiheuttavan lapselle lojaliteettiristiriidan. Ammatilaiset tapaavat työssään lapsia yhdessä vanhempiensa kanssa, mutta myös jonkin verran ilman vanhempien läsnäoloa.

”Mä tapaan jonkin verran lapsia liittyen juuri lastenvalvojalla laadittaviin tapaamissopimuksiin eli jos siinä on tarpeen se lapsen mielipide ottaa niihin keskusteluihin, niin usein siinä sitten työparina toimin minä ja no tuota usein siis tällaisissa tilanteissa, niin vanhemmathan tuo sen lapsen mielipiteen esiin, mutta että sitten niissä tilanteissa, missä lapsen mielipiteen selvittäminen on tarpeen ja sitä toivotaan joko lapsen itsensä puolelta tai vanhempien puolelta tai lastenvalvoja katsoo, että se on nyt tarpeen selvittää, niin niissä usein korostuu se ristiriita niiden vanhempien välillä, et se lojaliteettiristiriita, että miten niinku [lapsen] tulee käyttäytyä suhteessa kumpaankin vanhempaan ja mitä minä [lapsi] voin sanoa ja mitä en eli lapsi tekee aika paljon semmoista punnintaa vanhempien välillä.”

Yllä olevassa otteessa perheoikeudellisten asioiden parissa työskentelevä ammattilainen kertoo työtehtävänänsä selvittää yhdessä lastenvalvojan kanssa lapsen mielipide lapsen asumiseen ja tapaamisiin liittyvissä asioissa, jos vanhemmat eivät ole pystyneet sitä selvittämään. Vanhempien riitaisuus ja sen myötä lapselle muodostunut lojaliteettiristiriita ajaa lapsen tilanteeseen, jossa hän kamppailee sen kanssa, keneen aikuiseen hän voi luottaa. Lapsi saattaa kuulla toisen vanhemman kertomana ikäviä asioita toisesta vanhemmasta.

”Työntekijän näkökulmasta mä ajattelen, että haastavimpia mun mielestä niinku siinä lapsen tilanteen tukemisessa on juurikin ne jolloin lapsi joutuu siihen vanhempien väliin ja kamppailemaan jotenkin sen lojaliteettiristiriidan kanssa ja vanhemmilla on ehkä paljon semmoista mustamaalaamista suhteessa toiseen tai yrittävät vetää niinku lasta puolelleen. Ne on lapselle hirmu raskaita semmoiset, jotka voi kestää siis vuosia. Jotenkin se semmoinen vaikeus siinä vanhempien välillä.”

Ammattilaiset pitävät vaikeissa erotilanteissa olevien perheiden kanssa työskennellessä haastavimpana tehtävänä lapsen tukemista tilanteissa, joissa lapsi kamppailee lojaliteettiristiriidan kanssa. Toisen vanhemman mustamaalaamisella vanhempi saattaa yrittää saada lasta puolelleen ymmärtämättä, kuinka vahingollista lapselle tällainen vanhempien riitojen väliin joutuminen voi olla.

Ammattilaiset kertovat lasten tuoneen myös itse esiin kokemuksensa siitä, että eivät tiedä, mikä on totta tai kumpaa vanhempaa uskoa tai mitä pitäisi tehdä, kun vanhemmat ovat jostain eri mieltä:

”Nää tosi kipuilevat lapset on tuonut paljon esiin sitä, että kun ei tiedä, mikä on enää totta, ei tiedä kumpaa uskoa, ei tiedä missä kuuluisi seistä, mitä kuuluisi tehdä, jos vanhemmat on eri mieltä.”

Vanhempiensa välillä lojaliteettiristiriidassa oleva lapsi saattaa oireilla monella tavalla. Yhtenä esimerkkinä eräs haastateltava tuo esiin lapsen oman kokemuksen hämartyksen tilanteessa, jossa hän joutuu pitkään tasapainoilemaan sen kanssa, mitä voi vanhemmilleen puhua.

”No joo jos ihan konkreettisesti lähtee miettimään, että mitä kaikkea se voi olla niin siis se listahan on taas ihan järjettömän pitkä, mutta jos tuosta lojaliteettiristiriita-asiaan liittyen mikä aikaisemmin oli esillä, niin tavallaan ehkä sellainen ilmiö, että vanhemmat saattaa ajatella juuri että lapsi valehtelee ja lapsi tarkoituksellisesti jättää asioita, mut että se siinä ilmiössä sitten kuitenkin niinku tässäkin, olen itse sosiaalityöntekijänä huomannut sen, että se lapsi on niin puun ja kuoren välissä siinä, että hän vaan puhuu kummallekin vanhemmalle niitä asioita,

klassinen lojaliteettiristiriitatilanne, puhuu kummallekin vanhemmalle niitä asioita, mitä olettaa sen toisen vanhemman haluavan kuulla toisesta vanhemmasta ja useinhan ne on sitten niitä ikäviä asioita, jos eroristiriidat ja riitaisia tilanne on jatkunut vuosia, niin siellähän se pienen lapsen mielessä niin se alkaa ajatella helposti, että toi toinen vanhempi haluaa kuulla vaan ikäviä ja kamalia asioita sieltä toisen vanhemman luota. Ja sitten ehkä tähän niinku laittaisin tämän, että lapsi saattaa hyvinkin olla vakuuttunut siitä, että joku asia on tapahtunut.”

Lapsi saattaa kertoa molemmille vanhemmilleen niitä asioita, mitä ajattelee vanhemman haluavan kuulla, jolloin myös lapsen oma muisto siitä, mitä on tapahtunut, saattaa sekoittaa. Vanhemmat voivat ajatella lapsen tahallisesti valehtelevan, vaikka kyse voi todellisuudessa olla lapsen lojaliteettiristiriidan aiheuttamasta psyykeen kuormittuneisuudesta.

Ammattilaiset yhdistävät lojaliteettiristiriidan voivan johtaa myös lapsen vieraantumiseen toisesta vanhemmasta:

”Nii ja eihän hän [lapsi] välttämättä edes tiedä mitä hän ajattelee... Et tavallaan tykkää kamalasti molemmista vanhemmista ja ne molemmat on hänelle kauheen rakkaita, mut sit jos se ympäristö on sellanen et se ei mahdollista hänelle sitä et se ei anna lupaa rakastaa molempia vanhempia tasapuolisesti ni hänän joutuu siitä sellaseen lojaliteettiristiitaan et sitä lapsen on vaikee ymmärtää ja sitä on vaikee sanottaaki. Et vieraannuttamistyyppisessä käytöksessä mä jotenki ajattelen, et usein se sit tapahtuu niin vanhemman toimesta tai, ehkä salakavala on huono sana, mut et lapsi ei pysty itse sitä havainnoimaan tai ajattelemaan, et mitä täs on nyt tapahtumassa.”

Lapsen voi olla vaikeaa hahmottaa toisen vanhemman pyrkimystä vieraannuttaa lasta toisesta vanhemmasta. Ammattilaiset näkevät, kuinka molemmat vanhemmat ovat lapselle todella rakkaita, mutta lapsi kokee, että ympäristöstä tuleva paine ei anna lapselle lupaa rakastaa ja pitää yhteyttä toiseen vanhempaansa. Ammattilaiset tunnistavat vanhemmasta lähtevän pyrkimyksen vaikuttaa lapsen mahdollisuuksiin pitää yhteyttä toiseen vanhempaan, tai muulla tavoin vaikuttaa lapsen mielipiteeseen toisesta vanhemmasta, lapsen vieraannuttamiseksi.

Ammattilaiset näkevät vanhempien välisen vaikean eroriidan voivan aiheuttaa sen, että lapsen suhde toiseen vanhempaan katkeaa kokonaan, kuten seuraava ote tekee näkyväksi:

”Lapsen on vaikea muodostaa suhdetta toiseen vanhempaan, että jos ei sillä ole sille ole niinku jotenkin lupaa tai hänellä ei ole mahdollisuutta ylläpitää, että joku vaikea erotilanne voi tavallaan niinku sitten vaikeuttaa tai jopa katkaista kokonaan lapsen suhteen siihen toiseen vanhempaan et sille ei ole mahdollisuuksia tai jotenkin ole lupaa ylläpitää tai rakentaa sitä suhdetta.”

Lapsen vieraannuttamista voi tapahtua konkreettisesti lapsen ja toisen vanhemman tapaamisten vaikeuttamisena tai estämisenä tai lapselle toisen vanhemman mustamaalauksena, jolloin lapsi saattaa itse kieltäytyä tapaamasta toista vanhempaansa.

Ammattilaiset tunnistavat lojaliteettiristiriidan voivan heijastua myös muihin lapsen kanssa toimiviin aikuisiin, kuten lapsen asioissa työskenteleviin ammattilaisiin. Tällöin lapsen mielipiteen selvittämisessä lapselta voi olla vaikeaa saada luotettavana pidettävää tietoa. Lapsi saattaa myös vältellä toisesta vanhemmasta puhumista.

”Saaks mä viel lisäkommentoida tähän et tavallaan sit ku niinku just tää et lapsi alkaa huomaa sen et tulee tämmöst vieraannuttamisilmiö et vanhemmat puhuu toisistaan pahaa et lapselle tulee sellanen uskomus et parempi et mä en puhu kenellekään näistä, jotta mä en aiheuta kismaa noiden mun vanhempien välillä ja sit tavallaan aattelen et sen huomaa ku jotain selvitystä tekee et lapsen on vaikee luottaa ulkopuoliseen aikuiseen et se lojaliteettiristiriita heijastuu siihen työntekijään asti koska ei tää lapsi enää uskalla puhua asioista kenenkään kans koska hän ei oo varma minkälaiseen soppaan hän sit joutuu et sehän on aivan valtava riski myöhemmälle kehitykselle.”

”Lapsen puhumattomuus toisesta vanhemmasta, aiheen väittely.”

Lapsi saattaa pelätä, mitä seuraamuksia hänen puheistaan saattaa aiheutua, joko hänelle itselleen tai riitana vanhempien välillä. Lapsi voi myös kokea, että toisesta vanhemmasta puhumiseen ei ole lupaa, jos se on kotona kielletty aihe tai jos se aiheuttaa toisessa

vanhemmassa ei-toivotun reaktion. Lapsi saattaa jäädä omien ajatuksiensa kanssa yksin, eikä uskalla kertoa ajatuksistaan edes lapsen mielipidettä selvittäville ammattilaisille tai lapsen asioissa toimiville työntekijöille.

TAUSTAAN JA KULTTUURIIN LIITTYVÄT TEKIJÄT

Kulttuuriin liittyvät tekijät nähdään myös lapsen turvallisuutta vaarantavina tekijöinä:

”Semmoiset tilanteet, että jos jotenkin suvusta tulee se malli, että meillä ei erota tai se tulee jostakin jotenkin niinku jonkun muun kautta, uskonnon, tai jonkun muun taustan kautta, et sit se ero ei ole jotenkin sallittu asia.”

Riskiksi tunnistetaan tilanteet, joissa esimerkiksi suvusta tulevat mallit tai vanhempien tai toisen vanhemman uskonto ei hyväksy avioeroa vaihtoehtona. Alla olevassa aineisto-otteesta myös toinen ammattilainen on tunnistanut kulttuuriin ja uskontoon liittyvät näkemykset riskiksi lapsen turvallisuudelle erotilanteessa:

”Sit semmoset kulttuurilliset erot, uskontoon liittyvät erilaiset näkemykset jotka saattavat sit erotilanteessa kärjistyä ehkä suuremmiksi kun ne ovat ehkä parisuhteen aikanakaan ollu välttämättä.”

Yllä ammattilainen tuo esiin, kuinka uskontoon liittyvät lapsen turvallisuutta vaarantavat tekijät saattavat tulla selvemmin näkyväksi vasta erotilanteessa. Uskonto tai kulttuuri ei itsessään aiheuta lapselle turvallisuusriskiä, mutta uskontoon tai kulttuuriin vahvasti liittyvät arvot saattavat lisätä esimerkiksi kunniaväkivallan riskiä erotilanteissa.

Samoin myös traumakokemusten ylisukupolvisuus nähdään lapsen turvallisuutta vaarantavana tekijänä:

”-- ja ehkä semmoset vanhemman omat traumakokemukset ylisukupolvisuus ja mitä heidän omassa lapsuudessaan on mahdollisesti ollu ja mikä heidän oma ko-

kemus siellä taustalla on ehkä sit ollu parisuhteesta ja vanhemmuudesta ja niistä kokemuksista ja no tunnesäätelyvaikeuksia me tuossa jo hieman sivuttiin --”

”-- niinku millaisia riskejä, niin ne semmoset ylisukupolviset mallit, että voihan, jos nyt menee pykälää eteenpäin, niin vanhempien omat mahdolliset lapsuudenperheen erokokemukset ovat riski heidän lapsille. Ja sitten taas jos se niinku realisoituu, että kyseisen perheen vanhemmat eroaa, niin minkälaista ylisukupolvista mallia sitten mahdollisesti nämä lapset lähtee viemään --”

Yllä olevissa otteissa ylisukupolvisuudella tarkoitetaan vanhempien omia traumaattisia lapsuudenkokemuksia, joihin on liittynyt vanhempien ero. Lisäksi vanhempien oma parisuhdehistoria vaikuttaa siihen, kuinka he käsittelevät eroa. Vanhempien traumakokemukset voivat vaikuttaa vanhempien tunnesäätelykykyyn. Ylisukupolvista malleista puhuttaessa ammattilaiset nostavat esiin myös huolen siitä, kuinka vanhempien vaikea eroriita vaikuttaa myös lasten tulevaisuuteen ja heidän tuleviin ihmissuhteisiinsa.

VANHEMMAN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ, MIELENTERVEYDEN ONGELMAT JA NEUROPSYKIATRISET HAASTEET

Haastatteluissa ammattilaiset tunnistavat eron aiheuttaman kriisin vaikuttavan vanhempiin monella eri tavalla. Ammattilaiset näkevät erotilanteessa lapsen turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi sen, jos vanhemmilla on taustalla ongelmia mielenterveyden tai päihteiden kanssa.

”-- sitä sivuttiinki täs, mut vanhemman psyykkinen oireilu tietty, et vanhempien ero voi olla tosi iso kriisi ja hetkellisesti mielenterveyttä järkyttävä tai sit voihan se olla et vanhemmilla on ihan selkeesti mielenterveyttä haittaavia ongelmia diagnosoitu --”

Yllä ammattilainen tunnistaa, että erotilanteessa lapsen turvallisuutta voi vaarantaa vanhemman mielenterveyden hetkellinen järkkyminen eron akuuttivaiheessa. Riskinä lap-

sen turvallisuudelle tunnistetaan myös se, jos vanhemmalla on tai on ollut mielenterveysongelmia. Vanhemman itsetuhoisen käyttäytymisen nähdään myös vaarantavan lapsen fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta:

”-- oon semmoseenki törmännyt et on ihan vanhemmat saattanu käyttäytyä itsetuhoisesti, et on ihan verta lennelly ja näin, et lapset on ollu siinä näkemässä ja näänyt on semmosii kraavei tapauksii, mut totta kai seki sitä fyysistä turvallisuutta vaarantaa. Ja se näkeminen sitä psyykkistä.”

Yllä ammatilainen kertoo työssään kohtaamista tilanteista, joissa vanhemman mielenterveyden ongelmat ovat näyttäytyneet erotilanteessa itsetuhoisena käytöksenä. Ammatilainen tunnistaa vanhemman itsetuhoisen käyttäytymisen myös vaarantavan lapsen fyysistä turvallisuutta, jos vanhempi ei kykene tunnekuohussa huomioimaan tai varomaan lasta. Vanhemman itsetuhoisen käyttäytymisen näkemisen tunnistetaan myös olevan lapselle traumaattista ja psyykkistä turvallisuutta vaarantavaa.

Vanhemman päihteidenkäyttö voi vaarantaa lapsen psyykkisen ja fyysisen turvallisuuden:

”Voi olla jaksamattomuutta tai masennusta ja jonkun päihdeongelma voi pahentua tällöisen kriisin myötä.”

Ammattilaisten mukaan myös vanhemman päihteidenkäyttö voi lisääntyä ja päihdeongelma voi pahentua eron kaltaisessa stressaavassa kriisitilanteessa.

Ammattilaiset nimeävät lapsen henkistä turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi myös vanhemman tai lapsen neuropsykiatriset haasteet:

”-- ja no sit ehkä erotilanteessa lapsen semmost henkistä turvallisuutta voi vaarantaa jonkulaiset neuropsykiatriset haasteet, vanhemman tai lapsen itsensä.”

Neuropsykiatrisia haasteita voivat olla esimerkiksi autismikirjon häiriöt ja aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADHD). Erityislasten vanhemmat kokevat itsensä usein kuormittuneiksi ja kärsivät kroonistuneesta stressistä. Erityislasten vanhempien on myös

tutkitusti todettu päätyvän avioeroon tavallisia lapsiperheitä yleisemmin. Vanhemman omat neuropsykiatriset haasteet voivat vaikuttaa kykyyn käsitellä tilanteen aiheuttamia tunteita ja toimia rationaalisesti tilanteessa. Neuropsykiatrisia haasteita omaavalle lapselle muutokset voivat olla todella vaikeita ja lapsi saattaa reagoida negatiivisiin tunteisiin voimakkaasti. (Parikka, Halonen-Malliarakis & Puustjärvi 2017, 11, 23–30.)

VÄKIVALTA

Ammattilaiset tunnistavat vaikeisiin erotilanteisiin liittyvän erilaisia väkivallan muotoja. Ammatilaiset yhdistävät erotilanteisiin liittyviksi väkivallan muodoiksi fyysisen, henkisen, ja taloudellisen väkivallan sekä myös henkiseen väkivaltaan liittyvän vieraannuttamisen ja vainon. Alla olevassa otteessa ammattilainen on tunnistanut myös taloudellisen väkivallan aiheuttavan turvattomuutta myös lapselle:

”Eroihin ehkä usein liittyy sellasta taloudellista väkivaltaa mitä saatetaan tehdä elatusmaksujen kikkailujen muodossa tai se et joudutaan jatkuvasti riitelemään rahasta ja lapseen liittyvistä menoeristä ja kuluista ja maksetaanko tai mitä maksetaan tai jätetään maksamatta ja se toinen vanhempi on ikään kuin taloudellisesa ahdingossa sen takia et toinen vanhempi käyttäytyy tietyllä tavalla.”

Erotilanteissa taloudelliseksi väkivallaksi ammattilainen nimeää muun muassa kiusanteon elatusmaksuvaatimuksien muodossa tai niiden maksamatta jättämisenä niin, että toinen vanhempi joutuu sen vuoksi taloudelliseen ahdinkoon. Vanhemman taloudellinen tilanne vaikuttaa myös väistämättä lapseen.

Fyysinen väkivalta tunnistetaan merkittäväksi lapsen turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi vaikeissa erotilanteissa. Ammatilaiset näkevät vanhempien kuormittuneisuuden huomattavana lapsen fyysistä turvallisuutta vaarantavana tekijänä, koska se saattaa näyttäytyä kuritusväkivallan muodossa:

”Mitä sitten, kun siellä on joku tällöinen arkipäiväinen tilanne, missä [vanhempi] joutuu vähän taistelemaan lapsen kanssa ja jos hän ei pysty ihan oikeasti pi-

tämään mielessä sitä, et tällä lapsella saattaa itelläkin olla tosi vaikea olo ja se voi olla syy, miks hän [lapsi] käyttäytyy nyt vähän vaikeasti tai jotain et jos hän [vanhempi] ei pysty yhtään asettuu siihen ni onhan siinä ihan valtavat riskit et vanhempi tekee ihan totaalisen ylilyönnin, mitä hän ei ehkä aikaisemmin olis tehnyt.”

Vanhempien ero ja sen myötä muuttunut perhetilanne tunnistetaan kriisiksi myös lapselle, johon lapsi saattaa reagoida monilla eri tavoilla. Lapsi saattaa esimerkiksi käyttäytyä normaalia haastavammin. Ammatillaiset tuovat esiin, että on normaalia, että lapsi reagoi jollain tavalla vanhempien eroon, eikä sitä tarvitse säikähtää. Merkittävämpänä lapsen hyvinvoinnin kannalta nähdään se, kuinka ympäristö reagoi lapsen käyttäytymiseen.

Väkivallan riskiä erotilanteissa lisääväksi tekijäksi tunnistetaan se, jos perheessä on ollut väkivaltaa jo ennen eroa:

”Ja sit mä ajattelen, että jos perheessä on ollut väkivaltaa, niin harvoin erotilanteet ehkä niistä niinku helpottaa, et [lapsi] voi joutua sitä vanhempien välistä väkivaltaisuutta näkee kotona tavallista enempiä.”

”Mä ajattelen asiaa jälleen kerran sen kraaveimman kautta et täs on nyt muutamia tullukin mitä mulla tuli täs mieleen et kaltoinkohtelusta on jo puhuttu ja sit lähisuhdeväkivallasta joko ihan sen uhrina oleminen aiemmin ku vanhemmat oli vielä yhdessä tai sen näkeminen tai sillä väkivallalla uhkailu et lapsi altistuu väkivallalle tavalla tai toisella.”

Lähisuhdeväkivalta voi olla yksi eroon johtaneista syistä. Tällöin usein väkivallan uhri pyrkii pääsemään yhdessä lasten kanssa pois turvattomasta ympäristöstä. Ammatillaiset tunnistavat väkivallan käytön riskin nousevan erotilanteessa, jolloin lapsi voi myös entistä enemmän altistua vanhempien välisen väkivallan näkemiselle. Lapsen altistuminen vanhempien väliselle väkivallalle nähdään niin lapsen psyykkistä kuin myös fyysistä turvallisuutta vaarantavana tekijänä. Väkivaltakokemukset ovat lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille haitallisia ja lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun on tunnistettu merkittävimmäksi ehkäistävässä olevaksi lapsuusiän psykiatrisen sairastavuuden riskitekijäksi (Teicher & Samson, 2016).

Ammattilaiset pitävät myös lapsen käyttämistä vainon välineenä riskinä lapsen turvallisuudelle:

”-- ja sitten toisen vanhemman vainoaminen ehkä asettaa lapsen tiettyihin riskeihin tai lasta käytetään vainon välineenä kun halutaan vainota toista vanhempaa.”

Ammattilaiset nimeävät myös vainon lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavaksi tekijäksi. He eivät kuitenkaan avaa tarkemmin, mistä tunnistavat vainon tai miten vainon välineeksi joutuminen näkyy lapsessa. Rikoslain (13.12.2013/879) 25 luvun 7a §:n mukaan vainon tunnusmerkkejä ovat toiminnan toistuvuus, siihen liittyvää uhkailu, seuraaminen, tarkkailu, jatkuvat yhteydenotot ja pyrkimys aiheuttaa vainotussa pelkoa tai ahdistusta. Vaino tunnistetaan yhtenä lähisuhdeväkivallan muotona ja se on usein stressitekijä myös perheen lapselle. Vainon kokeminen aiheuttaa lapselle ristiriitaisia, vaikeita tunteita, kuten esimerkiksi syyllisyyttä, häpeää ja pelkoa oman vanhemman, itsensä, sisarustensa tai perheen lemmikin puolesta. (Nikupeteri, Ervasti, Marttala & Laitinen 2017, 121.)

Äärimmäisinä lapsen fyysistä turvallisuutta vaarantavina tekijöinä ammattilaiset mainitsevat myös kunniaväkivallan ja riskin lapsikaappaukselle. Ammattilaiset nostavat esiin myös perhesurmariskin vaikeiden erotilanteiden yhteydessä:

”No sitten tota kaappausriski on sellanen joka lapsen fyysistä turvallisuutta vaarantaa. Et kun ihan puhutaan lapsikaappauksen riskistä ni se voi erotilanteissa konfliktoitua ihan äärimilleen ja voi olla mahdollista ja tähän liittyen myös kunniaan liittyvä väkivalta. Ja äärimilleen vietynä nää voi olla myös kun ajatellaan et lasta voidaan erotilanteissa pitkälle mentynä käyttää myöskin kostovälineenä ni sithän meillä on kyseessä ihan perhesurmariski. Et niitähän on nyt tässä sit taas valitettavan usein ollu mediassa julkisuudessa viime aikoina. Et ero pahasti kulminoituessaan voi olla lapsen turvallisuudelle todella suuri riski ja se triggeri voi olla monenlainen asia et se voi olla joku oikeusprosessi tai päätös jostakin tapaamisasioista tai ihan joko erillinen lausahdus siitä miten toinen vanhempi jotenkin omii lapset tai lapset on jotenkin enemmän hänen et se triggeri voi olla hyvin pieni sillon ku se tilanne on kulminoitunut tai pitkäaikainen.”

Yllä ammattilainen nostaa esiin myös julkisuuteen nousseita tapauksia, joissa eroriita on pahimmillaan aiheuttanut perhesurman. Ammattilainen näkee tällaisten äärimmäisten tekojen voivan johtua pitkittyneistä tai todella kulminoituneista tilanteista, joissa lasta käytetään koston välineenä toista vanhempaa kohtaan. Tällaisen äärimmäisen toiminnan laukaisemisen triggerinä voi olla esim. tuomioistuimen päätös lapsen tapaamisista tai toisen vanhemman uhkaus siitä, ettei toinen vanhempi saa enää tavata lasta.

LAPSEN TURVALLISUUTTA VAARANTAVIEN TEKIJÖIDEN TUNNISTAMINEN VAIKEISSA EROKILANTEISSA

Työkokemus nähdään tärkeänä tekijänä lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa:

”Mä itse ajattelen, että se on varmaan jotakin semmoista niinku työkokemuksen mukana tuomaa, että on joku tietynlainen ehkä tsekkauslista mielessä, mutta että ei, ei minulla mitään semmoista konkreettista välinettä ole ollut. Se on ehkä enemmän jotenkin semmonen omaan työkokemukseen perustuva.”

”-- nythän niinku, sanotaan viimeisten vuosien aikana, on tullut näitä tällaisia työvälineitä ja mäkin muistan nähneeni joitakin semmoisia. Just ikään kuin check list -tyyppisiä. Mutta en kyllä ole ehkä niitä vielä käyttänyt omassa työssäni sitten niinku mitenkään systemaattisesti, että enemmänkin se on just niin, että se check list on jossain tuolla omissa aivonystyröissä ja sitten jotensakin yrittää olla herkillä sen kanssa.”

Työkokemuksen myötä ammattilaiset kuvaavat muodostaneensa jonkinlaisen listan mielessään ja haastattelevat asiakkaita pyrkien samalla oleman herkillä tunnistaakseen näitä lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä vanhempien tai lapsien kertomasta.

Aineistosta käy ilmi, että väkivallan riskiä erotilanteissa arvioidaan hyvin eri tavoilla eri organisaatioissa. Vastauksissa korostuu eri alan asiantuntijoiden luotto sosiaalityöntekijöiden osaamiseen väkivallan uhkaa arvioitaessa. Arviointityötä tehdään paljon omissa

tiimeissä ja yhdessä kollegoiden kanssa. Poliisia, lastensuojelua ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä konsultoidaan ja väkivaltariskiä arvioidaan myös moniammatillisissa tiimeissä ja työryhmissä. Lisäksi väkivallan riskiä erotilanteissa arvioidaan jonkin verran yksin, itsenäisenä työnä. Suurin osa ammattilaisista kertoo, että heillä ei ole käytössä erityisiä työmenetelmiä tai lomakkeita riskien tunnistamiseksi. Väkivallan uhka pyritään kartoittamaan haastatteleamalla perheenjäseniä erikseen ja tarvittaessa konsultoimalla muita viranomaisia.

”Kyllä se asiakkaan kertomasta lähtee liikkeelle, jos siinä on kovin paljon sellaista, mikä soittaa niitä hälytyskelloja, niin kylmä silloin käytän Marak-arviota usein sitten näitä tehtäessä. Eli sieltä THL:n sivuilta sitä Marak-työryhmän riskinarviointilomaketta.”

Ammattilaiset nostavat esiin Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämän MARAK-riskinarviointilomakkeen käytön parisuhdeväkivallan tunnistamisen apuna. Lomakkeessa on 24 kysymystä, joiden avulla pyritään selvittämään esimerkiksi millaista väkivaltaa on ollut, onko se lisääntynyt, millaisia muita valtaan tai kontrollointiin liittyviä ilmiöitä väkivaltaan liittyy sekä kerätään tietoa myös tekijän päihteiden käytöstä ja rikostaustasta. Lomakkeen vastaukset pisteytetään ja kohonneen riskin tapauksissa asia viedään moniammatillisen MARAK-työryhmän kokoukseen käsiteltäväksi. (Piispa, Hannus, Valtonen 2017, 154; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a, jatkossa THL.) Ammattilaiset kertovat tietävänsä, että viime vuosina on kehitetty työmenetelmiä ja lomakkeita lähisuhdeväkivallan tai lapsen kaltoinkohtelun kartoittamiseksi, mutta niitä ei olla otettu systemaattisesti osaksi työntekoa. Ammattilaiset kertovat vieroksuvansa jonkin verran lomakkeiden ja erillisten työmenetelmien käyttöä asiakastyössä, koska niiden käyttöön ei olla totuttu. Uusien työmenetelmien kehittämiseen tai niiden käyttöönottoon osaksi työtä ei kuitenkaan suhtauduttu kielteisesti. Totutut ja hyväksi havaitut työkäytännöt ovat juurtuneet osaksi työskentelyä pidempään alalla olleiden keskuudessa.

MONIAMMATILLISEN YHTEISTYÖN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

Yhteistyössä vaikeana ammattilaiset pitävät asiakkaan pääsemistä oikeiden palveluiden piiriin.

”Kyllä mäkin nään moniammatillisen yhteistyön, että sit ku saa kaikki saman pöydän ääreen tai saman kuvaruudun taakse niin se on ollut jo hyvä alku ja on ihan ollut toimivaa. Et sit ku on ne oikeat henkilöt siinä perheen asioissa niin en mä enää siinä kohtaa semmoisia suuria haasteita siinä moniammatillisessa yhteistyössä nää.”

Yhteistyötä kuvaillaan toimivaksi, kun oikeat tahot on saatu työskentelemään asiakkaan asioissa ja verkoston kokoamista niin, että yhteistyön tekeminen voidaan aloittaa. Ammattilaiset tuovat esiin, kuinka pienessä kunnassa yhteistyön tekemistä on helpottanut se, että moni näistä eri organisaatioissa työskentelevistä ammattilaisista ovat tulleet tutuiksi.

Maakuntauudistusta pidetään hyvänä asiana tasapuolisen palveluntarjonnan takaamisen kannalta, mutta maakuntauudistuksen nähdään vaikuttavan yhteistyöhön eri toimijoiden välillä. Esimerkkinä ammattilainen kertoi huomiostaan, kuinka perheoikeudellisten palveluiden yhteen yksikköön keskittämisen myötä yhteistyö on vähentynyt:

”-- meillähän aikaisemmin oli täällä lastenvalvoja omassa kunnassa ja nyt kun on siirrytty tähän maakunnalliseen malliin, niin huomaan, että meiltä on poistunut lähes kokonaan nyt sitten ne yhteiset tapaamiset. Aiemmin meillä oli perheneuvolassa semmoinen käytäntö, että saatettiin tavata lastenvalvojan kanssa vanhempia ja käydä sitä sopimuskeskustelua tai jotain muuta neuvottelua niinku yhteistyössä lastenvalvojan kanssa, mutta eipä me nyt olla enää.”

Yllä ammattilainen kertoo havainneensa perheneuvolan työntekijöiden ja lastenvalvojien yhteisten asiakastapaamisten vähentyneen, kun perheoikeudelliset palvelut siirtyivät pois omasta kunnasta. Fyysisen sijainnin lisäksi lainsäädännön nähdään vaikuttavan myös yhteistyön tekemisen tapoihin.

”Ja sitten tietysti tässä kohtaa on pakko todeta, että kokonaan ei voi sivuuttaa salassapitoasioita ja mitä tietoa voi minnekin antaa. Et millasta yhteistyötä voi tehdä esimerkiksi varhaiskasvatuksen kanssa. Mutta paljonhan on myös sellaista, että vanhemmat saattaa jopa toivoa sitä, että heidän ei tarvitse käydä viidessä eri instanssissa ja puhua siellä kaikille samaa asiaa.”

Ammattilaiset tunnistavat myös salassapitoa koskevan lainsäädännön vaikuttavan yhteistyön tekemisen tapoihin. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 15 § on säädetty tiukasti sosiaalihuollon palveluntuottajan vaitiolovelvollisuudesta (SHL 2000/812). Ammatilainen nostaa esiin varhaiskasvatuksen sellaisena toimijana, jolle lastensuojelusta ei voida luovuttaa tietoa ilman asiakkaan suostumusta. Yhteistyötä helpottaa kuitenkin, jos asiakkaat suhtautuvat myönteisesti siihen, että heidän asioissaan työskentelevät eri organisaatioissa toimivat ammatilaiset vaihtavat tietoa keskenään. Ammatilaisen kokemuksen mukaan jotkut asiakkaat ovat erikseen toivoneet, että tieto kulkisi eri toimijoiden välillä, ettei asiakkaan tarvitse kertoa asioistaan erikseen kaikille hänen asioissaan työskenteleville ammatilaisille.

”-- mä nään sen moniammatillisen työskentelyn äärimmäisen tärkeänä et ku puhun järjestötoimijana ni meillä ei oo niitä samanlaisia tietoja kun viranomaisilla on ni meidän täytyy niitä sit hankkia -- Me tarvitaan siihen jatkuvasti sitä viranomaisyhteistyötä niin kyl mä nään näitten perheiden kohdalla sen moniammatillisen yhteistyön ihan todella tärkeänä, ihan itseasias niinku välttämättömänä.”

Lainsäädäntö vaikeuttaa osaltaan myös järjestötoimijoiden mahdollisuuksia saada tietoa muilta viranomaisilta. Järjestötoimijan näkökulmasta moniammatillisen yhteistyön tekeminen kuvautuu välttämättömäksi työn tekemisen kannalta.

Moniammatillisen yhteistyön etuna nähdään mahdollisuus toisen asiantuntijan osaamisen hyödyntämiseen tilanteissa, joissa asiakkaan tilanne vaatii laaja-alaista osaamista eri aloilta:

”Mä ajattelen, että yhteistyö on hedelmällisimmillään sitä, että saa hyödynnettyä sitä toisen asiantuntijan apua, että jos perheneuvolassa on yhteistyötapaamista vaikka lastenvalvojan kanssa, hänellä on asiantuntijuus ehkä enemmän niihin ju-

ridisiin puoliin ja siihen sopimukseen, jota itsellä ei ole, tai sitten lastensuojelusta voi saada niinku johonki haastaviin erotilanteisiin tukea tapaamisten osalta jos on huoli siitä tapahtuuko lapsen tapaamiset turvallisesti ja niin pois päin.”

Yllä ammattilainen tunnistaa moniammatillisen yhteistyön hyötynä toisiaan täydentävän asiantuntijuuden. Ammattilainen mainitsee esimerkkeinä lastenvalvojien erityisosaamisen alueeksi juridiikan ja kertoo saavansa lastensuojelusta tukea lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden arvioimiseen tapaamisasioissa.

Moniammatillisessa yhteistyössä nähdään olevan kuitenkin myös kehittämiskohtia. Ammattilaiset tunnistavat moniammatillisen yhteistyön tekemisen tapojen kehittyneen ja moniammatillisiin verkostoihin osallistumisesta, tai muilla tavoilla yhteistyön tekemisestä muiden toimijoiden kanssa, on tullut tavallinen osa työnkuvaa sosiaali- ja terveydenhoitoalalla.

”Siitä [moniammatillisen yhteistyön kehittämisestä] on puhuttu niin kauan, kun minä olen tätä työtä tehnyt ja se on kehittynyt paljon, eli ajattelen, että se on myös sitä mikä toimii, mutta se on myös sitä mitä voisi kehittää ja siinä täytyy uskaltaa rohkeasti katsoa niin sanotusti boksin ulkopuolelle ja siihenhän liittyy myös sellainen ilmiö, että siinä väistämättä sitten ehkä ammattilainen joutuu tulemaan vastatusten sen kanssa, että mä en välttämättä tiedäkään tätä parhaiten, et se voi myös olla semmonen isompi ammatti-identiteetillinen asia ja ilmiö. Ja se, että jos sanoo ja tunnistaa, että mä en olekaan tässä ehkä paras ja mä voisinkin lähteä tästä kysymään apua jostain muualta niin se on ehkä sellainen missä voidaan vielä vähän arastella asiakkaitten osalta, että tuleeko siinä sitten se leimaa, että mä oon ammattitaidoton vaikka se on nyt täysin eri asia.”

Moniammatillisen yhteistyön toteutumisen haasteeksi ammattilaiset nostavat esiin suuremman ammatti-identiteettiin liittyvän ongelman: sen myöntämisen, ettei oma asiantuntijuus riitä vastaamaan kaikkiin asiakkaiden tarpeisiin. Erityisesti vaikeista erotilanteista puhuttaessa ammattilaiset nostavat moniammatillisen yhteistyön kehittämiskohteeksi ammattilaisten ajattelutavan ja ajattelumallin muutoksen. Tällä ammattilaiset tarkoittavat sen ymmärtämistä, että vaikka kaikilla viranomaisilla on lakisääteisesti määritellyt

tehtävät, pitäisi heillä olla uskallusta astua niiden tarkkojen ja eriytettyjen työtehtävien ulkopuolelle, jotta konfliktituneessa erotilanteessa olevia perheitä pystytään auttamaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Eri alojen ammattilaiset määrittivät vaikeassa erotilanteessa olevat asiakkaat monia eri viranomaisia työllistäviksi ja ammattilaiselta erityisosaamista vaativaksi asiakaskunnaksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2018) monimutkaisia ja vaativaa sosiaalityön osaamista edellyttäviä tilanteita käsittelevässä raportissa on saatu samanlaisia tuloksia. THL:n kyselyyn osallistuneet sosiaalityöntekijät määrittivät vaativat huolto- ja tapaa-miskiistat monimutkaisiksi ja epäselviksi. Vastaajat työskentelivät sosiaalityöntekijöinä eri organisaatioissa (esim. erikoissairaanhoidossa, perheneuvolassa, lastansuojelussa ym.), mutta työskentely tämän asiakasryhmän kanssa tuotti samanlaista epäselvyyttä ja vaikeutta organisaatiosta huolimatta. Kaikkien ammattilaisten kokemuksia yhdisti neuvottomuus ja kokemus siitä, että perheet eivät tulleet autetuiksi. (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018, 19–20.)

Tutkielmassani vaikeaksi määritellyn erokonfliktin nähtiin kehittyneen Friedrich Glaslin konfliktiportaiden mukaisesti askelmalle neljä ja siitä askelmalle yhdeksän asti (ks. kuvio 2, 15), jolloin vanhemmat eivät enää kykene selvittämään erimielisyyksiään ilman ulkopuolista apua. Paikansin aineistostani vaikeiden erokonfliktien määrittelyn kohtuullisen ja korkean konfliktin välimaastoon (vrt. Nielsen 2017, 212; Trinder & Kellert & Swift 2008, 182). Konfliktin etenemisen ymmärtäminen auttaa ymmärtämään vaikeiden erotilanteiden kompleksisuutta ja konfliktin luonnetta. Vaikea erokonflikti ei pääty itseksensä tai ajan kanssa, vaan sen ratkaisemiseksi tarvitaan ulkopuolista apua ja konfliktinratkaisemiseen tarvittavaa erityisosaamista.

Ammattilaiset nostivat esiin eroriitojen konfliktoitumisen riskin tunnistamisen ja niihin puuttumisen tärkeyden mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Haasteeksi vaikutti muodostuvan ennen kaikkea se, mitä tehdään, kun lapsen turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeassa erotilanteessa on tunnistettu. Palvelujärjestelmää kuvailtiin pirstaleiseksi ja ammattilaiset toivat esiin omia kokemuksiaan, sekä myös asiakkailtaan kuulemiaan kokemuksia siitä, kuinka ei tunnu löytyvän tahoja, jolla olisi riittävästi osaamista ja riittävät resurssit vaikeassa erotilanteessa olevien perheiden kanssa työskentelyyn. (Vrt. Mätilä-Aalto ym. 2012, 236.)

Perheiden kohdatessa haasteita, lastensuojelu nähdään usein viimeisenä vaihtoehtona, mutta tutkimuksessani kävi ilmi, että vaikeassa erotilanteessa olevat perheet eivät usein ole pitkään lastensuojelun asiakkuudessa, vaan heidät saatetaan siirtää eropalveluihin jo palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Ammattilaiset tunnistivat, että vaikeassa erotilanteessa olevat perheet tarvitsevat paljon apua ja pitkäaikaista tukea, eikä heitä saa jättää yksin, ilman palveluita tai tukitoimia. Heille sopivaa palvelua ei kuitenkaan vaikuttanut löytyvän. Tutkimustuloksistani herääkin kysymys, missä vaiheessa kärjistynyttä konfliktia lastensuojelulla on velvollisuus puuttua näihin tilanteisiin ja onko heillä käytössään riittäviä keinoja?

Vaikeassa erotilanteessa, jossa vanhemmat eivät pääse sopuun edes ammattilaisten avustamana, on heillä viimesijaisena vaihtoehtona hakea oikeuden päätöstä riita-asiaan. Tuomioistuimen päätöksellä ei kuitenkaan poisteta vanhempien välistä konfliktia tai turvata lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta. Tuomioistuimen päätös voi ennemmin jopa kärjistää riitatilannetta. Ammattilaisten esiin tuomat asiakkaiden kokemukset siitä, että tuomioistuimessa vireillä oleva huoltoriita estää muihin palveluihin pääsyn, myötävaikuttaa siihen, että konflikti jatkuu ja jatkaa kärjistymistään, jolloin lapsen turvallisuus uhkaa vaarantua lopulta jopa hyvin vakavalla tavalla ja vanhempien eroriidalla voi olla todella kauaskantoiset vaikutukset lapsen elämään.

Ammattilaiset nimesivät lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavia tekijöitä ja kertoivat esimerkkien avulla, mistä he tunnistavat lapsen turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeissa erotilanteissa. Tutkimustuloksista käy ilmi, että ammattilaiset tunnistavat lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä laaja-alaisesti. Ammattilaiset toivat esiin, mitä tunnusmerkkejä vaikeisiin erotilanteisiin liittyy, kun niitä verrataan ns. tavalliseen eroon. Vaikean erotilanteen tunnusmerkkejä nimetessä ammattilaiset toivat esiin monia lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä, jotka toistuivat aineistossa myöhemmin, kun ammattilaiset nimesivät, millaisia lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavia tekijöitä he tunnistavat vaikeissa erotilanteissa. Näiden tekijöiden toistuminen tuloksissa, niin vaikean erotilanteen määrittelyssä kuin myös lapsen turvallisuutta vaarantavina tekijöinä, kertoo siitä, että perheen vanhempien välinen vaikea erotilanne vaarantaa jo itsessään lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden ja pitkään jatkuessaan ja kärjistyessään lapsen turvallisuus voi vaarantua jopa hyvin vakavalla tavalla. Tällöin jo eroriidan

tunnistaminen vaikeaksi, voi riittää sen tunnistamiseksi, että lapsen turvallisuus uhkaa vaarantua.

Tuloksissa korostui asiakkaiden haastattelemisen merkitys lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa. Tutkimustuloksista paikannan myös lapsen kuulemisen ja mielipiteiden selvittämisen tärkeyden. Lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä tunnistettiin havainnoimalla, molempia vanhempia haastatteleamalla, mutta etenkin lojaliteettiristiriidassa olevan lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa korostuivat lasten kokemukset. Myös hyvän ja turvallisen keskusteluyhteyden luominen voi edesauttaa sitä, että tietoa saa avoimesti myös vanhemmilta itseltään. Mahdollisen väkivallan ja uskontoon tai kulttuuriin liittyvien arvojen puheeksi ottaminen on tärkeää, jotta niihin liittyvät riskit voidaan tunnistaa vaikeissa erotilanteissa. Myös perheen taustan ja aikaisempien kokemusten selvittäminen saattaa auttaa ymmärtämään, mistä osapuolten jopa hyvin irrationaaliselta tuntuva toiminta saattaa johtua. Paikannan tuloksista myös tiedon vaihtamisen tärkeyden moniammatillisessa työskentelyssä vaikeassa erotilanteessa olevien perheiden kanssa. Esimerkiksi poliisirekisteritiedot sekä tiedot vanhempien terveydentilasta ja aikaisemmista ja nykyisistä palveluista sosiaali- ja terveydenhuollossa, ovat tärkeitä tietoja, kun lapsen turvallisuutta arvioidaan erotilanteissa.

Ammattilaiset eivät käyttäneet erityisiä työmenetelmiä tai työkaluja lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa. Ainoana poikkeuksena mainittiin väkivallan tunnistamiseen käytettävää MARAK-riskinarviointilomake. Ammattilaisten mukaan tieto lapsen turvallisuutta vaarantavista tekijöistä on työkokemuksen mukanaan tuomaa tietoa. Sosiaalityön opiskelijana pidän huolestuttavana sitä, että sosiaalityössä tiedon tunnistetaan tulevan vasta työkokemuksen myötä. Eroriitoihin liittyviä ilmiöitä, kuten esimerkiksi vieraannuttamista ja vainoa on tutkittu ja niiden tunnistamisen tueksi on saatavilla tutkimuskirjallisuutta (esim. Laitinen, Kinnunen & Hannus 2017) ja lisäkoulutuksia, mutta hektisessä asiakastyössä ammattilaisten tulisi pystyä tunnistamaan lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnusmerkit myös välittömästi asiakkaiden kohtaamisissa.

Ammattilaiset näkivät moniammatillisen työskentelyn tärkeänä vaikeassa erotilanteessa olevien perheiden kanssa työskenneltäessä. Ammattilaiset tekivät moniammatillisesti yhteistyötä eri organisaatioissa työskentelevien työntekijöiden kanssa. Yhteistyötä teh-

tiin laajasti eri tavoilla: asiakaskirjojen muodossa, yhteisinä palaverina, puhelimitse sekä yhteisinä tapaamisina ja työparityöskentelynä. Yhteistyötä pidettiin pääasiassa toimivana. Yhteistyön haasteina koettiin asiakkaan saaminen oikeiden palveluiden piiriin ja näin ollen myös tarvittavien yhteistyötahojen työskentelyyn mukaan saaminen. Yhteistyötä oli kehitetty myös yksittäisten organisaatioiden välillä ja pyritty luomaan yhteisiä toimintamalleja, kuten esimerkiksi sosiaalipäivystyksen ja perheoikeudellisten palveluiden yhteistyö.

Paikansin tutkielmastani yhdeksi moniammatillista yhteistyötä vaikeuttavaksi tekijäksi päällekkäisen työskentelyn pelon. Ammatillaiset kertoivat ohjaavansa asiakkaita esimerkiksi lastensuojelusta perheneuvolaan tai lastenvalvojalle tai perheneuvolasta lastensuojeluun. Palveluohjauksen tai asiakkuuden siirtämisen tavoitteena oli ohjata asiakas sellaisen ammattilaisen luokse, jolla on asiakkaan tarpeita vastaava erityisosaamista, resursseja tai keinoja asiakkaan auttamiseksi. Usein toiseen palveluun ohjaamisen jälkeen asiakkuus nykyisessä palvelussa lopetettiin. Ammatillaiset toivat kuitenkin esiin asiakkailta kuulemansa kokemuksen siitä, että heitä ohjataan vain palvelusta toiseen, eikä kukaan tunnu ottavan vastuuta heidän auttamisestaan. Päällekkäisen työskentelyn välttelemisen sijaan ammattilaisten tulisi nähdä samanaikainen työskentely useammassa organisaatiossa rinnakkaisena työskentelynä, jossa on mahdollisuus reflektointiin ja tiedonvaihtoon asiakkaan tilanteesta (vrt. Nikupeteri 2016, 162). Liian moni samanaikainen tukitoimi voi myös olla asiakasta kuormittava tekijä, mutta taustalla toimiva moniammatillinen työryhmä tukisi niin asiakasta kuin myös asiakkaan kanssa aktiivisesti työskentelevää ammattilaista.

Moniammatillisessa yhteistyössä tunnistettiin myös laaja-alaisempi ammatti-identiteettiin liittyvä haaste eli vaikeus myöntää, että jotain asiaa ei ammattilaisena osakaan. Ammatti-identiteetin vaikutukset moniammatilliseen yhteistyöhön on tunnistettu moniammatillisuutta käsittelevässä tutkimuksessa (esim. Kiviniemi 1989; Hytönen 2012; Arajärvi, Mönkkönen, Kekoni & Toikko 2021). Tutkielmassani esiin nousi mahdollinen ammattilaisten pelko siitä, että näyttäytyä asiakkaan silmissä ammattitaidottomana, jos myöntää, ettei jossain asiassa osakaan auttaa. Vaikeassa erotilanteessa olevat vanhemmat ovat kuormittuneita ja asiakkaiden oma henkinen pahoinvointi voi myös purkautua vihamielisenä käytöksenä työntekijää kohtaan ja tällöin työntekijä voi pelätä

virheen tekemistä entisestään. Moniammatillisessa yhteistyössä eri organisaatioissa toimivien ammattilaisten työskentelyyn tuomat tiedot tulisi nähdä toisiaan täydentävänä ja moniammatillisesti toimiviin yhteistyökumppaneihin olisi tärkeää voida luottaa, jotta heihin uskaltaa tukeutua tilanteessa, jossa kokee tarvetta ammatilliselle tuelle. Ammatillaiset tunnistivat, että yhteistyökumppaneiden tunteminen edisti yhteistyön toimivuutta.

Moniammatillisia toimintatapoja tulisi kehittää edelleen, vaikka niitä on jo pyritty kehittämään paljon viime vuosien aikana myös eropalveluiden kontekstissa (ks. esim. THL 2021b). Ammatillaiset painottivat ennaltaehkäisevien palveluiden tärkeyttä ja nostivat esiin myös kysymyksen siitä, mikä taho on se, joka kohtaa eroperheen konfliktin alkuvaiheissa ja jolla olisi mahdollisuus ohjata tällaiset perheen sovittelupalveluiden piiriin. Palvelujärjestelmän kehittämisessä olisi myös taloudellisesta näkökulmasta perusteltua kiinnittää huomiota huoltoriitoja ennaltaehkäiseviin eropalveluihin (vrt. Hämäläinen 2011, 14). Lisäksi tunnistan tarpeen lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisessa tukena toimivan työkalun ja selkeän toimintamallin kehittämiseksi, jonka mukaisesti voidaan toimia, kun vaikeita eroriitoja tunnistetaan sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä myös esimerkiksi päiväkodeissa ja kouluissa.

Tutkielmani tutkimustulokset ovat samansuuntaisia kuin aiemmin aiheesta tehdyistä tutkimuksista saadut tulokset (vrt. Inkilä 2015; Inkilä & Paavilainen 2013; Hilli 2018). Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneiden määrä jäi hieman suppeaksi ja haastatteluilla kerätty aineisto painottui vahvasti sosiaalialan ammattilaisten näkemyksiin lapsen turvallisuutta vaarantavista tekijöistä ja moniammatillisesta yhteistyöstä erotilanteissa. Lisäaineistona käyttämäni valmista kyselyaineistoa ei olla laadittu vastaamaan samaan tutkimusongelmaan, johon tutkielmassani pyrin vastaamaan. Kyselyaineistosta olisin saanut kattavamman ja monipuolisemman, jos olisin laatinut sen itse vastaamaan tutkielmani tutkimuskysymyksiin. Käyttämäni lisäaineisto sopi kuitenkin täydentämään fokusryhmähaastatteluilla keräämääni aineistoa. Aineiston puutteista huolimatta, onnistuin paikantamaan vastaukset tutkimuskysymyksiini: *Mistä ammatillaiset tunnistavat lapsen psyykkistä ja fyysistä turvallisuutta vaarantavat tekijät vaikeissa erotilanteissa? Millaisena moniammatillinen yhteistyö kuvautuu työskenneltäessä vaikeassa erotilanteissa olevien perheiden kanssa?*

Tutkimustulosteni perusteella vaikeassa erotilanteessa olevien asiakkaiden jääminen palveluiden ulkopuolelle ei välttämättä johdu siitä, että vanhempien erotilanteessa lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä ja näin ollen heidän avuntarvettaan ei tunnisteta. Tutkimustulokseni osoittavat, että ammattilaiset tunnistavat monia lapsen turvallisuutta vaarantavia tekijöitä vaikeassa erotilanteessa olevien asiakkaiden kohtaamisissa. Lapsen turvallisuutta vaarantavien tekijöiden tunnistamisen sijaan, paikansin tutkimuksessani suuremmaksi palvelujärjestelmään liittyväksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi sen, että missään viranomaisessa ei vaikuta olevan toimijaa, jolla olisi riittäviä keinoja puuttua konfliktoituneeseen erotilanteeseen. Vaikeassa erotilanteessa olevia asiakasparheiden voidaan nähdä olevan väliinputoajia laajassa palveluverkostossa, sillä heidän avuntarpeensa ei tunnu sopivan minkään julkisen sektorin tuottamien palveluiden alle.

Tämän asiakasryhmän kanssa työskentely vaatii huomattavia resursseja, mitä harvalla toimijalla on käytettävissä. Tämä saattaa johtaa siihen, että asiakkaita siirrellään palvelusta toiseen, tarkoituksena ohjata asiakkaat ammattilaiselle, jonka uskotaan pystyvän vastaamaan asiakkaan tarpeisiin paremmin. Julkisen sektorin palveluiden lisäksi palveluvalikoimaa täydentävät monet eri yksityiset sosiaalipalveluita tuottavat yritykset ja järjestöt. Nämä kolmannella sektorilla toimivat palveluntuottajat eivät kuitenkaan yksin pysty auttamaan vaikeassa erotilanteessa olevia asiakkaita, vaan tarvitsevat moniammatillista yhteistyötä toimintansa tueksi, koska heillä ei ole käytössään samanlaisia toimivaltuuksia, kuin julkisella sektorilla toimivalla viranomaisella. Tulkintani mukaan ongelmana ei pidetty sitä, etteikö eropalveluita tuottavia järjestöjä ja toimijoita olisi riittävästi, vaan palveluiden eriytyneisyys ja asiakkuuteen pääsemiseen liittyvät ehdot koettiin asiakkaan avun saamista vaikeuttavina tekijöinä. Palvelujärjestelmä koettiin pirstaleiseksi ja ammattilaiset kokivat vaikeaksi löytää asiakkaan tarpeita vastaavaa palvelua.

Paikansin pro gradu -tutkielmani myötä suuren tarpeen palveluiden kehittämiseksi. Palveluvalikoimaan kaivattiin selkeyttä, moniammatilliseen yhteistyöhön tarvitaan selkeitä yhtenäisiä toimintatapoja ja sovittelupalveluja nähtiin tarvittavan nykyistä enemmän. Tutkielmani myötä paikannan tärkeiksi jatkotutkimusta vaativiksi aiheiksi vaikeassa erotilanteessa olevien perheiden kokemusten tutkimisen avunsaamisesta vaikeaan erotilanteeseen sekä myös moniammatillisen yhteistyön toteutumisesta vaikeissa erotilanteissa asiakkaan näkökulmasta. Aihetta on tärkeää tutkia, jotta palveluita ja toimintatapoja voidaan kehittää paremmin asiakkaiden tarpeita vastaaviksi.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anna-Kaisa (2001) Tuomari sovinnontekijänä perheoikeusasioissa. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.) Sovittelu ja muut vaihtoehdotiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki : WSOY lakitieto, 353–368.
- Alavaikko, Mika (2006) Valtakunnallisen sosiaalipolitiikan loppu – keskitetystä ohjauksesta alueellisiin kehittämishankkeisiin. Teoksessa Kati Rantala ja Pekka Sulkunen (toim.) Projektityhteiskunnan kääntöpuolia. Helsinki: Gaudeamus, 39–55.
- Arajärvi, Miina & Mönkkönen, Kaarina & Kekoni, Taru & Toikko, Timo (2021) Sosiaalityön psykososiaalisen asiantuntijuuden hyödyntämiseen vaikuttavat tekijät nuorisopsykiatrian avohoidossa. Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti 2021: 58: 46–60. Saavatilla: https://www.researchgate.net/profile/Kaarina-Monkkonen/publication/349378934_Arajarvi_ym_Sosiaalityon_psykososiaalisen_asiantuntijuuden_hyodyntamiseen_vaikuttavat_tekijta_nuorisopsykiatrisessa_avohoidossa/links/602d4d5d4585158939b0578b/Arajarvi-ym-Sosiaalityoen-psykososiaalisen-asiantuntijuuden-hyodyntaamiseen-vaikuttavat-tekijtae-nuorisopsykiatrisessa-avohoidossa.pdf Viitattu 22.5.2021
- Arajärvi, Terttu & Koski, Maija-Liisa (1998) Lapset ja avioero. Helsinki: Tammi.
- Aronen, Eeva & Lindberg, Nina (2019) Lasten ja nuorten käytöshäiriöt. Teoksessa Kirsti Kumpulainen, Eeva Aronen, Hanna Ebeling, Eila Laukkanen, Mauri Marttunen, Kaija Puura ja Andre Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria, 1.-3. painos. Helsinki: Duodecim, 254–263.
- Auvinen, Maija (2002) Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Marjatta Litmala (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY, 111–168.
- Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa – Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 272.
- Avoliittolaki (16.4.1987/4115) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 23.5.2021
- Ayalon, Ofra & Flasher, Adina (1997) Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Tampere: Vastapaino.
- Boszormenyi-Nagyn, Ivan & Spark, Geraldine. M. (1984) Invisible loyalties. USA: Taylor & Francis Ltd.
- Boyatzis, Richard (1998) Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development. London: SAGE.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology 3(2), 77–101.

- Castrén, Anna-Maija (2008) Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaisuussuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa Eija Sevón ja Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 233-258.
- Davies, Patrick T. & Cummings, E. Mark (1994) *Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis*. United States: American Psychological Association.
- Ervasti, Kaijus (1998) Riitaprosessi uudistuksen arviointi: lakimiesten ja tuomioistuimen kansliahenkilökunnan käsityksiä ja kokemuksia uudesta riita-asioiden menettelystä. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Ervasti, Kaijus (2012) Konfliktidiagnoosi osana konfliktinhallintaa. *Defensor Legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja*, 93, 104-115.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittavalla tutkijalle*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 24-42.
- Glasl, Friedrich (1999) *Confronting Conflict. A First-Aid Kit for Handling Conflict*. Gloucestershire: Hawthorn Press.
- Hakalehto, Susanna (2018) *Lapsioikeuden perusteet*. Helsinki: Alma Talent.
- Hannuniemi, Anja (2016) *Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja vieraannuttaminen lapsen huoltoriidoissa. Akateeminen väitöskirja. Oikeustieteellinen tiedekunta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HE 164/2014 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he164+2014.pdf> Viitattu 15.11.2020
- Hetherington, E. Mavis & Stanley-Hagan, Margaret (1999) *The Adjustment of Children with Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective*. Oxford: Blackwell.
- Hilli, Ulla (2018) *Huoltoriidat lastensuojelutarpeen arviointiprosessissa : sosiaalityöntekijän näkökulma*. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201805301840> Viitattu 10.5.2021
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hytönen, Pauliina (2012) *Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muovautuminen ja moniammatillinen yhteistyö*. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja

- filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201302261271> Viitattu 19.5.2021
- Häkkinen-Nyholm, Helena (2010) Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Helsinki: Duodecim 26/2010, 499-505.
- Hämäläinen, Juha (2011) Kallit erot. Selvity huoltoriitojen kustannuksista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Inkilä, Jaana & Paavilainen, Eija (2013) Etä-isiem kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2013 : 50 150–162. Saatavilla: <https://journal.fi/sla/article/view/9335> Viitattu 10.5.2021
- Inkilä, Jaana (2015) Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Akateeminen väitöskirja 2118, Terveystieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9981-4> Viitattu 10.5.2021
- Isoherranen, Kaarina (2005) Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY.
- Isoherranen, Kaarina (2008). Yhteistyön uusi haaste – moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Kaarina Isoherranen, Leena Rekola ja Raija Nurminen. Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY, 26-49.
- Isoherranen, Kaarina (2012) Uhka vai mahdollisuus? – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Akateeminen väitöskirja. Julkaisusarja 1798-9051. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37493/isoherranen_vaitoskirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 9.2.2021.
- Joutsenniemi, Kaisla & Lipponen, Krisse (2015) Resilienssi ja posttraumaattinen kasvu. Suomen Lääkärilehti 39/2015 vsk 70. Saatavilla: https://www.lti.fi/wp-content/uploads/2016/04/Resilienssi_ja_posttraumaattinen_kasvu-2.pdf Viitattu 21.4.2021.
- Karhuvaara, Marjatta & Kaitue, Sanna & Ruuhilahti, Susanna (2013) Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos Opas 30/2013. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. 12-16. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-990-9> Viitattu 5.12.2020
- Karppinen, Aila & Pihlava, Pirjo (2016) Turvallinen vuorovaikutus kasvun ja oppimisen perustana. Teoksessa Annarilla Ahtola (toim.) Psykykinen hyvinvointi ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 115-146.
- Kartovaara, Leena & Säkkinen, Salla (2007) Lasten muualla asuvat vanhemmat. Teoksessa Leena Kartovaara (toim.) Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus, 109-127.

- Karttunen, Risto (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Akateeminen väitöskirja 1546. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Karvonen, Sakari (2019) Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa Laura Kestilä ja Sakari Karvonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 96–100. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137498> Viitattu 16.4.2021.
- Kasvio, Antti (1994) Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus.
- Kekoni, Taru & Mönkkönen, Kaarina & Hujala, Anneli & Laulainen, Sanna & Hirvonen Jukka (2019) Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa Kaarina Mönkkönen, Taru Kekoni ja Aini Pehkonen (toim.) Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus, 12–32.
- Kiesiläinen, Kari (2001) Tuomarin näkökulma tuomioistuinsovitteluun. Teoksessa Soile Pohjonen (toim.) Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Helsinki : WSOY lakitieto, 143–169.
- Kiiski, Jouko (2012) Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Akateeminen väitöskirja, Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Education, Humanities, and Theology: 15. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla: https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/10208/urn_isbn_978-952-61-0422-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 7.1.2021
- Kinnunen, Juha (1990) Terveyskeskuksen organisaatiokulttuuri. Akateeminen väitöskirja, Hoitotieteen ja terveydenhuollon hallinnon laitos. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Kiviniemi, Markku (1989) Julkiset palvelut ja organisaatorakenteet. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.2.2019/190) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 20.11.2020
- Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 15.11.2020
- Luoma, Ilona & Aronen, Eeva (2016) Huoltajuuskiistat ja vanhemmuuden arviointi. Teoksessa Kirsti Kumpulainen, Eeva Aronen, Hanna Ebeling, Eila Laukkanen, Mauri Marttunen, Kaija Puura ja Andre Sourander (toim.) Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria, 1.painos. Helsinki: Duodecim, 737–740.
- Martin, Joanne (2002). Organizational Culture. Mapping the Terrain. Thousand Oaks: Sage.

- Mattila-Aalto, Minna & Bergman-Pyykkönen, Marina & Haavisto, Vaula & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2012) Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palvelujen kehittämiseen. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen ja Pirjo Pölkki (toim.) Challenges of divorce, interventions and children Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 213–241.
- Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Määttä, Mirja (2007) Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4085-6> Viitattu 30.11.2020.
- Mönkkönen, Kaarina (2007) Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Nielsen, Linda (2017) Re-examining the research on parental conflict, coparenting, and custody arrangements. *Psychology, Public Policy, and Law* 23:2, 211–231.
- Nikander, Pirjo (2003) Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon haasteena. Vuorovaikutuksellinen näkökulma. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2003: 40. 279–290. Saatavilla: <<https://people.uta.fi/~pirjo.nikander/Nikander.pdf>> Viitattu 15.11.2020
- Nikupeteri, Anna & Ervasti, Pirjo & Marttala, Pia & Laitinen, Merja (2017) Vaino lasten ja nuorten arjessa. Teoksessa Merja Laitinen, Jaana Kinnunen ja Riitta Hannus (toim.) Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 102–125.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2017) Vaino väkivaltana ja yhteiskunnallisammattillisena kysymyksenä. Teoksessa Merja Laitinen, Jaana Kinnunen ja Riitta Hannus (toim.) Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 17–41.
- Nikupeteri, Anna (2016) Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrin kohtaaminen. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 336. Lapin yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-931-9> Viitattu 12.1.2021.
- Nurmela, Nina & Kaittila, Anniina (2019) Lapsiperheiden eropalveluiden kehittäminen sosiaali- ja terveystaloustieteiden tutkimuskeskuksessa. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*. vol. 27 (4) 2019, 422–429. Sosiaalipoliittinen yhdistys ja Sosiaalityön tutkimuksen seura. Saatavilla: <https://journal.fi/janus/article/view/87987/47185> Viitattu 3.12.2020
- Ojuri, Auli (1996) Moniammatillinen yhteistyö ja organisaatiokulttuuri. Teoksessa Anja Auvinen, Virpi Dufva-Laitinen, Tuija Juvonen, Synnöve Karvinen, Marketta Kolari, Kirsti Kuusela, Outi Linnossuo, Kaarina Mönkkönen, Auli Ojuri, Sanna

- Pellinen, Jorma Sipilä, Silva Tedre, Merja Ala-Nikkola, Anna Metteri ja Ari Hyyryläinen (toim.) *Moniammatillisuus ja sosiaalityö*. Helsinki: Edita, 116–128.
- Pajulo, Marjukka & Salo, Saara & Pyykkönen, Nina (2015) *Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä*. *Duodecim* 2015; 131(11):1050–1057 Saatavilla: <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo12278.pdf> Viitattu 15.5.2021
- Parikka, Jaana & Halonen-Malliarakis Niina & Puustjärvi, Anita (2017) *Vaikeudesta voimaksi: neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa*. Helsinki: Finn Lectura. 1. painos.
- Payne, Malcolm (1982) *Working in teams*. London: Macmillan.
- Pettilä, Ulla & Yli-Marttila, Lea (1999) *Eron vaiheet: Opas eroaville ja eroavien auttajille*. Helsinki: Tietosanoma.
- Piispa, Minna & Hannus, Riitta & Valtonen, Ulla (2017) *Vainon tunnistaminen, riskiarviointi ja turvasuunnitelma*. Teoksessa Merja Laitinen, Jaana Kinnunen ja Riitta Hannus (toim.) *Varjosta valoon. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen, katkaisu ja uhrien selviytymisen tukeminen*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 41, 153–167.
- Pruitt, Dean G. & Kim, Sung Hee (2004) *Social conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*. Third edition. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Puura, Kaija (2019) *Vanhemmukseen vaikuttavat riskitekijät ja olosuhteet*. Teoksessa Kirsti Kumpulainen, Eeva Aronen, Hanna Ebeling, Eila Laukkanen, Mauri Marttunen, Kaija Puura ja Andre Sourander (toim.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*, 1.-3. painos. Helsinki: Duodecim, 88–90.
- Pärnä, Katariina (2012) *Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina – Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet*. Akateeminen väitöskirja. Sarja C, osa 341. *Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta*. Turku: Turun yliopisto. Saatavilla: <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/77506/AnnalesC341Parna.pdf?sequence=1&isAllowed=> Viitattu 3.12.2020
- Rantala, Kati (2006) *Syrjäytyneille turvaa vai tuomioita. Vaietut vankilakierteet ja vastuun jakautuminen*. Teoksessa Kati Rantala ja Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 220–222.
- Rikoslaki (13.12.2013/879) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 17.5.2021
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 5.12.2020
- Sadowski, Christina & McIntosh, Jennifer (2016) *On laughter and loss. Children's views of shared time, parenting and security post-separation*. *Childhood* 23:1, 75–79.

- Salo, Sirpa (2011) Parisuhdeongelmat ja lasten psyykkinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Akateeminen väitöskirja, Jyväskylä studies in education, psychology and social 419. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36861/9789513944476.pdf> Viitattu 15.5.2021.
- Schein, Edgar H. (2016). *Organizational Culture and Leadership* (5. edition). San Francisco: JosseyBass.
- Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2009) *Dialoginen verkostotyö*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirja (2019) *Vanhemmuus, kiintymyssuhde ja perhe*. Teoksessa Kirsti Kumpulainen, Eeva Aronen, Hanna Ebeling, Eila Laukkanen, Mauri Marttunen, Kaija Puura ja Andre Sourander (toim.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*, 1.-3. painos. Helsinki: Duodecim, 75–81.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (2001) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, Jari (1998) *Yhdessä isän kanssa*. Helsinki: WSOY.
- Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 15.11.2020
- Suomen perustuslaki (11.6.1999/731) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 5.12.2020
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2015) *Lapsista 82 prosenttia kahden vanhemman perheessä. Vuosikatsaus 2014, 5*. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus Saatavilla: http://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_kat_005_fi.html Viitattu: 29.10.2020
- Suomen YK-liitto. *Lasten oikeudet*. Saatavilla: <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/lasten-oikeudet> Viitattu 2.12.2020
- Taskinen, Sirpa (2001) *Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle*. Helsinki: Stakes.
- Teicher, Martin & Samson, Jacqueline (2016) *Annual Research Review: Enduring neurobiological effects of childhood abuse and neglect*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 57:3 (2016), 241–266
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021a) *MARAK - moniammatillinen riskinarviointi*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lahisuhdevakivalta/marak> Viitattu 9.4.2021
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021b) *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-> Viitattu 23.5.2021
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (2018) *Vanhempien erot*. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja->

perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/katsaus-lasten-ja-nuorten-hyvinvointiin-
ja-palveluihin/vanhempien-erot Viitattu 21.10.2020

Terveydenhuoltolaki (30.12.2010/1326) Saatavilla: www.finlex.fi Viitattu 5.12.2020

Trinder, Liz & Kellet, Joanne & Swift, Louise (2008) The relationship between contact and child adjustment in high conflict cases after divorce or separation. *Child and Adolescent Mental Health* 13:4, 181-187.

Tuomela-Jaskari, Sirpa (2016) Monialaisella arvioinnilla oikea-aikaista tukea lapsille ja perheille. Teoksessa Päivi Petrelius, Hanna Tulensalo, Anne-Mari Jaakola ja Johanna Hietämäki (toim.) *Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 33/2016, 75–90.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 3/2019. Teoksessa Iina Kohonen, Arja Kuula-Luumi ja Sanna-Kaisa Spoofo (toim.) Saatavilla: https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 5.4.2021

Valjakka, Eeva (toim.) (2000) *Näkökulmia lapsen oikeuksiin*. Helsinki: Suomen YK-liiton julkaisuja.

Vindeløv, Vibeke (2012) *Reflexive mediation: with a sustainable perspective*. Kööpenhamina: DJØF.

Vornanen, Riitta (2010) Nuorten hyvinvointiin turvallisuuden näkökulmaa. Teoksessa Markku Leinonen (toim.) *Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnista Itä-Suomessa*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto, 51–61.

Väyrynen, Kristiina (2008) *Lapsen tuska huoltoriidassa – elämää vanhempien välissä*. Psykologian ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Wall, James A. & Callister, Ronda Roberts (1995). Conflict and its management. *Journal of Management*, 21(3), 515–558.

Warshak, Richard A. (2012) *Eromyrkky. Kuinka suojella lasta avioerotilanteessa*. (suom. Ari Ahola & Anja Hannuniemi) Helsinki: Gummerus.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Saatavilla: <https://www.lapsenoikeudet.fi> Viitattu 2.12.2020

Yliruka, Laura & Vartio, Riitta & Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) *Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä Valtakunnallisen kyselyn tuloksia*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1 Viitattu 2.5.2021

LIITTEET

LIITE 1 : Teemahaastattelurunko

Fokusryhmähaastattelut

ALKUTIEDOT

Ammattinimike, Työkokemus omalta alalta lyhyesti

Työnkuva ja tehtäväalue

1) VAIKEAT EROTILANTEET

Miten määrittelet vaikean eron/millainen on vaikea erotilanne?

Miten eroaa ”tavallisesta erosta”?

Miten ja mistä tunnistat sen?

2) ERON VAIKUTUKSET

Miten näkyy vanhemmissa?

Miten näkyy lapsissa?

Millaisina erotilanteet lapsiperheissä näyttäytyvät? (Lapsen/Vanhemman/Työntekijän näkökulma)

3) LAPSEN FYYSISEEN JA PSYKKISEEN TURVALLISUUTEEN

VAIKUTTAVAT TEKIJÄT VANHEMPIEN EROTILANTEESSA

Millaisia lapsen fyysistä/psykkistä turvallisuutta vaarantavia tekijöitä liittyy vaikeisiin erotilanteisiin?

Mistä tunnistat lapsen turvallisuutta vaarantavat tekijät/riskit?

Onko käytössäsi työvälineitä/-menetelmiä riskien tunnistamiseksi?

Miten näkyy lapsen muussa ympäristössä? (sosiaalisissa suhteissa, koulussa, päiväkodissa jne..)

4) MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

Millaista yhteistyö on?

Minkä toimijoiden kanssa teet yhteistyötä eroperheiden kanssa työskenneltäessä? Mitä tahoja toivoisit mukaan?

Yhteiset toimintakäytännöt? Dokumentointi?

Mikä yhteistyössä on toimivaa? Haasteet? Mahdollisuudet?

Yhteistyön merkityksellisyys eroperheiden kanssa työskenneltäessä?

5) VAIKEAT EROKILANTEET PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ

Miten ohjautuu palveluun? Mihin ohjataan?

Miten toimitaan? Toimintakäytännöt?

Kehitettävää?